HELIKON 17

ÁRA 3 LEJ

SZÉPIRODALMI HETILAP

I. ÉVFOLYAM ● 17. (17.) SZÁM ● KOLOZSVÁR, 1990. ÁPRILIS 27.

Farkaslaki temető — Szabó Tamás felvétele

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

Psalmus Transsylvanicus

Szenci Molnár Albert emlékére

Tebenned biztunk eleinkből fogyva,
Zsoltár, téged tartottunk hajlékunknak,
Mikor már semmi szavak nem voltanak,
S már otthon sem volt, csak porból formálva —
Megszabdalt zászlónkon ábra sincsen,
Csak szívünk csattog szégyenidőben.

Gyakor gaylázat próbál hitre csalni,
Bár lehetnénk jók emberi nemzetnek,
Szorongat szóban kárvalló rettenet,
Ránk nagy leseket hány gyűlölség — annyi
Szabadságunk, mint árnyék nyúlása
És az tegnapnak ő elmúlása.

Adj értelmet, ha jövendőnk szertelen
Torony gyanánt omlik s béföd azonnal,
Nyelvünk tántorodik tolvaj haszonnal,
Látásunk gyökere roppan — esztelen
Felednénk rontott temérdek falat,
K e r t e t, h á z a t, h a z á t, ha még maradt.

Önmagunk ellen sincs mentség, mi óvna:
Mind megítéltek lélekben megesünk,
Szavaknak háborgó hamva lehetünk,
Igazságunk is csak cégérbe róva —
Vélt vétkünkhöz váltságként kitéve,
Mint dölt rendben istentelen kéve.

Öltöztesd átokba ellenségeinket:
Szólítnak torkunkban torlódó gondok,
Fölprédált temetők, falvacskák, csontok —
Romhalmaz alól majd emelj ki minket,
Csönd törmelékéből végy ki, Zsoltár,
Veszett kövek kiáltása voltál!

(1983—1988)

Íróközgyűlés

1990. április 18-21

ELŐZMÉNYEK

Több, mint húsz éve nem volt Romániában íróközgyűlés. Az Írószövetség utolsó konferenciáját — melyet már csak képviseleti alapon hívhattunk össze — 1981-ben tartotta. Ezen a kilenc évvel ezelőtti seregszemlén az akkori pártközpont ideológusainak minden machinációja ellenére a szövetség még demokratikusan választott vezető tanácsot, s akkor ott az irodalom kérdései mellett a közállapotokról is elhangzott számos nyíltan kritikus vélemény. A főfő ajatolah — előző alkalmaktól eltérően — jelenlétével azt a konferenciát már nem „tisztelte" meg; renitensebb megnyilatkozásoktól lehetett tartani. A jólértesültek szerint hangszalagról követte folyamatosan a felszólalásokat; kétségtelen, a rákövetkező hetekben sorra elmozdítódtak mindazok a pártvezetők, akiknek a kedélyek moderálása lett volna ott a feladata.

A nyolcvanas évek első felében — ha fokozatosan visszaszorítva s mind kevesebb eredménnyel is — az Írószövetség vezető tanácsa volt az utolsó olyan fórum, mely a kultúr-kincstár képviselőivel dialógust próbált kikényszeríteni, míg ez az igyekezete annyira kényelmetlenné nem vált, hogy végleg elsorvasszák a működését. Előbb e 93 tagú választmány gyűléseit tiltották be, később már az ún. operatív vezetőség sem ülhetett össze. Megszűnt a tagfelvétel, elmaradtak az évente kiosztásra kerülő írószövetségi és társasági díjak; hogy végül a szövetség már csak némi szociális teendőket lásson el, kiadóját s lapjait adminisztrálja.

VALASZÚTON

A Romániai Írók Szövetségét ebben a bénult állapotban találta 89 decembere. A forradalom napjaiban a vezető tanács elnöksége lemondott, helyébe Mircea Dinescu elnökletével hét tagú ideiglenes bizottság alakult nagyobb részt azokból az írókból, akik az utolsó hónapokban nyíltan is vállalták a diktatúra bírálatát. Az időközben megfogyatkozott vezető tanács élén ezzel az írócsoporttal a forradalom óta eltelt négy hónap alatt mindent elkövetett a szövetség szervezeti egybentartásáért s ez az általános társadalmi bomlás és művelődés életet polarizáló politikai elkülönülések közepette nem volt könnyű feladat. A szövetség fölbontását szorgalmazó érv: hogy e szervezet struktúrájához alapmodellül a harmincas évek sztálini-gorkiji írószövetsége szolgált. Miért törekedett hát — tevődhet föl a kérdés — ez az Európára tekintő, radikális írócsoport a szövetség megtartására ideiglenes megbiztatása hónapjaiban? Paradox módon nagyon is jövős meggondolások késztették erre. Intézményei (kiadója, lapjai), javai, megmentett vagyona ugyanis alkalmassá tehetik arra, hogy a politikum-ballasztot lehagyva egyrészt önálló gazdálkodó szervezetté, másrészt érdekvédelmi szövetséggé alakuljon, épüljön át.

SEMMI IZGALOM

Ez volt hát a Dinescu-csoport programja, mellyel — miután ezt alapszabályzat-tervezetbe foglalta — összehívta a közgyűlést. (Nem olcsó mulatság: ma a Romániai Írók Szövetsége több mint 1700 tagot számlál. Ekkora létszám befogadására a Palota kongresszusi termét kellett négy napra kibérelni; ehhez adódtak a több száz nem Bukarestben élő író elszállásolására és ellátására fordított költségek.)

Meglepő, de az egybegyültek érdeklődése mérsékeltebb volt, mint ezt várni lehetett volna fél évtizedes korlátozások, tiltások után. Pedig Mircea Dinescu azzal indított, hogy az Írószövetség mostantól független szervezetnek nyilvánítja magát, még bár a Művelődési Minisztérium részéről sem fogad el semmiféle gyámkodást. Aztán Ştefan Augustin Doinas tájékoztatta a tagságot a szövetség gazdasági helyzetéről, majd vitára bocsáttatott az említett statutum-tervezet, sőt még egy vázlatos jogdíjtörvény javaslat is előkerült a csomagból — mindezzel együtt a hatalmas teremben egyetlen napon sem haladta meg a résztvevők száma az ezeret. De voltak olyan pillanatok is, amikor a közgyűlés határozathozatalra alig volt képes. Holott a három napon át egymást követő felszólalások között számos érdekes vélemény, indítvány hangzott el: nem hiányoztak a visszamenőleges beolvasások; sérelmek fölemlegetése, sőt meghurcolások fölidézése; no és egy-két ilyen alkalmakkor elkerülhetetlen teátrális magánszám. Egyik szakállas atyafi mindegyre kiborulva lobogtatott, csapkodott egy „tegnapi", diktátornak tisztelgő gyűjteményt, ezen „ma már" szinte elnézően mosolygott a széksorokban pár tucat hajdani dinasztiahű lantos... Nyíltszíni önvizsgálat, mea culpa „nem terhelte" a hangulatot. Egyszóval a kilenc évvel ezelőtti vibráló feszültségnek nem volt nyoma sem. Merthogy közben letűnt az a hatalom, melynek nemhogy nyílt ellenzéki kiállással metaforikus forrókása-kerülgetéssel is borsot lehetett törni az orra alá. („Vak zongoristára vadnyugati kocsmában sem lőnek, ha elkezdődik a hepaj" — mondá akkor az egyik ifjú titán. Ebből értsd te zord hatalom: légy a marginális értelmiségivel is kíméletes.)

Most viszont a Szabad Európa rádió irodalmi osztályáról (Párizsból?) érkező kollégák sem okoztak túl nagy megrendülést. Tétován tapsolgattuk őket — nem óhajtottak kiülni az emelvényre. Csak változott valamit a világ... Kurázsival úrrá lenni félelmeken, ez úgy látszik, immár kikopik az életünkből. Hogy ezzel szegényebbek vagy gazdagabbak leszünk, megválik.

Amúgy bizarr ötletekben s érvekben sem volt hiány. Például:

— A cenzúra után iktassuk ki, „hárítsuk el a könyv útjából" a kiadói lektort s szerkesztőt is. Ha már forradalom volt, a kéziratot, kapja egyenesen a nyomdász... (Ezzel persze, mármint a nyomdásszal, ugyancsak baj van, ez alább majd kiderül.)

— Fektessük pénzünket papírmalomba...

Folytatás a 6. oldalon

SZILÁGYI ISTVÁN

komp

● Dedinszky Erika ● Faludy György ● Határ Győző ● Kass János
● Kolozsvári Papp László ● Sáros András Miklós ● Tolnai Ottó

Balázs Ferenc levélhagyatékából

Balázs Ferenc 1901. október 24-én született Kolozsvárott. Éppen az ő születésekor nyitja meg kapuit későbbi iskolája, az Unitárius Kollégium új épülete, a mai Brassai Sámuel Líceum. 1919-ben az unitárius teológia hallgatója lesz. 1923-ban megkapja az Oxfordi Unitárius Teológia kétéves ösztöndíját, majd — Dr. Morse Earl Wilbur, a Berkeley-ben működő Csendes-óceáni Unitárius Papnevelő Intézet igazgatójának hívására — áthajózik Amerikába. Nem sokkal megérkezése után, egy újjúsági összejövetelen ismeri meg Christine Frederiksent. Az ismeretség nagyon hamar szenvedélyes szerelemmé mélyül, a házasságkötésre azonban csak 1930 májusában kerül sor Erdélyben, egy Torda melletti kis faluban, Mészkőn. Rövid keresztúri pedagóguskodás után itt kap lelkészi állást Balázs Ferenc, itt lát hozzá nagy álmának, a falu felvirágoztatásának a megvalósításához. Ő maga így látta a falut:

„Anyagiakkal nem dicsekszik a mészkői lelkészi állás, de a falu Erdély keresztmetszete. Itt minden van, ami Erdély: hegy, síkság, megcsuszamlott dombok, sziklák, hasadék, folyó, bánya s közelben a gyárakkal javított (vagy rontott) kisváros: Torda. Lakosai románok és magyarok: földművesek, iparosok, gyári munkások és hivatásbeliek."

Milyen élet várt az amerikai jólétből idecsöppent fiatalasszonyra, illetve milyennek látta ő maga a körülötte lévő világot, arról hiven tanúskodik az a két levél, amelyet Dr. Wilburnek írtak közösen a férjével.

Balázs Ferenc, aki gyermekkora óta tüdőbeteg, 1935 márciusában bekerül a kolozsvári tüdőszanatóriumba. Szeptemberben már Debrecenben kezelik. 1936 tavaszán kiadják, mint gyógyíthatatlant. Édesanyjához megy Miskolcra, majd haza, Mészkőre. Felesége és kislánya dániai rokonoknál húzódnak meg, de hiába biztatja a férje, Christine nem „hajózik el a tavaszba", nem tekinti magát szabadnak, hanem minden követ megmozgat, hogy férjét Amerikába vihesse, ott gyógykezeltesse. Az útra azonban nem kerül sor. „Sohasem tudtuk meg, miért nem kapott Feri útlevelet" — emlékezik vissza Christine Frederiksen, aki bizonyára nem egykönnyen szánta rá magát arra, hogy kicsi leányát idegen diák gondjaira bízva átküldje az óceánon Catherine-hez, az unokatestvéréhez, ő maga pedig — mindenki elképedésére — visszatérjen haldokló férje mellé.

1937. május 22-én Balázs Ferenc meghalt. Halálának körülményeit, temetését három nappal később, unokatestvéréhez írt levelében részletesen elmeséli Christine.

Christine F. Balázs visszatért Amerikába, néhány év múlva ismét férjhez ment. Sok-sok év múlva pedig összegyűjtötte és legépelte Balázs Ferenc minden hozzá írt sorát, mert még a képeslapokat, apró papírkákat is megőrizte. Eredetileg csak a lányának szánta a gyűjteményt, hogy legalább így módon közelebb kerüljön az édesapjához. Végül aztán átküldte a vaskos csomót Európába, Erdélybe. A levelek Mikó Imre hagyatékában vártak fordításra, kiadásra. Az itt közölt néhány levél (illetve töredék) megpróbálja végigkalauzolni az olvasót azon az úton, amelyet Balázs Ferenc és Christine Frederiksen együtt járt be 1925 nyarutójától 1937 tavaszutójáig.

V. D. M.

Berkeley, 1925. dec. 13.

Kedves Christine,

Emlékszel, az este az igazi barátságról beszélgettünk. Ha személyesen még nem is, verseinken és leveleinken keresztül mi már kezdünk igazi barátokká válni. Minden „titkunkat" feltárjuk egymásnak.

Hadd magyarázzam meg először is, mit akartam mondani a „Szabadság"-ban. Nem az Inverness utáni hétfőre gondoltam, hanem a gyermek felnőtté válására. A „törpék" a nemi ösztönt jelentik, amely, mint tudott, személytelen. Felébred a gyermekben, és az attól kezdve a szép emberi testben ismeretlen gyönyörök forrását látja. A puszta szexuális vágy, az „emésztő láng" azonban személytelen. Felébred és eluralkodik rajtunk, „tűzben ég a szem", „bárki hangja hívóan cseng". Ha aztán a törpék kitörhetnek a napfényre, megszületik a *szerelem*. A szerelemben a törpék, az ösztönök, átszellemülnek. Emlékszem, amikor évekkel ezelőtt szerelmes voltam, szexuális vágyat egyáltalán nem éreztem. Önfeláldozásra és odaadásra vágytam és boldog voltam, ha a kezét megfoghattam. Hát ez a *szabadság*. Visszanyertem a szabadságomat azáltal, hogy az emberi testet tiszta szépségnek és nem ismeretlen gyönyörök forrásának láttam, mert a szexuális ösztön lelki szerelemmé magasztosult.

Ez a szerelem lehet a fák, a virágok és madarak iránti egyetemes, testvéri szeretet, de lehet egy emberpár szerelme, amely feszket választ magának. Nagyon őszinte leszek hozzád. Ezt az egyetemes, szeretetet mindig érzem irántad, de ugyanígy érzem Marcia, Phyllis, Beatrice, Dumazso iránt a lányok közül, meg a húgom iránt, és így szeretem a fiúk közül Leslie-t, Áront, Sanyit, Bélát és még másokat is. *Időnként* azt hiszem, feltámad bennem az a másikfajta szeretet is, de ne tulajdonits neki nagy jelentőséget. Szeretem megfogni a kezed úgy, ahogy szeretem átölelni az öcsémet, vagy bármelyik barátomat, ahogyan az apa megcsókolja a gyermekét, vagy a fiú az anyját. Gyakran ültünk szótlanul, kéz a kézben a tábortűz körül, összeért a testünk, és eláradt bennünk a szerelem. Előfordult, hogy a te képed eltakart előlem minden más látványt. Ezt nem is titkolom. De ez az érzés még bizonytalan. Ez még nem a *szerelem*, csak a kezdete. Megnőhet, de el is hervadhat.

— — — — — — — — — — — — — — — —

A „Szeretők"-ben elmondtam neked: nincs hamis elképzelésem a szereteted mibenlétéről. Tudom, hogy az az egyetemes szeretet volt, amelyet időnként talán meg-megzavart az a másfajta szeretet (de sohasem a törpék „sóvárgása!"). A kettő között azonban még nem ért véget a harc. Mindkettőnk számára hozhatnak gondterhes időket. (Túl őszinte vagyok a jövőt illetően? Mindeneken túl és mindenek előtt igaz barátságot érzek irántad.)

1926. január 8. Éjjel.

Te, a gazdag, fejlett ország leánya gondoltál-e valaha is arra, hogy úttörőként éljél egy nép körében, amely intelligens, jóakaratú és művészetszerető, de nemigen részesedik a civilizáció és egy fejlettebb kultúra áldásaiból?

Akkor felelj, ha kész a válaszod.
Holnap, ha már holnapra elkészül,
egy hónap vagy egy év múlva, ha sokáig
tart, míg megfejted, mivé fejlődött a
magocska, a *te* szivedben.

De azt is tudnod kell és ebben sose kételkedj:
valódi, igaz volt a barátság és az egyetemes szeretet, amelyről beszéltem. És
még most is így érzek, nem tehetek róla —
irántad és minden lány és fiú iránt,
aki nyílt szívvel jön felém.

A barátságunk semmiképpen sincs veszélyben.
Talán meggyőződünk arról, hogy jobb, ha
a virág meghal. És a virág tán meg is
hal egy fagyos hajnalon.
De a barátságunk sosem halhat meg.
Azt hittem, mindenről beszéltem már
neked, ami érdekel, ami foglalkoztat.
A nagy célokról, amelyeknek szenteltem magam,
a gondokról, amelyek látogatnak, a kedvtelésekről,
melyek felvidítanak, mint fehér vitorlák a
zord tengert.
Akár egy öreg utcai énekes, aki minden dalát
elénekelte már, olyan voltam.
Most látom csak, mekkorát tévedtem.
Még soha nem beszéltem neked a hajóról,
amely kettőnket egy távoli országba visz,
sem a tűzhelyről, mely egy kis családot ragyog majd be.

január 10. Délután.

Örülök, hogy „okos" voltál (túl okos, amint mondtad) és nem hamarkodtad el a választ. Mert bizony nagyon sok dolgot meg kell gondolnunk, mielőtt végleg elhatároznánk magunkat (és akkor majd megnyílik az égbolt és elsötétül a nap). Egy percig se hidd, hogy én a dolgoknak csak a napfényes oldalát látom. De azt se, hogy mindent végigszámoltam, osztályoztam, felmértem.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Nem annyira a távolságról, valamint a nyelv és kultúra, a hagyományok különbségéről van szó; ennél sokkal fontosabb és nyomasztóbb a dolgok anyagi oldala. Hadd mondjak el neked egy néhány dolgot, amelyet sohasem titkoltam ugyan, de talán nem is tisztáztam a kellő mértékben. Nekem nincs sem vagyonom, sem biztos keresetforrásom. Még lakásom sincs Erdélyben. Bátyám és édesapám rokonai (szegény falusi emberek) nem adhatnak többet az időnkénti szíves vendéglátásnál. Magamnak kell biztosítanom a megélhetésemet, mindent elölről kell kezdenem. Talán hosszú évekig igen kevés jövedelemből kell megélnünk. Nem lesz állandó lakásunk. Ha — amint ezt otthon sokan óhajtanák — a vidéki egyházkerületek ügyintézője leszek, akkor sokat kell majd utaznom, hogy a falusi szervezetek létrejöttében segédkezzem. És ha a haladó irányzat alul kerül, vele bukom én is, mert lelkiismeretem tisztaságát mindenképpen megőrzöm. Ebben az esetben még ezt, az unitárius egyház nyújtotta kis biztos pozíciót is elvesztem. Akkor újra körül kell majd néznem, hogyan volna a legjobb.

Anyagi helyzetem javítására egyelőre csak terveim és reményeim vannak. És azt hiszem, hogy a házasságunkat illetően a végső döntést el kell halasztanunk akkorra, amikor kiderül majd, hogy ezek a tervek és remények valóra válnak-e vagy sem. Ezen reményeim főként az angol nyelven való publikáláson alapulnak, mert a magyar nyelven való írás csak keveset jövedelmez. (...) Ha azonban kiderül, hogy túl sokat képzeltem magamról és nem számíthatok az angolul kiadott munkáim jövedelmére, akkor anyagi helyzetem a lehető legbizonytalanabb és sötét marad. Ebben az esetben a becsület és az irántad érzett barátság arra kötelez, hogy lebeszéljelek a házasságról, hacsak addigra nem mélyül el annyira mindkettőnk szerelme, hogy csak azzal törődünk, hogy együtt legyünk.

Ha nem így lesz — szerelmünk akkor sem lehet tragikus. Biztosan érzem, hogy ne mis lesz az. Szomorúak és dologtalanok leszünk talán évekig, de az élet szeretete, a nagy célok, a tennivágyás végül is erősebbnek bizonyul majd.

Minneapolis, július 4.

Édes Kicsike,

Itt vagyok hát újra, és várom édesapádat, aki fél tizenegyre jön be a hivatalba. Nem tudom, mi az oka, de ma reggel, ahogy közeledtem ehhez a városhoz, valami melegséget kezdtem érezni iránta. Nemcsak azért, mert a *Te Édesapád*. A múlt héten láttam egy fényképét itt az irodában: egy búzamező közepén áll, néhány kalászt morzsolgatva a tenyerében — a kép nyilvánvalóan üzleti célból készült, de mégis megmutatott valamit belőle. Többé-kevésbé ilyen ő. A lányáért való aggódása, a sok félreértés, aminek a hátterében ugyanez az aggodalom húzódik meg, a rosszalló közöny, amit mutatott irántam, a „fejvadász" iránt, s amit én természetesnek tartottam, egyszóval mindez inkább kedvessé tette, és azt hiszem, öt is megszeretem, mint ahogy édesanyádat is megszerettem.

Tudom, mily hiú vagy, csakis a jól sikerült fényképeinket szereted, (jól odamondtam neked, igaz), így, gondolom, csalódást fogok okozni neki. De remélem, hogy betöltöm majd azt az űrt, ami a nevem helyén ásít benne, és ez a legtöbb, amit elérhetek. Hogy nem „Ő" vagy „a magyar" leszek a számára, hanem Francis. Meg fogjuk érteni egymást.

Sok szeretettel: Francis.

Meadville House, július 6.

Szabó Tamás felvétele

Legdrágább Kicsike

Gyönyörű leveleket kaptam Taosból egy kicsi lánytól (mondd meg neki, hogy szeretem). Mert a legjobbkor jöttek. Nem mintha túlságosan elcsüggedtem volna, miután találkoztam Édesapáddal és meghallgattam a mondanivalóját. (Azért Sanyi így egy jó verést, mert úgy néztem ki, ahogy kinéztem.) Csakhogy újra végiggondoltam az összes apróbb-nagyobb akadályt(és cseppet sem komolyabban, mint korábban), és ez néhány órára elvette az önbizalmamat.

Két remek napot töltöttem Édesapáddal. Mondhatni, jó barátok lettünk. Hétfő délután a folyóparti parkba kirándultunk. Meghallgattuk Christianson kormányzó beszédét, azután leültünk egy nagy köre a Missisippi partján. Hat órakor elmentünk vacsorázni (hétkor indult a vonatom). Fél hétig nem történt semmi. Akkor ő megkérdezte, valóban vissza akarok-e menni Harvardra. „Igen, így tervezem". Arra is képes leszek, hogy ott pénzt keressek? „Valami keveset bizonyosan, de Christie-t és engem kevésbé érdekel a pénz, mint más dolgok." Ez a kijelentésem arra késztette, hogy újra elmondja azt, amit levélben is megírt már: hogy az eljegyzésünk éretlen és esztelen dolog, hogy nekem nincs jogom lekötni téged. Miközben mindezek elhangzottak, a legbarátságosabban mosolyogtunk egymásra, és nemcsak udvariasságból, de a két nap alatt kifejlődött közöttünk valami baráti érzés. Azt mondta, semmi kifogása a személyem ellen, de aggasztja a bizonytalan anyagi helyzetem. Reméli, hogy mégis szert tudok tenni néhány ezer dollárra, akár úgy, hogy megkeresem, akár úgy, hogy megkapom valami gazdag személytől (amihez persze elfogadhatóbb kéne legyen a külsőm, lásd nyakkendő meg miegymás).

Azt válaszoltam, hogy mindketten teljesen szabadok vagyunk, és éppúgy tudatában a házasságunk útjába álló pénzügyi akadálynak, mint ő maga. De akkor már szaladtunk az állomásra, nehogy a véletlen és az apai aggodalom folytán lekéssem a vonatot és kénytelen legyek még egy napot tölteni Minneapolisban.

1928. augusztus 6.

Miskolc

Végre, csaknem otthon! (Mert Magyarország még nem az igazi haza, ámbár nagy nyugalommal töltöm el, hogy itt vagyok.) Mostantól kezdve nehezen fogsz boldogulni a leveleimmel, Kicsike. Már Palesztinában elkezdtem magyarul beszélni, most meg természetesen csak így beszélek. Az angol tudásom rohamosan hanyatlik.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Keresztur, október 9.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Ma nekiálltam rendbetenni a szobámat. Pár napja, hogy beköltöztem a gimnázium hálójába. Emlékszel, ugye, én vagyok a két felügyelőből az egyik. Az a dolgom, hogy szemmel tartsam a diákokat, továbbítsam hozzájuk az igazgató utasításait, no és, hogy az említett úrnak segítsek az irodai munkában. Mindezekért megkapom egy fizetésnek a töredékét, hanem az ellátás igazán jó. Négy gallon tejet iszom mindennap, méghozzá jó tejet.

1929. január 5.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Nem tudom veled hallgatni Chatterjee professzor szemináriumát, *most* nincs öt szabad hetem. Magam is keményen dolgozom az élet-üzemben. Úgy találom, hogy öreg és fiatal egyaránt levetkőzi az előítéleteit, annak tartanak, ami valóban vagyok, ember, aki Isten országát akarja megvalósítani Erdélyben, nem partizán vagy „radikális", csak az, ami, éppen csak képtelen rá, hogy meg ne próbáljon másokat ráébreszteni valódi önmagukra, és van némi elképzelése arról, milyennek kéne lennie az embernek. Így hát minden szabad időmet (az útleírásomon is dolgozom közben!) a „fáklyavivésnek" szentelem.

Hanem, Kicsike, ez a te utazásod valóban meglepett. Hogy is lesz ez? Eljössz Bécsig, idáig rendben van. Utána pedig visszamégy Amerikába egy NAGY PÉNZÖSSZEG reményében? Nem, Kicsike, így nem lesz jó. Ismerem a lehetőségeket és így foglalom össze őket: 1. Vagy sikeres lesz az életed Erdélyben, azaz megtalálod itt a legmegfelelőbb környezetet és benne engem is arra, hogy kibontakozzál és képességeidet a legjobban hasznosítsad, ebben az esetben magad is igyekszel majd ide. 2. Vagy úgy érzed, el kell halasztanod a jöveteledet még egy évvel, mert valójában nem ide (és utánam) vágysz, hanem a remek amerikai lehetőségek és az ottani barátságok után, s úgy érzed, itt nem találsz majd megfelelő környezetet a magad számára. Nos, Kicsike, én így gondolom: ha tavasszal is úgy érzed, hogy szívesebben maradsz Kínában vagy Kaliforniában, Bécsben vagy Dániában, akkor egyáltalán ne gyere Erdélybe. Akkor nem házasodunk össze. Ha mégis megtennénk, egyikünk sem járna jól. Ha véglegesen és valóban elszántad magad arra, hogy közöttünk élj, itt leszel a nyáron, mert ellenállhatatlanul vonz majd ez a komoly elhatározás.

Emlékszel, egyszer a szememre hánytad, hogy én nem volnék képes nyolc esztendőt várni. Tudtam is, hogy nem volnék képes. És nem leszek képes várni tovább, mint az idén nyárig. Ebben egészen bizonyos vagyok. Ember vagyok, nem félisten; a képed minden hónappal halványul bennem, egy idő után nem marad belőle több, mint egy édes emlék a múltból. Hidd el, Kicsike, valaminek történnie kell. De amíg habozol, nem fog történni semmi. Amiben kételkedsz, azt ne tedd meg. A barátság megél leveleken is. A szerelem nem bírja sokáig.

Január 24. Keresztur

A következőképpen tervezem, Kicsike: öt-hat évig falun leszünk, majd bemegyünk Kolozsvárra, ahol nagy valószínűséggel a Teológia professzora leszek. A püspök a minap is biztatott, hogy álljak elő a filozófiai és szociológiai munkáimmal és tegyem le a professzorjelöltek számára kötelező vizsgát. Ez egy-két évi munka. A vallás és erkölcstan professzora hat év múlva eléri a nyugdíjkorhatárt, akkor visszavonul, és nincs más, aki a helyét elfoglalhatná, csak én. Öt-hat évi falusi munka után én is tudni fogom majd, mit lehet és mit nem lehet még megtenni, és folytatom majd a munkát, tanítva azokat, akik tanítani fognak. Valamilyen földművelő munkát azonban mindig fogok végezni.

Mészkő, 1930. május 24.

Christine levele dr. Wilburhöz.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Amikor elolvastam a Feri sorait arról, hogy „tudományosan próbálunk gazdálkodni", egyszerre sírtam és nevettem. Olyanok vagyunk, mint az erdőben tévelygő gyerekek! Mit ér a tudományunk, ha a gyakorlásához nincsenek meg az eszközeink! Az istálló mocskos — megkértem az egyik falubelit, hogy takarítsa ki. Néhány mozdulatot tett a seprűvel és a villával, aztán kijelentette, hogy most már jól van. Akkor magam üzentem hadat a mocsoknak, de hamar feladtam, kimerülten és

fulladozva, beborított a pókháló és az időtlen idők óta gyűlő szára trágya pora.

A padló tehát koszos és néhány korhadt deszkából áll. Errefelé nem építenek trágyatárolót, így az nagy halmokban gyűl az istálló ajtaja mellett, s a falun végigmenve gyakran kell átugrálni a kicsordogáló barna patakocskákon. Így, ámbár még nincs meleg, a konyha tele van léggyel. (...) „Oh, ez még semmi — mondja filozofikusan Kató, a tizenhat éves szolgálólányom —, majd meg tetszik látni a nyáron!"

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Végül is összeszedtük a bátorságunkat, és megkértük a híveket, cementezzék le az istállót és építsenek egy kisméretű, fedett trágyatárolót. Igényünket nem a tisztaság és egészség jegyében adtuk elő, ezek aligha keltettek volna visszhangot. (A tanító nővére, amikor felhívtam a figyelmét arra, milyen piszkos az istálló, vállat vont — ezzel a rezignált mozdulattal fejezik ki a magyarok beletörődésüket a sors végzésébe —, és azt mondta: „Van ennél rosszabb is a faluban. Jól van a falu úgy, ahogy van.") Fő érvünk a takarékosság volt: a cementláda felére csökkentené a trágyaveszteséget, miért ne próbálnánk ki itt, hátha később mindenki másnál hasznos lehet. Rengeteg fejcsóválás és költségszámítás közepette tárgyalták meg az ügyet. Az eredmény: talán három-négy éven belül megleszi a tároló ,mivel azonban a padlót mindenképpen meg kell javítani, és mivel a cement nem kerül többe, mint a fa, lecementezik hát — no, nem az egész istállót, csak egy keskeny csíknyi részt ott, ahol a fent említett tehén gazdaságilag legfontosabb fertálya található.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Érdekli Önt az anyagi helyzetünk? Nos, Mészkő nem számit „jó falunak". A lelkész a szokásos 24 dollárt az államtól kapja, a falu ad házat, kertet, némi tűzifát, körülbelül 20 acre szántóföldet és évi 1 dollárt és 40 centet készpénzben. Ennek a pénznek érdekes története van. A háború előtt a falvak körülbelül 100 dollár értékű gabonát adtak a lelkésznek évente. Azután néhány falu úgy döntött, hogy inkább kifizetik a gabona árát, körülbelül 500 magyar koronát. A háború után ez az összeg 225 román leut ért, vagyis körülbelül 1.40 dollárt. Ez a falu továbbra is adja. Azok a falvak, amelyek gabonában fizettek, most is annyit adnak, mint háború előtt.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

A házunk egy ócska, kényelmetlen hodály, a padlója régi, repedezett deszka, amelyet nehéz tisztán tartani. És a konyhát kivéve egyetlen helyiségbe sem süt be a nap, ami már komoly baj, tekintettel a Feri egészségi állapotára. De nyáron úgyis inkább a tornácon tartózkodunk, aztán, ha a gyülekezet magához tért abból a megdöbbenésből, amelyet az istálló lecementezése jelentett a számára, ablakot vágatunk a ház délnyugati falába.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Nagyon érdekes dolgokat lehet itt csinálni — ez szent meggyőződésem! Az udvarunkon létrehoztunk egy kis szárnyékot, és elneveztük Gyermekek szobájának. „Kalákában" épült, ami annyit tesz, hogy a falu asztalosai önkéntes munkával készítették el az asztalkákat és a padokat. Vásároltunk egy kézilabda- és egy krokett-felszerelést (ez utóbbit itt nem ismerik). Isabel nagynéném színes ceruzákat küldött, én pedig nekik ajándékoztam azokat a vidám és művészi kivitelű orosz képeskönyveket, amelyeket Moszkvában vásároltam. A gyerekek először gyanakodva jöttek (úgy hallottuk, az előző paptól féltek, mert pofozta őket). Aztán, ahogy nőtt a kedvük, a feketekendős anyák is szégyenlősen be-beleskelődtek a kerítésen. Hamarosan összegyűlt vagy harminc szülő, az apák durva, fehér háziszőttes nadrágban, az anyák karjukon a kisbabáikkal, és éppúgy élvezték a játékot, mint maguk a gyermekek. Most már minden délután itt vannak a gyermekek — hol tizen, hol negyvenen, vasárnaponként akár nyolcvanan is! A nagyobb fiúk és lányok kézilabdáznak vagy krokettéznek. Minden lépését elfoglalnak a csendesebb játékokat játszók; vagy harmincan buzgón rajzolnak az asztaloknál. (Ezeknek a kis parasztgyerekeknek csodálatos szín- és formaérzékük van!) Ismét mások agyagot gyúrnak, amit a közeli domb oldalából ástak — mennyi eredetiség és képzelet van a munkáikban! A legkisebbek népdalokat énekelnek és népi játékokat játszanak. Itt-ott egy-egy magányosan olvasgató ember. Még a tizenhat évesek is félbehagyják a táncot egy órányi játék kedvéért.

Dánia, 1932. január 18.

Christine levele dr. Wilburhöz.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ahhoz, amit Feri az én lelkiállapotomról írt, csak annyit akarok hozzáfűzni, hogy vannak körülmények, amelyekkel az ember csak akkor tud kibékülni, ha változtatni bír rajtuk. Jelen esetben a feltételek olyanok, hogy ha nem változtatunk rajtuk, fokozatosan aláássuk majd mind az egészséget, mind pedig a kedvet ahhoz a munkához, amelyet végezni akarunk és melyre képesek volnánk. Mint bizonyára tudják, Feri az a fajta ember, aki oly mértékben szenteli magát álmainak, terveinek és munkájának, hogy közben észre sem veszi nem a kényelem, de az egészséges élet feltételeinek hiányát. A „fedél", amelyről beszél, nem alkalmas arra, hogy gyermekeket neveljünk alatta, ami pedig az ennivalót illeti — nos, az ember megpróbálhat egy darabig eléldegélni a legminimálisabb szinten úgy, hogy alig tudja kifizetni a falusi fűszerest, és szégyenkezve ígéri a szomszédjának, hogy majd megfizeti a tej és a pár darab tojás árát — de hosszú távon ez túl kimerítő és nyomasztó, különösen annak, akinek el kell készítenie az ételeket megfelelő konyhai felszerelés nélkül. Földművesként élni azt jelenti, hogy az embernek minden energiája arra megy el, hogy magát egy primitív szinten eltarthassa. A múlt nyáron úgy ültünk le esténként vacsorázni, hogy beszélgetni is, enni is túl fáradtak voltunk.

Teljes szivemmel Feri mellett állok, hitben és vágyban egyaránt, hogy megvalósíthassa azokat a csodálatos dolgokat, amelyekre szükség is van, és éppen ezért nem akarom, hogy az anyagi alapok hiánya miatt örökre álmok maradjanak.

Kérem, adja át üdvözletemet Mrs. Wilburnek.
Maradok a régi szeretettel:

Christine F. Balázs.

1935. március
Kolozsvár, tüdőszanatórium

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Elképzeled, hogy tanár lehetnék Amerikában. Van fogalmad arról, milyen keveset tudok én valójában? Lehetek író, mert vannak gondolataim és csakis olyasmiről írok, amiről van mondanivalóm. De ahhoz, hogy szabályszerű tanár legyek egy rendes kollégiumban, részletekbe menő, alapos ismeretekre volna szükségem, ezekkel pedig nem rendelkezem. Bifláhatnék óráról órára. Azután meg: nem elégítene ki az, hogy tanár lehetek, esetleg jó tanár. Tudom, hogy jó előadó vagyok, de tanítani — ez egészen más dolog. Amikor a Népfőiskolán előadásokat tartottam, sosem voltam biztos abban, sikerült-e feltöltenem őket azzal a titokzatos valamivel, ami a hallgatóságot úgy vonzza. Ha kell, tudok beszélgetést irányítani, de ugyanezt mesterségszerűen végezni — erre nem vágyom. Tehát jó szervező vagyok, jó alkalmi előadó és jó vitavezető. Csakhogy ezek szerint nem a tanító, ismereteket nyújtó emberfajtához tartozom, hanem a misszionáriusok, a próféták közé. Az én előadásaim nem tudást adnak, de hatni, téríteni akarnak.

Nem tudnék megélhetésért harcoló átlagember lenni Amerikában. Nem tudnék egyetlen intézmény tagja lenni, mert az nem tartalmazza a teljes életet. Semmi sem áll tőlem távolabb, mint az egyszerű nevelő szerepe. Én „reformer" vagyok. De nem Amerikában. Amit én ott mondtam neked, az ma is érvényes. Itt Erdélyben építő lehetek. A dolgok még alig indultak fejlődésnek, az ember az általa helyesnek vélt irányba terelheti őket. Amerikában a fejlődés olyan messze ment már a rossz irányba, hogy ott nem lehetsz más, mint romboló, az eredmény pedig csak annyi, hogy míg te nem birsz lerombolni semmit, a társadalom előbb-utóbb eltapos.

Ha Erdély kivet magából az egészségi állapotom vagy az általános érdektelenség folytán (ez utóbbiról azonban nincs szó, hiszen láthatod, hogy mindenhol fiatalok és öregek néznek rám bizakodva, még Budapesten is, csodálatos volt, ahogy egy bizonyos csoport fogadott) — nos, akkor valóban nem marad más, mint elmenni Amerikába. De én hiszem, hogy néhány éven belül más szemmel néznek majd ránk: a részvét átadja helyét a megbecsülésnek, a „különcködést" a „zsenialitás jelének" tartják majd. Hiszen láthatod, az elültetett mag néhány esztendő alatt hány és hány ember lelkében szökött szárba. (...) Most már nem siettetek semmit. A dolgok, ha lassan is, de érnek. (...)

Templomi ritmus — Szabó Tamás felvétele

És ott van a te nagy álmod, a Népfőiskola. Ha nem betegszem meg, ezen a télen már három faluban működött volna, heti egy előadással. És mindenfelé felvetődött a gondolata. Erdő János tanulmányt írt róla. Ez az egész terv, egy vidékközponttal, benne kórházzal, a szakemberek lakásaival, műhelyekkel, palántás kerttel, Népfőiskolával, sportteleppel — gondolod, hogy mindörökre álom marad csupán? En hiszem, hogy egyszer majd valósággá válik, és ezért dolgozni, bármily kevés siker kísérje is az erőfeszítéseinket, nagyszerűbb, mint akármilyen más, pénzkereső munka, bárhol a földön.
(...)

Képzeld el, mi lenne, ha most elmennénk Amerikába. Az emberek sajnálkozva néznének utánunk, mint az elbukottak után szokás. Úgy gondolod, hogy jelenleg nem tehetünk mást, mint, hogy elszaladjunk? Hát a sikert azon méred le, hogy mennyire jó vagy rossz az anyagi helyzetünk? „Csillaghoz kötöttük a szekerünket", Kriszti, és a csillag nem ereszt. És nem igaz, hogy a pénztelenség betegített meg minket, inkább én magam, mert túlságosan siettem és te, mert lemaradtál és elcsüggedtél.

november 15.
Debrecen — szanatórium

Kedves Christine,

Ma szép idő van — kivételesen, mert ez az ősz rendkívül csúnya volt. Eső, köd, víz. Nem is csoda, hogy három hónap alatt így tönkrementem. Az arcom talán nem változott, de ha látnád a testem! Még magam is csúnyának találom, pedig csupán hat kilót fogytam, a normális súlyomnak mindössze 10%-át, ez nem elég ahhoz, hogy meghaljak. Egy éve nyomom az ágyat, három hónapja vagyok ebben a szanatóriumban, szomorú jubileum! Két és fél hónap múlva lejár a szabadságom. Ha eszembe jut, hogyan éreztem magam hat esztendővel ezelőtt Székelykeresztúron: alig volt lázam, jöttemmentem a városban, szeretkeztem veled — de már akkor sem volt kockázatmentes elvállalni Mészkőt márciusban. Most már véglegesen eldőlt, hogy megválok Mészkőtől. Az igazság az, hogy nem is nagyon bánom. Sajnálom, hogy elvesztem az olyan szeretetreméltó emberek társaságát, mint Nyitrai, Farizs Anna, Jula néni és még sokan mások, de kezdek rájönni arra, hogy nemigen tudok elvegyülni a mindennapi emberek között. Mégis, azt hiszem, ha nem buktunk volna bele a cséplőgépbe, és ha nem lett volna az erőltetett építkezési program, talán még most is szeretne az egész falu. Amíg csak a dolgomat végeztem, nem voltak ellenségeim.

(...) Három hónap múlva itt hagyom Debrecent. Hogy hova megyek majd? (...) A nyarat Miskolcon töltöm Édesanyámnál, vagy Erdélyben, fizetővendégként valami jó helyen, jó barátok között. Aztán jön a tél. Mi lenne, ha Indiába utaznék? (Miért ne a Mennybe?)

Szegény Kriszi! Kettétörtem a fiatal életedet! Ma elgondolom, hogy amikor találkoztunk, huszonkét éves, gyönyörű teremtés voltál! Huszonkettő!

Felforrósodik a vérem — valóban az enyém volt az a fiatal lány? És csakugyan harminckét éves, fáradt asszony lett belőle mellettem? Mihez fog kezdeni, ha meghalok (amire igazán jó esélyem van), vagy nyomorék maradok egy életre? Akkor elválok tőle! Már most is szabadnak tekintheted magad. Igazán, szivesebben tudnálak Amerikában. Előbb vagy utóbb új életet kezdhetnél. Ne gondolj rám, amikor kiválasztod majd a helyet, ahol megmaradhatsz. Nincs az az amerikai orvos, aki engem beengedne az elkövetkező években. Morganék álláshoz juttatnak majd. Írjál nekik, s ha van számodra jó ajánlatuk, hajózz el messze, messze a tavaszba.

A megismerkedésünk tizedik évfordulója! Most megmondhatom neked, ha Enikő fiú volna, nem engedném, hogy ilyen szabadon elfuss vele. Láddd, bennem is él a primitív ember. De a lányok az anyjukhoz tartoznak, légy hát boldog a drága gyermekkel.
(...)

Borzasztó, hogy nem láthatlak, nem szabad téged látnom — tabu lettél a számomra. Valamivel könnyebben viselem a hiányodat, de ez csak öncsalás. No nézd csak! Pedig még hosszú ideig nem akartam szerelmet vallani neked! Így hát hátra arc!

Miskolc, 1936. április 1.

Bármit tervezel és teszel, annak mindörökre az legyen a kiindulópontja, hogy én nem megyek Amerikába, legfennebb látogatóba (ami szerencsés esetben évekig tarthat). Ennek oka részint a betegségem, az, hogy nehezen engednének be. De alapjában véve a következő: az amerikai berendezkedést nem nekem találták ki. Engem minden vágyam a faluhoz köt, nem egy koszos kis gazdasághoz, egy olyan országban, amely lényegét tekintve ipari (mint Amerika), hanem olyan helyhez, ahol a falu a legfontosabb, a gerinc, a nemzet megmentésének letéteményese. Kérlek, próbáld megérteni a kettő közötti különbséget. Engem nem vonz az, hogy csodákat műveljek Marylandben egy eldugott farmon, mert ezek nem szolgálnák az egész nemzet javát, legfennebb a 10% élne jobban. Hiszem, hogy mindig is érezted, hogy én Mészkön az egész népemért dolgoztam, illetve egész Kelet- és Közép-Európáért és Ázsiáért. Ezért tekintenek engem nemzeti „hös"-nek, míg másvalaki, még ha megszervez és kézben tart is négy-öt szövetkezetet és felvirágoztatja a faluját, csupán helyi sztár lehet. (...)

Ami engem illet, tervem a következő: két hét múlva visszamegyek Mészkőre, a kicsi házba (a parókia lakhatatlan, amíg vakolnak). Azután egyszerűen muszáj, muszáj lesz a jövő telet Egyiptomban vagy Olaszországban töltenem. Enélkül nem remélhetem, hogy meggyógyulok. Gondold el: ha 20°C-nál hidegebb levegőt szívok be, felmegy a lázam és többet köhögök. A múlt télen rettenetes légcsőhurutom volt.

Mészkő, 1936. május 30.

Kedves Christine,

Csak egy hetet töltöttem a kicsi házban. Alighogy megérkeztem Mészkőre, az idő lehűlt, viharos lett. Nagyon meghűltem, és magas lázam lett. És mivel odafenn nem lehet fűteni, leköltöztem a parókiába, a konyhába.
(...)

Hogy mit érzek veled kapcsolatban? Igyekszem filozofikusan gondolkodni: legyen meg az Isten akarata. Ha valaha is visszatérsz, csakis a saját felelősségedre tegyed. Az én anyagi helyzetem nem fog lényegesen javulni. Nem ábrándozom többé arról, hogy teológiai tanár leszek. Fikker készül erre a vizsgára, és én nem tudok vele versenyezni. Az ő elképzelései közelebb állnak a közgondolkodáshoz, mint az enyéim, bizonyosan őt fogják választani és nem engem. Tehát, ha meggyógyulok, továbbra is lelkész maradok valahol. A könyvek hozhatnak még valamit a konyhára, de sokat nem, mert én sohasem leszek népszerű író. Ez a könyvem (A rög alatt — ford. megj.) elég sikeres volt, 750 darab kelt el belőle mostanig. Még nem jelent meg róla kritika, de néhány méltató cikk igen, még a budapesti lapokban is. És máris nagyra tartják. Képzeld el: Mészkőn 30 ember vette meg, darabját 80 leiért!

1937. május 25. Mészkő

Drága Catherine,

Feri meghalt a tegnapelőtt. Olyan régóta kínlódott, és mert nem tudta magát összeszedni legalább annyira, hogy csendben éljen és írogasson, igen, ömiatta, megkönnyebbülés számomra, hogy mindennek vége van. Az elmúlt hónapokban nagyon, nagyon rossz idegállapotban volt, de csodálatosképpen az utolsó néhány napon megcsendesedett, békés lett, időnként csaknem vidám, úgyhogy csodálkozva és boldogan néztünk össze Jula nénivel a konyhában. Az utolsó napon éberebb volt, mint azelőtt, és úgy tűnt, hogy nagyon élvezte, amikor felolvastam neki vagy beszéltem hozzá. Este az orvos azt mondta, még három hónapig is elhúzhatja. Remek fiatal orvosunk volt (dr. Szenkirályi István — ford. megj.), intelligens és jóérzésű, képes volt fenntartani a reményt még egy olyan gyanakvó betegben is, mint Feri, úgyhogy nem is sejtette az igazságot. Aznap két ízben is hívtam, először este tíz órakor, majd korán reggel, akkor ott is maradt velem, hálás vagyok érte. Adott egy kis morfiumot Ferinek, de bár többet adott volna.

Ferit természetesen Mészkön temették el. Legalább száz ember jött be gyalog Tordára a faluból, tizenkét gyönyörű, fehér ökörrel, hogy kivigyék. Hosszú sorban követték a szekerek, a tordai barátokat szállító kocsik. Tordán, Szent-Mihályban, Mészkön szóltak a harangok, és Mészkön csaknem a teljes román lakosság felsorakozott a magyarok mellé a hídnál és végig az utcákon. Igazi hódolatnyilvánítás volt ez. Az itteni szokás szerint sok beszéd hangzott el a sírnál, sokan beszéltek a különböző csoportosulások nevében, amelyekhez Ferinek mind köze volt: a szövetkezetek, az irodalmi körök, az Erdélyi fiatalok és mások — én magam is meglepődtem azon, milyen széles körű volt az érdeklődése, és hogy ezek az emberek valamennyien úgy érezték, a vezérüket vesztették el benne. Szeretném, ha ezt ő is tudta volna.

Néhány napig még pihenek Jula néninél, Mészkön. Azután, amilyen gyorsan csak lehet, elrendezek mindent, és megyek Amerikába. Az elmúlt hónapban apró lázaim voltak, nyomást érzek a mellkasomban, és a Feri orvosa, aki gondosan megvizsgált, mintha hallana is valamit, és állítja, hogy jó volna hat hónapot várni, mielőtt Enikőért mennék. Olyan drága vagy, hogy vállaltad Enikőt erre a hosszú időre. Igyekszem minél előbb letelepedni vele valahol, mert a saját gyermekkori tapasztalatomból tudom, hogy az ilyen, szülőtől való elszakadásnak milyen komoly következményei lehetnek, és Enikőnek már több, az enyémnél is keservesebb élményben volt része. Én magam csak akkor kezdtem helyrejönni, amikor ismét együtt lehettem anyámmal, apámmal — de Enikőnek ez már nem adatik meg. Jobb, ha nem mondasz neki semmit Feriről — majd elmondom én, ha kérdez felőle.

Kérlek, mindezekről számolj be Mrs. Morgannak és Isabel néninek is.

Sok szeretettel:
Christine

VALLASEKNÉ DANÉ MARTA fordítása

DEDINSZKY ERIKA (Hollandia)

KÍSÉRŐ SZÖVEG HANGSZERES ZENÉHEZ

SZÉKI TÁNCOK (LASSÚ)

a sebő-együttesnek

hívogattalak
engem nem kerestél
beengedtelek
pedig nem zörgettél
meghallgattalak
nem is beszéltél
napnak vártalak:
zápor, megestél
megitattalak
csillapíthatatlan
dédelgettelek
elringathatatlan
kioltottalak
de égsz múlhatatlan
elhantoltalak
muzsikálsz sírodban
csak azt arattam
amit elvetettem
két karom kemény
négy fal a testem

ÉLÜNK

változtatsz a lakáson, nagyítóval rakosgatsz
odébbtolsz egy szobrot, még odébb s aztán
kidobod

zárod az ajtókat, nyitod, zárod újra
felszögelsz egy képet s még egy másikat is
eltűnödsz

fested a falat sárgára, barnára, később zöldre
ebédlőszekrényre cseréled el a zongorát
ebédelsz

törpe lámpát veszel, embermagasságút, óriást
apróbetűs könyvet olvasol alatta vagy alszol
szád lefittyen

bélyeget áztatsz, gőzölsz, szárítsz rongyon
hirtelen huzattól kunkori szeretteidet véded
dúdolsz

csavargatod a rádiót, finomítod a tévé-képet
lemezre fújsz, kihessented a sarokból a morzsát
táncolsz

tegnapi és tegnapelőtti meséket olvasol fel újra
kávéd és söröd közt fütyölve zuhanyozol
este

értem nyúlsz, felbontasz, egy-két harapással
megelégszel

MARKO

foroghat már neked a zökögős
életkerék
majom kúszik föl rajta mohón vagy
angyal zuhan pokoliránt
ragyás békatrónján király ásít
brekeg egyet és bevizel
mindegy

a megláncolt könyveket ismered
magadba nyitsz de ott sincs senki

hová lett a sok puha térddel ácsorgó beatnik
bernhard victor de vries provo der nederlanden
és ti görög fiúk
ó gyönyör laza félgömbjei közt meleg ajtó

míg tested részeg zsákját hazahúzod
a lófejen hízott ángolnák síkosan bukdácsolnak
és a fák közt egykedvű jávai hold lóg

jönnek

VIVA LA MUERTE

nyakig homokban

az utolsó szó fogad alatt megcsikordul
lópaták sziklazuhogása törékeny
koponyádban dörög már
lófülben izzó tapló is ideszaglik
ily váratlan-kimeredve útban leszel
nem szöcske-paripák ezek csak
egysíkban darabosan robajlók
szemen-szájon-fülön-orron át
kifröccsenő agyvelődnek
nyelveddel vájtál gödröt

föld igya fel, ne a véreb

TAMOLYGÓ HAJNAL

(a szép ábrahámnak)

a hajnal egyre zöldebb függönye mögött
izzadt félálom nyom névtelen farhoz hasat
tenyerek nyirkos kosarában a fáradt mell nem mozdul
óra dobog

hallod, jaj hallod a súlyos madarakat?
hajad ősz-barna gyapja párnámon puha fészek
szemérmed borzas bokra közt már csak holt kígyó:
hideg
ne dörzsöld újra kedvem, csukj be, simíts el
sors billen
hallod jaj, hallod a forró fegyvereket?

FALUDY GYÖRGY

HERCEGOVINAI PARASZTASSZONY AZ AUTÓBUSZON

Eriknek

Előttem ül. Sötétszürke ruhája
nyakát látom csak és szürke haját.
Olykor többet: az Idő vízmosása
szaggatta, s mégis szikáran töretlen
arcát az ablak tükrében, ha néha
kinéz a tájra. Hasonlítanak.

A repedező, tar hegyek nem tűrnek
vasutat itt, utakat is alig.
Falut nem látni; olykor egy-egy házat;
legtöbbje rom. A mélyedések alján
olykor tenyérnyi termőföld. Aki
ide születik, nem várhat sokat
az élettől, s mikor eltemetik
robbantani kell a sziklát alatta.

Az asszony most feláll.
Gyors pillantással
mérem végig. Ennyi se kell,
hogy tudjam:
szeret nevetni, bár ritkán van módja;
a friss kenyeret mosolyogva hozza
az asztalhoz s nem akadt üldözött,
horvát, zsidó, szerb, mozlem
vagy akárki,
ki házában nem talált menedéket.
Leszáll. Gyors, hálás tekintettel
fordul
inkább a vezető meg az autóbusz
oldala, mint az utasok felé,
s indul tovább. Nem görnyedt meg.
Nehéz
hátizsákjától még egyenesebb lett
a dereka. Maga elé se néz.
Térde jól ismeri a csupa kő
ösvényt és már el is tűnt
a sziklák közt.
Bárcsak mindnyájunk anyja volna ő.

(Trebinje és Stolac közt, 1987)

FAKUNYHÓBAN A KANADAI ERDŐN

Szép róka kísért, ahogy hazajöttem,
rám pislantott olykor
s így járt mögöttem
a kunyhóig, mit versírásra kaptam
kölcsön, e fáktól zöldes-fekete
hegycsúcs alatt, melynek még
nincs neve.
Erdőben, házaktól távol lakom,
bár telefonom van meg villanyom
s folyóvizem. Nagy sétákat teszek
úttalan úton meg a meredek
domboldalakban, ahol, úgy hiszem,
nem járt előttem soha senkisem.
Nagy némaság. A csend üvegszeme
megrezzen, ha egy levél lefele
evez s öngyilkos vízcsepp veri szét
fejét a sziklán. Járok s keresek,
bár mondják: nincs, indián nyilhegyet,
s emberkéz nyomát a kőben. De nem
találok semmit. A történelem
itt nem viharzott át, nem színezett
meg minden völgyet, síkságot, hegyet
verejtékével, mint a vérvirágos
tájon Mohács, Nagymajtény és Világos
között. A díszlet szép, de elmaradt
mellőle a tragikus szindarab.

A tornác falán felgyújtom a lámpát
és leülök alája verset írni.
Magános ház, nagyerdő — alkony táján
kísértetet vár, képzel vagy talán
lát az ember a föld túloldalán,
itt nincs. E nedves és édeni földet
még Ádám s Éva járja önfeledt
lépésekkel. De verset írni könnyebb
annak, aki odaát született.
Madárszárny lebben most a csenden át.
Az ezüst nap beleveti magát
a fák közé s a nagy, sötét bokor
mellé ér. Lámpám a fejem felett
lángolni kezd, mint egy virágcsokor.

(Vancouver Island, 1987)

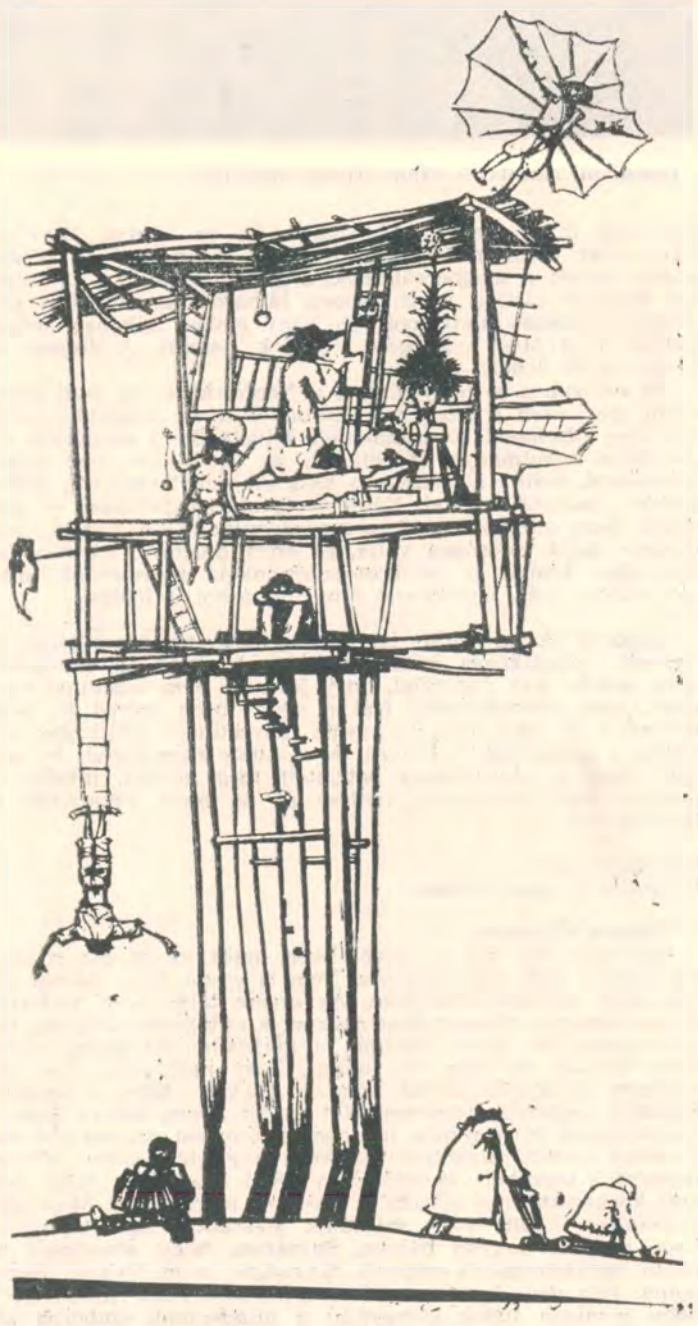

Sáros András Miklós: Rézlap a víztoronybeliekhez

Tolnai Ottó 50 éves

A jugoszláviai magyar költészet már irodalmi létének elején gazdag avantgarde hagyományt halmozott fel. Ennek a hagyománynak folytatója az újvidéki Új Symposion című lap is, mely a párizsi Magyar Műhellyel megközelítőleg egyidőben indulván, két évtizeddel ezelőtt már másik jelentős központját, fórumát jelenti a magyar avantgarde irodalomnak. Mindez jelentős mértékben Tolnai Ottó nevéhez fűződik, aki a legtermékenyebb és legsokoldalúbb írók egyike, a lírától a regényig, a drámától az esszéig végigpróbálja a műformákat. Tolnai Ottó a magyar avantgarde líra egyik kimagasló egyénisége, mint alkotó s mint szervező egyaránt. Költői és szerkesztői munkássága immár egy negyed százada mindenképpen rányomja bélyegét a formakeresés, egy új szemléletű verseszmény kialakulására. Az idő úgy sodorta magával azt a nemzedéket, melyhez Tolnai Ottó is tartozik, hogy szinte észrevétlenül ötvenéves lett az egyik nagy „fiatal költő" is. Erőt, egészséget, munkakedvet és sok sikert kívánunk értékteremtő munkásságához.

TOLNAI OTTÓ

SOSEM LÁTTAM

sosem láttam még
ollóforma felhőt
most kivárom
jobbról máris nagy
tisztást nyír
balról még nagyobbat
csak én állok még
középen
középen-e
majd akár a gyerek
anélkül hogy látnám
felé nyújtom kis kezem
előbb csak a gyűrűig
metszi
majd csuklóig
majd vállban vág
csak én állok még
előbb ravaszkodva
bal lábam emelem
majd a jobbat
csak én ülök
csak én fekszem
frissen nyírt fű
illatozva

KIRÁNDULÓK

kirándulók hagyhatták itt
e papírt
már olvashatatlan
de még lehet rá írni
sőt
mintha indigó is lenne
közte s a föld között
közte s az ég között
köztem s a föld között
köztem s az ég között
köztem s köztem
indigószín alkony
indigószín alkonyat között

LENN

lenn a völgyben
szánt egy ember
lovával mint gyémánttű
úgy forognak
úgy forognak
üszkös kéz maga szántotta
életvonalának labirintusába
veszve
úgy forognak
s a pacsirta
ének-ónja
csüng
felettük
úgy forognak
úgy forognak

HATÁR GYŐZŐ (Anglia)

VÁMPÍR

malaclopó becserkészéseim, köpönyeges kóborlásaim közepette egyszer egy valószínűtlenül hosszúdad, szívbemarkolóan szép Nyakra bukkantam

rátapadt szemmel magambaittam ennek a Nyaknak a látványát és a berúgott matematikus dűlöngélésével számolgattam, mi az a három, amit csinálni lehetne vele

az első Addig csókolom, amíg belefullasztom és a Hosszúdad Nyak csókjaimba belehal

a második A csókdosó rátapadásban előrugaszkodom fogaimmal és átharapom ezt a Hosszúdadot

a harmadik Halálracsókolás és kettéharapás helyett messze eltartom magamtól, megfojtom és úgy élvezem a Hosszúdad lassúdad halálvonaglásának látványát

végezetül a negyediket választottam. Feleségül vettem azóta ennek a valószínűtlenül hosszúdad Nyaknak a bűvöletében: se éjjelem, se nappalom. Nem tudok betelni nyakvonalával

gyakorta megesik — oly őrületes kiguvadt szerelemmel csüggök rajta, hogy elfelejtem követni beszédét és nem értem, mit mond. Ilyenkor igen haragszik:

— Ide se hallgatsz. Arra, amit mondok. Mit mondtam?! Rám se figyelsz . . .

Hallom-hallgatom a búgó szemrehányást, de már a torkából, nyakára tapasztott füllel, és —

— most mondd! még egyszer! — kiáltom. És ő megismétli a szemrehányást gurgulázó kacagással csókjaim alatt

(jelzem) egy ízben (mert ízről-ízre haladtam fel-le rajta és megízlelem minden nyakizét:) egy ízben csóktapintókáimmal már azt is kitapintottam — nyakverőerét. Most! most! — villant át agyaraimon — most kéne életét szegnem, birkózásának végét vetnem: most! most! . . . De ő — szőke hullórostélyait lebocsátotta szememre négyfelől és én aranyketrecben találtam magam. Ahogy Odüsszeusz felkapaszkodott az életmentő kosra — ő is, lábát-karját összehurkolta rajtam az ölelés idegvirágában; pedig ott voltam már, a karotisza ott lüktetett tépőfogaim közt — — — késő. Ott kínálkozott a nagy alkalom és én elmulasztottam. Ehelyett skorpiómód, alulról, beléeresztettem farokfullánkomat és mikor megbizonyosodtam, hogy jobban benne lennem már nem lehet, kicsapoltam rögtönölő heremérgemet. Elrendeltem testüregei elárasztását és beleparancsoltam az Ömlést.

megadta magát az örömhalálnak és engedelmes, simulékony medenceritmusban velem-halatkozott. Mire felébredtünk halottainkból, már hárman voltunk; de amaz csak mutatóba volt s hírülhozója csupán a két ikernek, mert már sorakoztam volna, mint az orgonasípok . . . És még mindig sudáran nyúlt-nyúladozott mellettem a párnán a hosszúdad hérai Nyak.

— „Nyakas" vagy! — folytattam lágyan, visszájára fordítva a bece-szó értelmét, neki, ahogy egy halandó életen át rajta köszörültem a rétori becéző-tudományt. — Te Nyak! Meg „ékes" is vagy: nyakéiked nélkül is Ékes Nyak!

— S te meg, te nyalakvó: hagyod abba?! Én-nyakbavalóm a rámtapadásban . . .!

Az arcára emlékszem, soha nem is láttam. A Nyak felséges látványát vittem magammal Iszisz Világanyaistennőt formázó cineráriumomba, maradéktalanul hamvakká vegyülve véle a korsón — ily hosszúdad nékem az örök nyugodalom

(1989)

KOLOZSVÁRI PAPP LÁSZLÓ

Malomárok

(részlet)

Márk a gyerekkora óta meg akarja lesni a pillanatot, amikor véget ér az ébrenlét, és megkezdődik az álom. Tudja, hogy a pillanat megleshetetlen, de ez nem zavarja. Egyre közelebb kerül ahhoz a pillanathoz, legtöbbször abban a szobában. Néha tudja, hogy a következő másodpercben álomba fog merülni. Abban a szobában képes a legtovább működtetni a tudatot, egyszersmind egyetlen funkciót hagyva meg neki: lesse meg azt a pillanatot, amikor kialszik.

A meglesés most sem sikerül, de a föliadás pillanata már teljesen tudatos. Egyből tudja, hogy csak pár percet aludt. S tudja azt is, hogy mi történt közben. Magdus némán nézte őt, hallgatta, amint egyenletessé válik a lélegzése. Aztán óvatosan felállt, megkerülte az asztalt, és kiment a konyhába. Az ajtót nem csuka be. Márk nem engedi, hogy Magdus becsukja az ajtót a szoba és a konyha között. Aztán Magdus levetette a pongyoláját, és lefeküdt. Az ágyban megpendült egy rugó. Márk ennek a hangjára ébredt föl.

Magdus eloltotta a villanyt a szobában, de a konyhai éjjeli lámpa fénye beszürődik. Krémszínű csillogás a nyitott ajtó síkján.

De Márk mintha mégsem volna ébren, hiszen tisztán hallja a Magdus hangját: Károly is elment. Meghalt, nincs többé. De a felesége, a fia és a lánya igazából elment. És Gyuszi is készülődik. De hiszen Miki, a Nusi öccse már réges-rég Amerikában van. A Feri két gyereke? A fiú csellista Bernben. A lány, most fogózz meg, a lány valahol Dél-Amerikában van. Venezuelában? Rossz házasság. Minduntalan megjelennek Svájcban egy kis testvéri segítségért. Babi Nyugat-Németországban van. Lalóka magához vette. Na és Klári? Ötvenévesen ment férjhez Norvégiába. Vagy ötvennégy? Mindegy. Aztán ő is Németországban telepedett le. Nemrég kaptam tőle egy lapot Spanyolországból. Neki az olcsó. De a fia közben megnősült, úgyhogy a fia feleségét is kivitte. S majd elfelejtettem, született egy gyermekük is. Még itt. Azt is kivitték. S volt neked egy osztálytársad. Neked kell emlékezned rá. Jár ide. A fél osztály járt ide, ebbe a szobába. S mi négyen a nagyanyáddal, ómamával, apáddal, kint szorongtunk a konyhában. Néha tizen is voltatok itt. Az a kis alamuszi, az is elment. Volt itthon a múltkor, láttam az utcán. Ő nem ismert meg. Hazajött egypár napra. Nem emlékszel? S az a másik osztálytársad. Te mesélted, hogy már nagyapa. Pedig ő volt a legfiatalabb az osztályotokban. Te csak utána következtél. Annak a lánya ment el, s elvitte a gyereket is. Az osztálytársad unokája. Pesten élnek, persze. Nekem hagyj békét, én maradok. Andriskára még emlékszel? Évek óta nem hallok felőle. Vajon a szülei élnek? Az asszony beteges volt, biztos nem sokáig bírta a klímaváltozást. Azt a csúf üveg hamutartót Andriska adta neked. Mennyi ideje is? A nagyszájú szomszédasszonyom Münchenbe készül. Nem, nem, csak látogatóba. A testvéréhez. Az már évek óta kinn van. A múltkor rengeteg levetett ronggyal állított haza. Eladogatja, abból él. A nyugdíjából itt senki se tud kijönni. Engem aztán hiába faggatsz. Emlékszem, emlékszem, de nem érdekel. Gyuszi sokat mesélt, amig járt ide. Hogy egy csomó mérnök. Én aztán nem tartom számon őket. És orvosok. Főleg mérnökök és orvosok. Inkább te mesélj. Te mégiscsak többet forogsz emberek között. Az én ismerőseim már csak a temetőbe mennek. Szegény Grümbi. Alig két hónapja Dezső, és most Grümbi. Olga lány és a férje? Ők is készülnek, de eddig még mindig visszautasították őket. Hát persze, hogy elviszik a két gyereket. Járok színházba, hogyne járnék. Sok színész ment el az utóbbi időben, de még vannak. És nagyon jók is. Már nemcsak a rosszak mennek. Pedig hogy szeretjük őket. Egyénileg mindenkinek igaza van. Nem szabad általánositani. A múltkor itt volt Lajoska, a fodrász. Ő rakja be a ház minden vénasszonyának a haját. Ő aztán mesélt. Felmondott egy egész telefonkönyvet. De miért érdekel? Gyöngyi mindig benéz. Igazán olyan jó lélek. S megkérdi, hogy nincs szüksége valamire, Jutka mama? Nekem megvan mindenem. Nincs szükségem semmire. Az a narancslé, amit hoztál, az nagyon finom volt. Hozz máskor is, ha tudsz. Az övsömörből az állított igazán talpra. Ha Gyuszi elmegy, elviszi a fiát, Jancsikát is. S hallom, hogy Toncsit is. De azért ne félj te. Nem úgy verik a cigányt!

Hát hogyan?, kiáltja bele Márk a szobában keringő szavak közé.

Gyuszi jó fiú. Kár, hogy olyan féleszű. Harmadszor nősült, s a feleségének van valakije Svédországban. Újabban mindenkinek van valakije valahol. Legalább egyvalaki mindenkire jut. Csak a kelekótya lányod barátnéjának nincs még mindig állása. Most felvételizik harmadszor. S ha nem sikerül? Elmegy? Előbb-utóbb el kell mennie. Nem tehet mást. Aztán ott vannak az írók. Te jobban ismered őket. Én már nem tudom megszokni ezt a modern irodalmat. Nem olvasom őket. Aztán ott van az a kopasz barátod, akinek az a nagy könyvtára van. A kisebbik fiát felvették az orvosira. A nagyobbik nem találja a helyét. Te mesélted, nem emlékszel? Most fényképezget, de az sokba kerül. A múltkor azzal állított haza, hogy ő elmegy. Az apja kétségbe volt esve. Az anyja sírt. Te mesélted, nem emlékszel? De hát mit mondjanak neki? Mivel biztassák? Pedig milyen rendes család. Na látod, az ilyen barátaidat szeretem. A múltkor bejön a tejfölös ember. Meséli, hogy a lánya valami hivatalban dolgozik, s a fia is állást kapott a városban. A szerkesztő barátod fia meg csak teng-leng. Aztán ott van az a másik, az a hogyishívják. Bajuszos, sovány, mély hanggú, a Sétatérrel szemben lakik. Az, na. Annak a fia is azzal állított haza, hogy elmegy. S tudod, mit mondott a gyereknek? Tényleg nem emlékszel? Pedig te mesélted. Azt mondta, hogy ő kalandos természetű, ő marad. Újabban még többet bontanak. Lebontották a Víz utcai házat is. Nem nézed meg? Persze, te félsz mégnézni. Én háromszor is elmentem. Csak álltam ott. A múltkor meg a Postakert utcában állok, és nézem a bontást. Ott, tudod, ahol az a családi vendéglő volt, ahol Jolán nagyanyáék hordták a pénzt. Siposék, na eszembe jutott. Odajön hozzám egy öregasszony, s azt mondja: na, ezt is lebontják. Emlékszem, hogy örvendtünk apáddal, ha bontottak, ha építettek valami újat. Az egész Rákóczi út, ki egészen, az akkor épült fel, amikor mi jegyben jártunk. S akkor odajön hozzám az a vénasszony, s azt mondja, na, ezt is lebontják. Olyan beletörődve mondta, mint akinek mindegy. Mintha feje fölül bontanák a tetőt. A múltkor bejön a felső szomszéd. Annak a fiát se vették fel az orvosira. Pedig ápolonő, ismeri az orvosokat. Nagyon sírt. Azt mondja, nem tudja, mit csináljon a gyerekkel. S hogy nekünk könnyü, na de ő hova küldje a gyerekét? Hogy én mondjam meg neki. Éppen én. S a gyerek is csak sír, és csak ül, és néz maga elé. Aztán ott van annak a félkótya lányodnak a volt udvarlója. Hű de nagy szerelem volt. Elmúlt, hála Istennek. Na azt felvették. Elsőre. Képzeld, ide jön valami kis faluból, s az első helyen veszik fel. Mondom, ne félts te minket. De aztán elviszik katonának, s mire leszerel, megszüntetik azt az egyetemet. Fakultást? Mit tudom én. Nem ismerem én ezeket a szavakat. Rózsika meséli, hogy a gyerek végigvetette magát az ágyon, s úgy zokogott. Egy húszéves fiú! Szegény Rózsika is meg van áldva a lányával. Amikor Ernő meghalt, eladták az autót, az Ernő lakását is megtarthatták. Te még nem láttad? Menj fel egyszer, Nagyon szép helyen van. Ahogy mész felfele az Erzsébet úton, elhagyod azt a házat, ahol mi laktunk, elhagyod azt is, ahol az a két magnólia van. Ott van, egészen fenn. És Rózsika sehova se tudja bedugni a gyereket, pedig már három éve probálja. Három éve nincs állása annak a gyereknek. Csak ül otthon egyedül és sír. A múltkor bejön a Gyöngyi férje. Na látod, az is egy olyan rendes ember. Neked mindig olyan rendes barátaid voltak. Mindig úgy meg tudja nevettetni az embert. Mondott egy viccet. Elmondjam? Ne? Azért is elmondom. Olyan zsarnok tudsz lenni, juszt is elmondom. Aszongya, hogy felhozza a vakond a gyerekét a felszínre. Most figyelsz? Szóval felhozza, s a gyereknek a szeme-szája tátva marad a csodálkozástól. Süt a nap, illatoznak a virágok röpdösnek a pillangók. Így mondta, na ne nevess! S akkor a vakondgyerek megkérdezi: anyu, miért nem élünk mi is itt fenn, hiszen itt minden olyan szép és jó? Mire a vakondmama lefele mutat, és azt mondja: mert ott a hazánk. Mindig ilyen vicces. Csak mondd meg neki hogy fogyjon le egy kicsit. Én mondtam neki, de ő is olyan, mint te. Semmit se mondhat neki az ember. Te is elmentél. Emlékszem, hogy amikor elmentél, mindenki azt duruzsolta a fülembe, hogy nem kellett volna elengedjelek. Mert hogy biztos rossz lesz ott neked, s hogy nem fogod megtalálni a számításodat. Ilyen marhaságot. Még hogy számítás. Miféle számítás volt abban, húsz évvel ezelőtt, hogy az egyik nyomorúságot és lakástalanságot felcserélted a másikkal? Igazán, olyan hülyék tudnak lenni néha az emberek. Most meg azzal jönnek, hogy jaj, Magdus, milyen jól tetted, hogy elküldted a fiadat. Hát normálisak ezek? Azt se tudják, mit beszélnek. Igaz is, hoztál gyógyszert Tibornak? Hogy az milyen úriember. Van egy farkaskutyája. Hogy mivel etetik, azt csak a jóég tudja. Tibor meséli, hogy a kutya mindent összerág a házban. A papucsot, a szőnyeget, a sezlonterítőt. Gyönyörű állat. Kati kislánya is nagyon beteg. Miféle Kati, miféle Kati! Az unokahúgod. S Kati most azon töri a fejét, hogy elmegy. Merthogy itt nem tudják gyógyitani a gyermeket. Eddig szeretett volna ide jönni, az apjához. Itt van a ház, a kert. Jenő nyolcvanéves. Megmondanád, ha ránézel? Hatvannak se látszik. De jön az öregség, de még hogy jön. S akkor jó volna, ha itt volna legalább Kati. De nem lehet.Itt nem adtak neki állást. Úgyhogy azon gondolkozik, hogy elmegy. A múltkor bejön az az orvos barátod. Lazac vagy hogy hívják. Az már sose fog megnősülni. Nekem ne beszélj, rá van írva az agglegénység. S most meghalt az anyja is. Olyan egyedül van, mint az ujjam. Ne beszélj nekem, ha valakinek sok nője van, az annyi mintha senkije se volna! Tudom én azt! Régebben mindig hozott valamit, hol egy kis szalonnát, hol egypár tojást. Falun kerül. Mondtad, hogy az anyja nagyon szerette a mogyorós csokoládét. Azt én is szeretem. A múltkor kitettem az asztalra a táblát, amit hoztál, hogy csak egy kockát eszem meg belőle. Megettem az egészet. Szörnyű, mennyire nem tudok parancsolni magamnak. Ugye, nem baj? Mikor egyen csokoládét az ember, ha nem akkor, amikor még él? Emlékszel, szegény ómama hogy dugdosta oda neked mindig az édességet? A párnája alatt tartotta. Néha beleragadt. Juci? Vele most megint jóba vagyok. Az unokája nemrég ment ki, s magával vitte a dédunokáját is. Azt beszélik, hogy a kis Peti már egészen jól beszél svédül. Hogy Juci segit-e még a szótárcsinálásban a testvérének? Azt bizony nem tudom. Attila be-bejárt ide. Látom a konyhaablakból. Hogy milyen jó birta magát. Pedig már túljárt a nyolcvanon. Aztán egyszer összeesett az utcán, s nem tért többé magához. Csendben temették el. Juci most azért haragszik, mert a macskák kitúrják a virágait a cserépből. Ha tudnád, menynyi baj van ezekkel a macskákkal. Először is örökké éhesek. Aztán meg szerelmeskednek. De szülni mindig elbújnak a pincébe. A múltkor a felső szomszéd fia végigkajtatta az egész pincét, de nem találta meg a kölyköket. Aztán egy délelőtt, azt hittem, elájulok: látom, hogy jön fel a macska az öt kölykével. Mit csináljak velük? Nem engedik megfogni magukat. Egér már nincs. Ennyi macska mellett hova gondolsz! S engem szidnak, hogy szaporitom, szaporodnak azok maguktól is. Kérdem a múltkor Rózsikát, hogy nem kell-e neki egy macska, de azt mondja, hogy épp elég neki Dezső. Miféle Dezső, miféle Dezső! Így hivják a macskájukat. És csak húst hajlandó enni. Képzelheted! Na, ezek az enyéim még gyümölcsöt is esznek. Hogy mi van az Ottó fiával? Szinte semmit se tudok róla, amióta Ottó meghalt. Mintha Nusi azt mondta volna, hogy Robika ki akar menni Miki után, Amerikába. Nem tudom. Nem csodálkoznék. Nusi is készül. De ő csak látogatóba. New Jersey-be. Miki fizeti az útját. Jó testvérek. Nusi látni akarja még egyszer. Mikinek jól megy. Mit mondasz? Hogy nem érdekel? Miért ne mondjam? Azért is azt mondok, amit akarok.

A szoba lassan kiürül a szavaktól. Márk szeretne fölébredni a szörnyű álomból. Képtelen megmozdulni. A szoba köves pusztaság. A közepén fekszik. A megszokott ágyban. Látja, hogy az ágy végében feláll a paplan csücske. Valahol köveket vernek kalapáccsal. Három hatalmas csattanás. Az óra üt? A tavolban sziklakoloncok. Oda kéne eljutni. Verne Gyulánál a hajótöröttek mindig felmásznak egy csúcsra, hogy megnézzék, hol vannak. De nincs megmozdulás. A szikla ismerös. Pontosan olyan, mint a barna könyvszekrény. Félig a homokba van süppedve. Akkora, mint egy felhőkarcoló, mint egy piramis. Föl lehetne sétálni az oldalán a csúcsra.

És vörös az ég alja. Nem a lemenő naptól, nem fáklyafénytől. Valahol véres csata folyik, az boritja vérbe az eget. S ő ott fekszik a csataképben. A kép talán már egy múzeum falán lóg. Látogatók mennek el előtte. Megállnak, csodálkoznak. Érdekes, egy pizsamás, szakállas, kopaszodó, pocakos civil fekszik az ágyban, a csatamezőn. A harc még folyik valahol, de hozzá csak a visszfénye verődik le az ég türkéről. Ő csak fekszik az ágyban, pizsamában, körülötte romok. Könyvszekrénydarabok, homokba fúródott, megdőlt falióra. A négy asztallábon négy lakatlan felhőkarcoló. Feltámad a sivatagi szél. Hordja a homokot. Homokszemek milliárdjai temetik egyre mélyebbre a tájat.

Távoli éneksző. Mégis vannak itt emberek! De csak a hangjuk járja be a tájat. Arctalan, toroktalan hangok végtelen vonulása. Hangosított csatakép egy múzeum falán. A látogatók befizetik a belépti díjat, beadják a ruhatárba az ernyőjüket és a szatyrukat, s kandi kiváncsisággal nézik a csataképet. Benne a pizsamás, tehetetlenül fekvő, öregedő férfi. És hallgatják az éneket. Nézik az éneklő festményt. A messzeségben köerdő. Könyvek egymás mellett, mint szálerdő, és könyvek összeborulva, mint kiirtott erdő. S a legallyazott törzseket belepi a homok. Süllyed a táj.

A fekvő szeretne elrejtőzni a látogatók szeme elől. Gúnyos, nevető, megdöbbent pillantások? Csak közömbösek. Nem látják, amit néznek. A kalapács nagyot csattan egy sziklán. Fél négy? Ez sem hallható? Hát semmi, de semmi nem hagyja el a képkeretet? Nem hallható a végtelen halottsirató ének? Nem látható a rommező? Hiába vöröslik az ég alja a messzi csatamezőn? Hiába fekszik egy pizsamás civil a pusztaság közepén, a megvetett ágyban? Nem is látható az éneklő kép?

Hatalmas kőkereszt ugrik ki az ég hátteréből. Márk erre sem ébred fel. Tudja, hogy alszik, tudja, hogy az ablak keresztfáját látja. Ablakkereszt, nem sírkereszt. Égig ér. Látható a világ minden sarkából. Ugyanazt jelenti a világ minden táján. Ez sem látható? Ennyire múzeumlátogató az egész világ?

Márk olyan hirtelen riad fel a második álmából, hogy az ébredés kisodorja az ágy szélére. Magdus már eloltotta a kislámpát a konyhában. Márk tikkasztó szomjúságot érez. A vízvezeték mintha mérföldekre volna. S útközben a sötétségnek megannyi leplét kell félrehajtani. Függöny függöny hátán. Posztófal, bársonyfal. Egészen a konyha túlsó végéig a vízcsapig.

Márk nekivág. A konyha vaksötét. Elhalad a Magdus ágya és az asztal között, jobbra fordul, átmegy az asztal és a fürdőkád között. Két kis lépés. Ott balra kell fordulni: a kád és a két konyhaszék között egészen a varrogépig. Márk combja megérinti az Irma varrógépének a lapját. Attól balra, a kádtól jobbra, ott van a vezeték. A kádat falemez fedi, azon zöld műanyag. Mindig áll rajta, a vezeték mellett, egy pohár. Márk kinyújtja a bal kezét a sötétben, lassan leengedi. Ujjai pontosan a pohárra fonódnak. Megereszti a vízcsapot. Iszik. Szorosan elzárja. Magdus fölébred a csepegésre. S fölkel, hogy maga zárja el. Hadd aludjon. Márk még jobban betekeri a csapot. A tömitést gyakran kell cserélni.

Márk nesztelenül jut vissza a szobába. Az ember a világtalanok módjára képes mozogni abban a lakásban, ahol a gyerekkorát töltötte. Márk megáll félúton. Magdus ágyánál. A hűtőszekrény előtt. A hűtőszekrény egyben éjjeliszekrény. Márk a sötétségben is látja az éjjeli lámpát, melette a hamutartót, benne azt a cigarettát, amire Laci már nem tudott rágyújtani. A hamutartó mellett, aranymázas műanyag keretben a Laci és a Márk lányának a fényképe. A gyerek csókot nyom a borostás arcra, közben a fényképezőgép felé sandit. Márk hallgatózik. Hallani akarja a Magdus lélegzését, mielőtt megpróbál harmadszor is elaludni. Megszólal a feje fölött az ingaóra. Négyet üt. A négy óraütés felhangositja a Magdus lélegzését. Márk megnyugodva bemegy a szobába.

Nem jön a harmadik álom. Jó volna, ha ott locsogna, muzsikálna a Malomárok az ablak alatt. Mint régen. A posványnak nincs hangja. Olvasni kéne! Márk fölnyúl a képkerethez, a feje fölé. A képkeretre van rácsippentve az olvasólámpa. A képen Jenő bácsi és a kakasa. Márk mozdulata befejezetlen marad. A kinyújtott kar összeomlik, és elterül az ágyon. Ne legyen világosság, el kell aludni már! Pattanás hallatszik. Hány éve, évtizede készül már ez a pattanás az asztallapban! Életjel? Haláljel? Most már biztos, hogy nem ad több életjelt a szoba. Hónapok telhetnek el a következő pattanásig. Márk már nem akarja meglesni az elalvás pillanatát. Úgy sóvárog az öntudatlanságra, ahogyan addig a tudatosságra vágyott. Nem akarja meghallani a következő óraütést. A fél ötöt. Addig bele kell halni az álomba.

Aztán meglátja a közeledő csónakot. Hetykén úszik lefele a Malomárok dús, táncos, muzsikáló vizén. A hátsó ülésen, mint karosszékben, ómama ül. Fekete fökötő, fekete szemüveg, fekete ruha, mosolygó arc. A fökötő alól kibukó fehér hajtincs vakit a napsütésben. Mellette Irma. Csöndesen mosolyog. Kezét az ölébe ejti, szemüvege lecsúszott az orrán, a gyereket vigyázza. Laci széles mozdulatokkal rendezgeti a vitorlákat, úgy áll a csónak közepén, mint viharedzett Vernehős. Mint a férfi, aki úrrá tud lenni az elemeken. És ott van Magdus is. Harminhárom éves. A kezét lenyújtja a csónak oldalánál, ujjai szántják a krisztálytiszta vizet. S a négyéves Márk hol máshol lehetne, ha nem a csónak orrában. A Verne-gyerekek mindig a csónak orrában ülnek, s elszántan néznek a messzeségbe. A gyerek tiszte, hogy felkiáltson: Föld! Föld!" A csónak, a büszke árboc és vitorla átolvad a Malomárok hídjain, s akadálytalanul úszik lefele. S Márknak, aki ott fekszik az ágyban, s nem köszönt rá a könyörületes álom, egyre jobban kell meresztenie a szemét, hogy lássa az öt alakot, amint ott viteti magát a széllel, lefele a Malomárkon. Hogy aztán az öt utas, annak a biztos tuatában, hogy a helyzete és lehetősége szerint semmit sem mulasztott el, örökre elhagyja a várost.

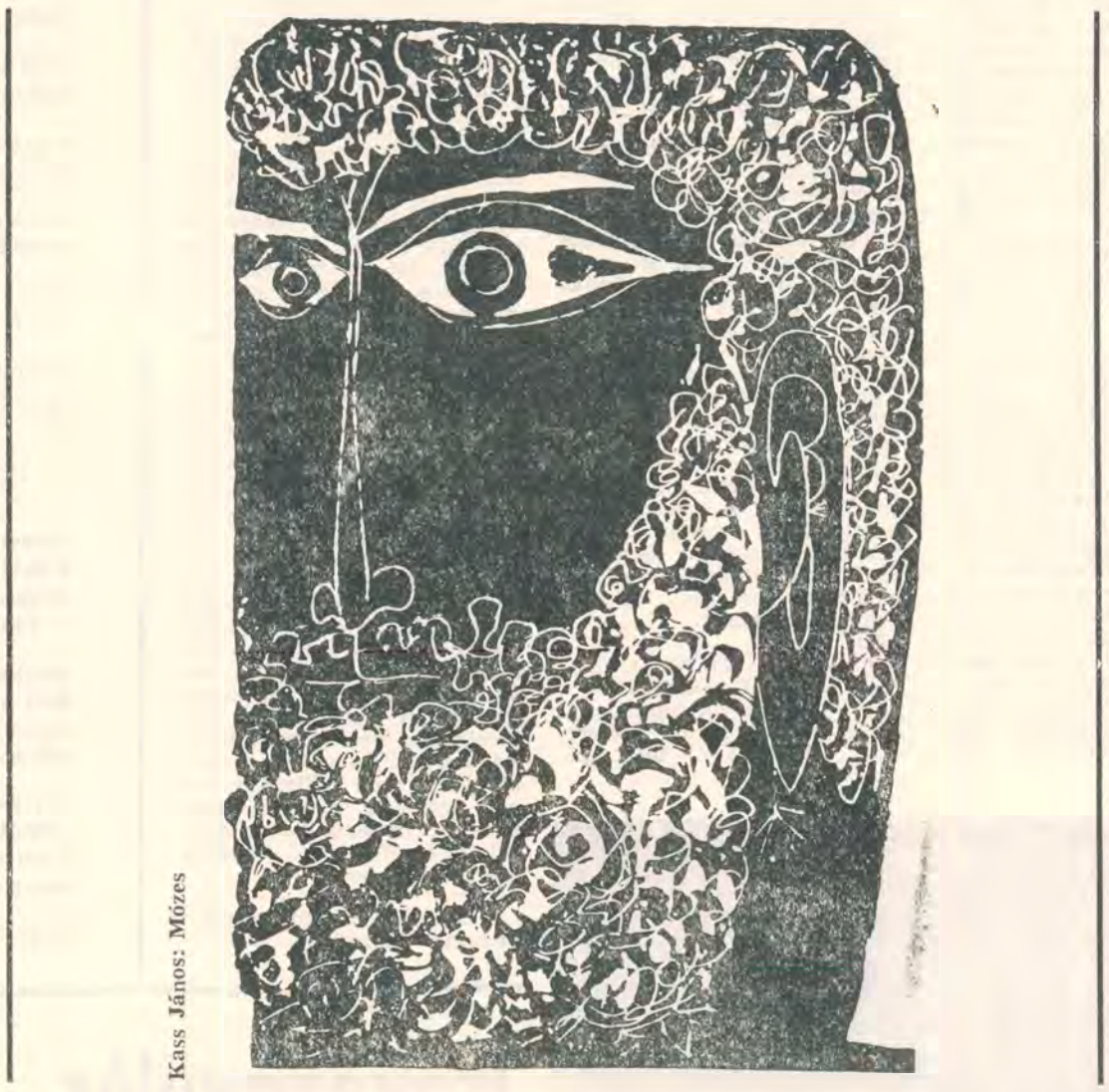

Kass János: Mózes

komp

SZÉKELY JÁNOS

SZEMPONTOK AZ ILLÚZIÓTLAN GONDOLKODÁSHOZ

A premisszákról

Egyre-másra olvasunk ki a világból olyan gondolatokat, amelyek nincsenek benne. A világra vonatkozó reflexióinkat benne szunnyadó gondolatoknak tekintjük. Azt hisszük: világ és gondolat egyneműek. Ha ez így volna, igaznak kellene tartanunk minden logikus következtetést. De ha nem volna így: nem volna lehetséges egyetlen deduktív tudomány, például a matematika sem.

A logikus következtetések nem mindig igazak. Hogy igazságukról nyilatkozhassunk, előbb a valóságra (valóságbeli tényállásokra) kell őket vonatkoztatnunk. Akár azért, mert premisszáink hamisak voltak, akár azért, mert nem találtuk el az igazsághoz vezető logikai utat, akár azért, mert már sokkal előbb, fogalmaink megalkotásában is hibás szempontok érvényesültek, gyakran tapasztalhatjuk: a valóság nem igazolja logikus következtetéseinket.

Máskor azonban igazolja.

Ha az előbb említett három feltétel teljesül (pontos, hiteles fogalomrendszer, helyes premisszák, eltalált logikai út), olyan következtetésekre jutunk, amelyek *mintha* csakugyan a valóságban szunnyadtak volna, épp csak ki kellett olvasni belőle.

Fogalomrendszerünk lehetséges (sőt szükségszerű) hibáiról nemrég már szóltam. Most tehát az volna hátra, hogy megállapítsuk, milyen premisszák szükségesek ahhoz, hogy (a logikai út eltaláltsága esetén) helyes következtetésekre jussunk. A gondolkodásunkat nyíltan vagy rejtetten meghatározó axiomatika megtárgyalása volna soron.

A matematika; a geometria példája ugyanis arra tanít, hogy mihelyt egynéhány föltétlenül igaz (evidens) alaptételt sikerül találnunk, azokból logikai úton olyan tudományt vezethetünk le, amelynek konklúzióit a valóság mind igazolja. Milyen jó volna a matematika, a geometria példájára néhány föltétlenül igaz alaptételt posztulálni a filozófiában is! Milyen jó volna ezekből pusztán logikai úton abszolút igaz világképet teremteni — úgyszólván megérteni így a világot!

A deduktív filozófiák éppen ezt a célt tűzték maguk elé. Nevezetesen: néhány abszolút igaz alaptételből logikai úton felépíteni a világ gondolati mását: teljes és hiteles világmagyarázatot adni.

A deduktív tudományokat megalapozó axiómarendszereknek legalább három feltételt kell teljesíteniük. 1) Az axiómák legyenek *evidensek*. 2) Egymás között legyenek *ellentmondásmentesek*. 3) Legyenek függetlenek. (Ezt a harmadik feltételt akár el is hagyhatnók, mert az axiómarendszert elcsúfítja ugyan egy olyan sarktétel, amely a többiből következik, de alapjában véve mégsem teszi érvénytelenné.)

Azt, hogy egy axiómarendszer mikor *teljes* és mikor hiányos, nem lehet megmondani. Éppen Bolyai János fedezte fel (ez az ő nagy kultúrtörténeti teljesítménye), hogy az axiómarendszereket szegényíteni, illetve bővíteni lehet, ami a logikusan felépített rendszer érvényét nem befolyásolja. Érvényét talán nem, de konkrétságát mindenesetre. Szegényebb axiómarendszerre bizonyára elvontabb, általánosabb tudomány építhető fel.

No, és hogy állunk az axiomatikával a filozófiában? Lehet-e deduktív filozófiát alkotni? Sokan megtették ugyan, de azt hiszem, mégsem lehet.

Mert a filozófiában olyan alaptételeket kell posztulálni, amelyek *nem evidensek*. Legalább ezt az egy szükséges feltételt nem teljesítik. Az, hogy adott egyenesen két pont mellett egy harmadik helyezhető el — ez a tétel föltétlenül igaz, bárki azonnal belátja. De már az, hogy a világ öröktől fogva létezik (vagy hogy kezdete volt), korántsem evidens, sőt nagyon is vitatható. A filozófia épp ilyen kétes érvényű, vitatható tételeket kénytelen posztulálni, mihelyt axiomatikusan építkezik — olyan tételeket, amelyek legfeljebb végkövetkeztetésként állnák meg a helyük, nem pedig premisszaként. (Csakugyan, a deduktív filozófiák általában végső konklúzióikat teszik meg hallgatólagosan axiómáknak: nem csoda aztán, ha következtetéseik során visszajutnak ugyanezekhez a sarktételekhez.)

Egy deduktív filozófia axiómái nem föltétlenül, nem belátható an igazak. Nem olyan természetűek, hogy evidensek lehessenek. Mondhatni hit, ízlés és szándék kérdése, milyen axiómákkal alapozunk meg egy deduktív rendszert. Teljességgel attól függ, milyen konklúziókra óhajtunk kilyukadni.* Miért van ez így? Milyenek a deduktív filozófiák alaptételei?

Nem is kétséges, hogy a filozófiai gondolkodás „kopernikuszi" fordulatát — ha ugyan végbement már — Immanuel Kant hajtotta végre. Ő dolgozta ki egyebek közt a világ természetére vonatkozó végső (transzcendentális) kérdésekre adható válaszokat. Ezeket antinómiáknak nevezte el.

Minden alapkérdésre két válasz lehetséges; ezt a két választ az emberi ész egyformán igazolja, egymás között mégis ellentmondóak (ezért antinomikusak). Állítható tehát a világ természetéről egyvalami, és állítható az ellenkezője, s az emberi ész mindkét állítást logikusan igazolhatja. Ami más szóval annyit jelent, hogy a világ természetére vonatkozó végső kérdéseket nem lehet érvényesen megválaszolni.

Gyanakodnatunk most már, hogy amit nem lehet megválaszolni, azt nem lehet kérdezni sem. *Azért* nem lehet megválaszolni, mert már kérdezni sem lehet. A világ természetére vonatkozó végső kérdések eszerint elvileg megválaszolhatatlan, *értelmetlen* kérdések.

Nos, ezekre az értelmetlen kérdésekre, illetve hát az ezekre adható pozitív válaszokra épülnek fel a deduktív filozófiák. Az ilyen rendszerek tehát egyáltalán nem evidens, sőt mindenestől vitatható axiómarendszerekkel vannak megalapozva. Ezekből vezetik le (logikusan) egész csodálatos felépítményük — mert hiszen tagadhatatlan: némelyik építkezése valóban csodálatos. A deduktív filozófiák mondhatni értelmetlen kérdésekben foglalnak állást, állásfoglalásukat axiomáknak tekintik, ezekre alapozott konklúzióikat pedig pozitív világképként állítják elénk. Egy értelmetlen kérdésekre adott válaszrendszer azonban szükségképp értelmetlen konklúziókra vezet.

Hát ezért nem lehet deduktív filozófiát alkotni. S amit mégis alkottak: ezért nem tudomány. Minden deduktív filozófia ab ovo problematikus premisszákból indul ki, ezekből vonja le ideologikus konklúzióit (amelyek végső soron persze premisszáival lesznek azonosak). Az értelmetlen visszavezet az értelmetlenhez. Csoda-e, hogy ami ezen az úton előáll, azt a valóság sohasem igazolja?

Egyszer, rossz kedvemben, felírtam magamnak a deduktív filozófiák — s mert rejtett axiomatikája révén sajnos minden filozófia deduktív: egyáltalán minden filozófia — előállítási receptjét. Ide másolom receptemet.

„Rp./

1. — Vedd Kanttól a tiszta ész antinómiáit.
   — Mindegyik antinómiát vágd három részre, úgymint a) tézis (pl. világ öröktől fogva létezett) b) antitézis (pl. a világnak kezdete volt) c) mindkettő hiánya (erről a kérdésről nem mondhatunk semmit)
2. — Vedd ezekhez az összes már kidolgozott vagy még kidolgozandó antinómiákat.
   — Ezeket is vágd három részre.
   Kapsz így egy tételhalmazt; számossága az antinómiák számának háromszorosa.
   Sok, de talán nem végtelenül sok.
3. — Vedd Hilbert geometriai axiomatikáját.
   — Ennek mintájára az összes előbb kapott tétel összes *ellentmondásmentes* kombinációjából alkoss axiómarendszereket.
4. — Végy egy elektronikus számítógépet.
   — Programozd be a logika műveleteivel, szabályaival.
   — Tápláld be adatokként a fentebb kapott ellentmondásmentes axiómarendszereket (persze egyenként).
5. — Nyomd meg a gombot.

Eredményképpen (sorra egymás után) megkapod az összes lehetséges deduktív filozófiákat.

Úgyhogy a filozófia története ezzel lezárult; ne is foglalkozz többé vele."

Jó a matematikusnak, a geométernek: érvényes, evidens axiómákra építkezik! Ha eltalálja az igazságra vezető logikai utat, következtetéseit mindig igazolni fogják a tények. Az ő gondolkodása csakugyan egynemű a világgal; konklúziói olyanok, mintha mindig a világban szunnyadtak volna, épp csak ki kellett olvasni belőle.

A világban persze nem szunnyad gondolat, mert az nem gondolkozik. De a matematika az emberi gondolkodásnak az a válfaja, amely a legjobban adaptálódott a világ természetéhez, amely tehát helyes, hiteles világreflexiót tesz lehetővé. Mért van ez így? Azért, mert a világban egyetlen szubsztancia van, úgy hívják: strukturált világtér. Ha ez az egyetlen szubsztancia, akkor minden világbeli viszonylat ennek a térstrukturának matematikailag leírható viszonylata. Eszerint az egyetemes, objektív nyelv a mennyiségi viszonylatok nyelve. A matematika az igazság privilegizált nyelve; ez jut kifejezésre abban, hogy evidenciákkal alapozható meg. Ami matematikailag nem írható le, arról még nem tudunk eleget.

Filozófiának hajdan a hagyományozott emberi tudás összességét nevezték. Amióta rendre kiváltak belőle a szaktudományok, a filozofálás számítógépeknek való, értelmetlen, gépies foglalkozás lett. Ideológiák, ideologikus áltudományok e zűrzavarában, amely körülvesz, nem a filozófia, hanem igenis a szilárdan megalapozott matematika az, aminek világreflektáló erejében még bízni lehet.

* Ezért ideologikus minden deduktív filozófia.

VERESS GERZSON

RÉGVOLT SZERELMEK SENKIFÖLDJEIN

eljátszattak a havazás nagy szertartásai
virágos-kendős nénikék árulják a tavaszt az utcasarkon
épp megfelelő délkörön születtünk
március fénye arcodba írja arcom

megülünk itt a sörkert szögletében
kísér-kísért még géza bácsi árnya
köröttünk söröskancsók harangjait verik félre
reményzöld abroszok csattognak kapnának szárnyra

sünkaktusz-buksid vállamon virágzik
bennem a sikoly karcsú tornyai leomolnak
kérded hogy hol lesz majd lakóhelyünk
csakugyan kedves hol verünk tanyát holnap

parázna habzása minden virágnak
gyújtja a vágy futótüzeit bennem
e kívánásból nincsen vészkijárat
csak ha elfekszünk méltó kegyelemben

régvolt szerelmek senkiföldjein
a bevérzett szemű szép teleholdban
találkozunk én most már indulok
egy kupa borért nyolcig mérik a boltban

MAGAMTÓL MEGÓVNI TE SEM TUDSZ KEDVES
megváltást kínálva áldozatra készen
amikor még pipacsok voltatok talán
de adom magam adózatlan egészen...

CÍMESINCS

tellettem télre teljek tavaszra
testünk utolszor összehavazna

szétlapozott nyár eljövök érted
vetem le vértem vesd le a vérted

gyere cipődben abban a lakkban
eddig sosemvolt-nemlesz alakban

nézd a szememben mennyi hal van
hattyúvá lészesz e hattyúdalban

végső sóhaja légy te e télnek
összeragoznak-összeregéznek

nyomkereső vad kihűlt csapáson
tengődtünk együtt egy-harapáson

voltál gyarmatosított birtok
mit összeírlak mit összeírtok

testünk utolszor összehavazna
minket e kín is csak leszavazna

...ÉS LESZEK ÚJFENT

lettem megint és leszek újfent
a halál elszalasztott szökevénye.
ilyen olcsón — „csak" — meghalni ezeknek?
— több béke kell ahhoz bennem, béke.

szurkolnak nekem szélmalomcsaták
hősi halottai: káprázatos sereg!
én — apró poe-ja e facér jelennek —
bűvészül muszáj-Herkuleskedek.

partjáért esengő folyó vagyok.
csöndburkom olvadása áraszt.
mert el kell Érnem azt a legelőt,
amelyre kicsaphatom düheim,

hogy fügét mutassak az Óceánnak.

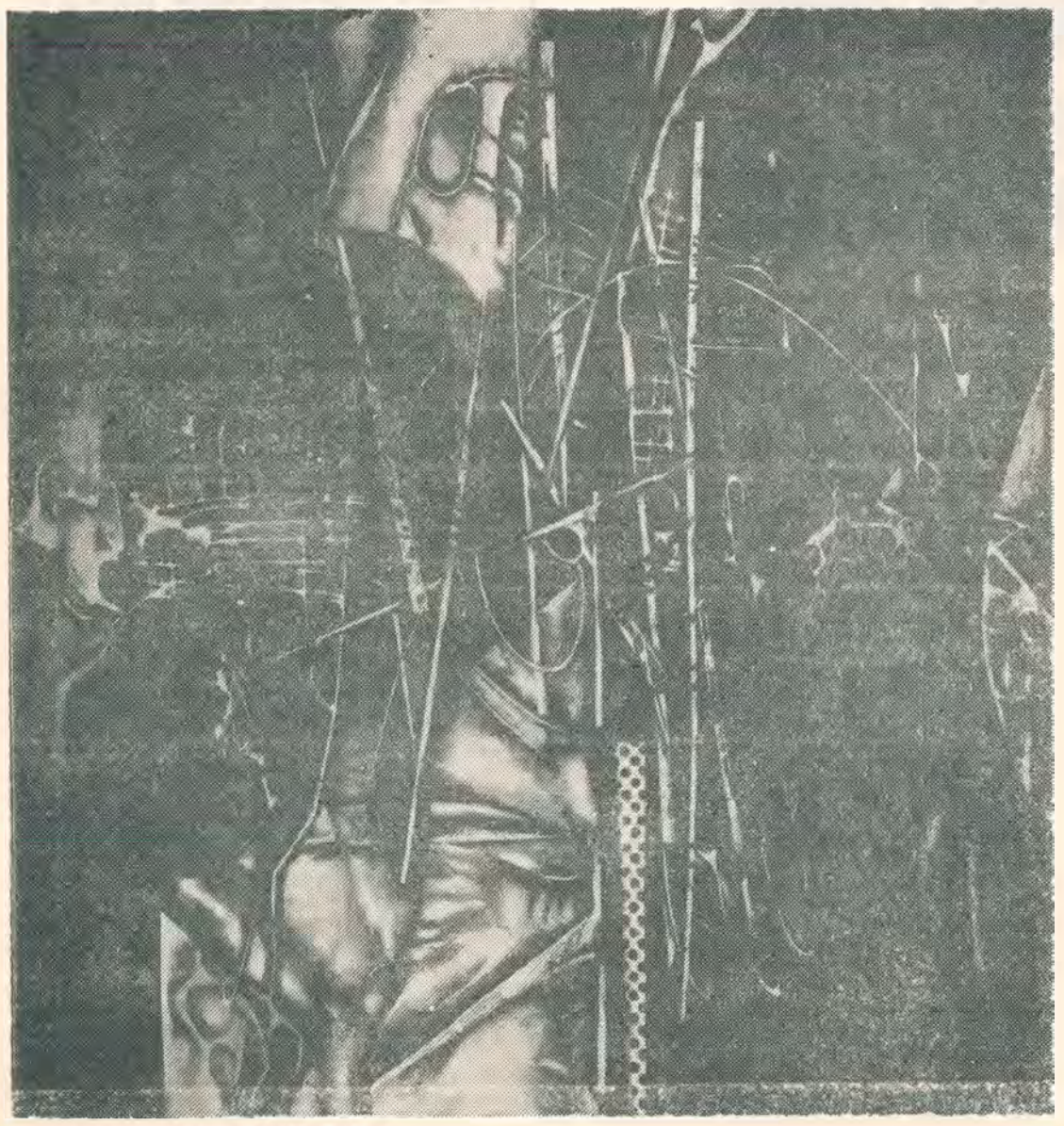

Kazinczy Gábor: Väinämöinen

Íróközgyűlés

Folytatás az 1. oldalról

— Az Írószövetség új vezetősége törölje el mindenkinek minden adósságát. (Ha már forradalom volt. Avagy az intézményesített koldusbot.)

— Majd amikor bizonyos szakadár nézetek mégiscsak előkerültek (ama bizonyos sztálini írószövetségmodell kapcsán) akadt egy apologétánk, aki azzal „ellen-érvelt", hogy Hitlernek bezzeg ma azt már senki sem rója föl, hogy a harmincas években föltalálta nekünk a munkanélküli segélyt...

A kétségekkel küzdő írópolgár felelősségérzete Octavian Pavel szövegéből csendült ki legtisztábban; felszólalása: remekbe szabott mikroesszé.

NINCS HATALOM...

A szövetség jövőjét, anyagi helyzetét, a könyv piackilátásait elég sok felszólalás kerülgette — s ez talán jó jel.

Közben az egzisztenciális gondok keltette szorongás is több ízben átszivárgott a szövegeken (válság-előérzet; várható inflációtól való rettegés); s hogy végül az Írószövetséget igazából nem fenyegette a föloszlás veszélye ezen a közgyűlésen, ez a nagyon népes korosabb hányad voksának is köszönhető, mely abban reménykedik, hogy egyféle nyugdíjpótlékból, gyógyszermeg temetkezési segélyből szőtt szociális háló ebben a kötelékben az elkövetkezőkben is biztosítható.

Lapjaink jelentős hányada ráfizetéses, a kisebbségekéi kivétel nélkül. Mellesleg ez irányból érte magyar nyelvű lapjainkat az egyetlen támadás; éspedig: miközben e nagylelkű közösség millióit költjük el, közleményeinkben vajon nem bújnak-e meg revizionista szikrák? Jó volna ezt tüzetesebben megvizsgálni... (Bizonyára akad rá vállalkozó.) ... Ahhoz képest kevéssel „megúsztuk" hisz, ki tudhatná, az ezer írástudó hányféle színezetet képviselt. (A félreérthetetlen választ e „kétségekre" legrangosabb román írótársunk adta meg.)

A nyomasztó gazdasági gondok egyébként okkal zaklatják a kedélyeket, mert „vállalkozni" ugyan lehetne most már: újabb könyvkiadót létesíteni, könyvüzlet-hálózatot szervezni — csakhogy kiderül, a modern nyugati nyomdagép-igéretek lassan hiú reménnyé, illúzióvá züllenek. Miközben a szövetség nagymúltú lapjai is egyre nehezebben jelennek meg, s ha igen, ott rekednek a sajtóterjesztő lerakataiban. És ezeken a gondokon, ma úgy látszik, nincs hatalom aki segítene (pedig az új választmányból bizonyára majd szenátorok kerülnek ki, mi több, e vezető tanácsnak máris három miniszter tagja van), mert az ólomgőzös nyomdai szedőtermekben az ócska gépeket s ezek agyonhajszolt gazdáit maholnap csak dollárral lehet megközelíteni...

Az egyesszámú pénzforrás pedig, mint mindenkor, ezután is a könyv lenne, ezt viszont kiszorítja a nyomdából az újságáradat. Hiába szűnt meg a cenzúra, egyelőre kevesebb könyv jelenik meg, mint a diktatúra legsötétebb hónapjaiban. És remény sincs rá, hogy belátható időn belül mindez másként legyen.

Persze miért volna ez épp a mi házunk táján másképp, mint szerte e megrokkant országban?... Mint mikor a történelem, a nagy ortopéd, egy társadalomnak kezein-lábain rajtafelejtette a gipszet, mely lassan megkövesedett. Hogy aztán észbekapjon, (mármint a vén csontsebész) s gyorsan kiszabadítsa a bénító páncélban elsatnyult végtagokat, s ráförmedjen a páciensére: na, indulj! Miért nyüszítesz?

KISGYÖRGY RÉKA

ANGYALOK KENYERE

— filmnovella —

A hóesésből bizonytalanul bontakozik ki a K.-i lelkész és Seibert úr árnyalakja; bizonytalanul — mondjuk —, mert a sűrű hófüggöny sejtelmesre tompítja a kontrasztokat, elkendőzi a mozdulatok zabolátlanságát, s a derengő homály úgy hat, mint a szemcsés fotópapíron a fehér-fekete színarány.

A kép azonban nem lehet mozdulatlan: Seibert úr előlép, felénk apróz, élénk taglejtésekkel mutatja, hogy: erre; *— széles fekete háta egy pillanatra betölti a keretet... Lassan megmutatkoznak a különbségek is. Mozdul immár a lelkész, kimódolt alapossággal, céltudatosan, de az erőfeszítés legkisebb jele nélkül, messze Seibert fölé tornyosul, amint óvatosan lefele lépdel a Temetőkápolnától a kis parkig vezető lépcsősoron, a hóréteg alatt tapogatva a fokokat, s míg a szél eltorlaszolja a bástyát és a várfalat, s befurakszik Seibert bundája alá, a lelkész méltóságán csorbát sem ejt a nevetséges koreográfia. Most elhaladnak előttünk, s az egész kissé úgy hat, mintha párnát borítottak volna a magnóra, s mindez egy áthatolhatatlan spanyolfal mögött játszódna, ahonnan csak pisszegés, elfojtott suttogás, álomkórosok gyakorlott mozgása — egy kétségbeesett világ rejtjelei üzennének felénk. Aztán már csak nyomok maradnak* (hátha én csak kivétel vagyok? s valójában mindenki más?): *hó, vastagon a várfal csipkézett peremén, a csupasz gesztenyeágakon, s az ösvényen, akárha egy szárny söpört volna végig itt, jótékonyan elsimítva a felszín egyenetlenségeit, betömködve a repedéseket. S csak a zúzódások hitelesek: megtorpanás, apró lábnyomok, Seibert szapora lépte a negyvenkettes félcipőben.*

1.

— EXODUS — mondta tagoltan a lelkész, azzal a félreérthetetlen célzatossággal, mely rendszerint a szavak mögötti jelentést is tüstént fölfedi. „Úgysem érted — mondta ez a hang —, úgysem érted, szegény, együgyű testvérem, ki csak játékos vagy, s talán még azt sem fogod fel kellőképp, amikor fejed fölött elröppennek az érvek és magyarázatok, amikor a szolgálatos hatalmak döntenek sorsod felől; úgysem rád vonatkozik mindaz, ami most téged annyira érdekel, s ha rád vonatkozna sem te lennél az, aki a dolgokban illetékes: bár én, láthatod, azért még szóbaállok veled...“ De akár ezt is jelenthette: „Kedves barátom, rengeteg a dolgom, ezenfelül pedig rettenetesen untat a társaságod, de hogy lásd, felebarátom vagy, s halandóként közös a sorsunk, megkísérlem szavakba önteni mindazt, amit még én sem értek.“ Ámbár a hangsúly türelmetlen esése azt is jelezte: „Kinek képzeled magad? Nem közös nyelvet beszélünk.“

— Exodus? — kérdezett rá Seibert, érezhetően megtorpanva a gé és zé között — egzodus?

A lelkész most már láthatóan türelmetlen lett:

— Igen. Menekülés. Kivonulás. S ezt bárki bármiképp megteheti, nem a mód a fontos, hanem hogy védve tudd magad.

Seibert bólintott: érti. S valamiféle szigetre gondolt, napsütéses robinzonádra a meredek partok fölött, meg távoli, rég, vagy soha nem látott helyekre, ahová a kora hajnali órákban érkezne meg, könnyedén, egy szál felöltőben, kalappal a fején, csomag nélkül — s mindez hirtelen oly élesen jelent meg előtte, hogy a málházók zürgését is tisztán látta az első kocsi körül, a lámpás fénykörében, amint egymásnak adogatják a kosarakat.

— Ezeridegenek közt, úgy érti, atya? Elölről kezdeni mindent, vagy inkább újból, másként? — magyarázta lelkesen Seibert, szinte maga-magának, s már-már megpillantotta a forgalmistát is, amint magasba lendítve karján int a mozdonyvezetőnek, s az utas tétova kérdésére, hogy merre itt a falu, előbb csak értetlenül bámul, végül pedig messzi, valamerre a köd és a fák felé mutat. Seibert pedig ott áll végre az éjszaka és a nappal határán, nyiladozó tekintettel, könnyű felöltőben, kalappal a fején...

— Nemcsak fizikai, tárgyi létükben kell látnunk a dolgokat — próbálta immár megértetni a lelkész, „én vagyok a te távoli felebarátod — mondta ez a hang —, a te távoli felebarátod, akiben ugyanaz a szenvedély dohog, s akit ugyanaz az erő dönt le, amikor nem fog már a vitorla szelet, s a hajó egyre sötétebb vizekre hajt.“ — Nem konkrét kivonulásra kell gondolnod, s főként: nem elmenekülésre, kedves Seibert. Az exodus — mondta a lelkész, s hogy a szó értelmét teljes egészében fölfedje Seibert előtt, szembefordult vele, mélyet lélegzett, mint nekirugaszkodás előtt teszik, s kissé lehunyta a szemét. Seibert egészen közelről láthatta a feszes, pergamenszínű bőrt, az apró krátereket az orrtő és az arc találkozásánál, kissé fönnebb pedig, a lilás mélyedésben, a szemhéjak fedezéke alól előóvatoskodó szemgolyót, mely nem órá meredt.

— Exodus lehet például a hit — folytatta a lelkész. — Teljesen kiszakít a világból, ha úgy tetszik, s ami még lényegesebb: jelentést ad minden tettednek. „Ő szabadítja meg vesztedelemtől életed, és körülvesz téged nagy kegyelmességével.“ Mi ez, ha nem a különlét programja? Mi ez, ha nem a perempozíció, a lőállás, ahonnan szemmel tartható az egész rohadt világi stratégia, melybe beleőrülsz, ha nem találod meg mielőbb a kiutat. Figyeld csak, egyszerű a játszma. Ismered a kezdetet s a véget, ráadásul pedig tudod a kettő közé ékelődő lépések egész sorozatát, no meg a győztes és a vesztesek esélyeit. S mindezek fölött, szabad vagy, Seibert, föl tudod te ezt fogni?

Seibert bólintott: érti. S figyelve a szemgolyók megélénkülő játékát, megkísérelte kifürkészni azt is, hogy a K.-i lelkész mit találhat a háta mögött annyira érdekesnek. Behavazott fák, pár, minden sajátosság híján lévő ház körvonalai a szürkületben, és egy szálloda, melyben szerre villanyt gyújtanak a hazatérő szállóvendégek. S ismét a határvonal: sem nem nappal, sem nem éjszaka. Ámbár ezt Seibert soha nem találta különösnek.

— Semmit nem tudnék tökéletesebben kieszelni — riasztotta fel a lelkész, s kényszerítette hirtelen vissza az ösvényre, melyről egy óvatlan pillanatban Seibert a legszívesebben tovaillant volna —, s nem kívánnék soha másképpen élni, mint eddig. Ha pedig elölről kezdeném, mint mondani szokás — nevét te el magát —, több mint bizonyos, hogy ugyanide jutnék el, ahol a törvények születnek. Tudod, innen minden megmagyarázható, a jelentések valahol itt összegződnek. Míg — vágta ki diadalmasan utolsó érvét a lelkész — az életben-halálban gondolkodók kérdéseikre ugyebár kielégítő feleletet sohasem lelnek.

— S aki nem hisz? — kottyintott közbe Seibert, szinte maga is hátrahőkölve hangjától, mely támadólag csengett.

— Aki nem hisz? — rezzent fel a lelkész, mintha álmából, („á, te is itt vagy, barátom?“). — Hát... annak marad a kés, a gáz — mondta tűnődve.

Seibert föllélegzett: szinte hihetetlen, a tekintet, mely eddig valahol a háttérben kószált, most ott függött kettejük közt, áttetszően, súlyosan. S Seibert azt is látta, hogy a lelkésznek mélybarna, egészen nőies szeme van.

2.

A KÉRDÉS úgy hangzott, hogy a maradék hájat, mely ott kunkorodott egy kávéscsésze alján, Ágota a macskának adja-é, vagy akassza ki a madaraknak a diófára a fásszín elé. Mérei jóváhagyólag bólintott, Ágotának pedig újból el kellett dalolnia a kérdést, most már tagoltan, kis szünetet tartva a mondat közepén, s szeme sarkából a biccentést ügyelve, nehogy elszalassza az alig észrevehető kis jeladást, mely szórakozottságból, vagy csak kevéske rosszindulat okán bizonytalan és tévesen időzített volt. A válasz, mint mindig, természetesen most is teljes szabadságot engedélyezett a tényeket és tetteket illetően, bár sürgető és szigorú feladat kívánt lenni konkrét jelentése révén, melyet Ágota soha nem mulasztott el alaposan mérlegelni.

Idestova tizenkét éve folyt ez a játék: amióta Mérei ágyhoz kötött betegként csak így vehetett részt az élet kínálta döntésekben, mióta Ágota főszereplő- és végrehajtóként, s mint Mérei tekintetének, végtagjainak, szándék- és vágycsíráinak gondnoka, teljes kiszolgáltatottságában hozta meg fellebbezhetetlen határozatait. Látszólag kevés. Ám kis odaadással, s azzal a nyugodt szakértelemmel, mely a legjelentéktelenebb feladatok megoldására is kiterjedt, hihetetlen dolgokat lehetett művelni a kényszerűségek pályájáról holmi titkos változtatás s aknázómunka gyakorlata révén egészen távoli, az eredeti tervben foglalt elképzelésekkel akár szöges ellentétben levő területek hatókörébe is el lehetett jutni — egy idő után már bármiféle segítség, önajzás nélkül —, s ha útközben az ember elé nem tolult áthághatatlan akadály, s a körülmények kedvező alakulása is segített, itt már senki nem másíthatta meg az eredeti elhatározást, mi több, a véletlenül választott szabadságtól senki nem fosztattatott meg.

Lasan-lassan kirajzolódtak a játékszabályok is Ágota előtt; úgy kellett élnie, mintha szüntelenül beszélgetne egy láthatatlan valakivel; s ha gondolt valamit, vagy szólt, az így soha nem volt egyéb, mint a rejtett párbeszéd ráeső felének hangos kimondása.

Ezért volt jó, ha Mérei bosszús ingerültségében fel-felcsattant, követelőzött, vagy gyerekes haditerveket forralt, mert ilyenkor Ágota az ellenszenv hullámaival szemben húzhatta föl türelmének és odaadásának erődítményeit, elégtételt szerezve ama belső hangnak, mely csupa buzdítás volt és kegyelem. Míg a csendes szemrehányásokkal és mély hallgatásokkal szinte nem volt mit kezdenie: tárgyukat vesztve mélybe hullottak az enyhítő szavak, vagy jóirányzottságukban és szédült iramukban nekicsapódtak annak az elszánt visszautasításnak, melyet Mérei leszegett feje és konok szótlansága jelentett. Naponta gyakran megesett, hogy Ágota valamiféle reszketeg együttérzésre kényszerült emiatt, egy pillanatra megingott hitében, elbizonytalanodva, nem tudván számot adni a belső hatalomnak a végzett munka eredményességéről. De mindez, bár ismétlődött, elenyésző volt a játékszabályok igazi természete és tétje nyújtotta izgalmakhoz képest...

Mérei pusztán annyit mondott, hogy *igen* vagy *nem*. Csak bólintott, csak jóváhagyott, engedélyezett, felmért és nyilvántartott, a kivülállóknak azzal a könyörtelenségével, mely soha nem kér részt a gyarló tényked és, sürgölődés nyügeiből; s elesettségében mégis maga volt a zsarnoki tehetetlenség. Ágota ellenben: cselekedett. S ebben a korlátlan szabadságban csendesebb felségvizekről akár sodró erejű áramlatok közé is keveredhetett, hol jelentőségét vesztve minden szándék és akarat, már az elemi és ok nélkül való szenvedély hatalmasodott. A játék apró, csiklandós kis kérdésekkel kezdődött: hogy hozzon-e Ágota friss ágyneműt, kiszellőztesse-e a szobát, cukorral kívánja-e Mérei a kávét, s kéri-e az ágytálat; majd pedig, úgy dél felé, az ebéd gondjai körül, mikor a kínálat és a választás lehetőségei hirtelen megsokszorozódtak, biztatóan sűrűsödtek a parancsok is, melyeknek engedelmeskedni Ágota számára kész gyönyörűség volt. A gyenge levesben tisztán érezni lehetett a velőscsont ízét, a felsál oly omlós-puhára párolódott, hogy Mérei szájában megkeseredett a falat, s a félig töltött pohárban pedig már ott gyöngyözött az ingyen hozott áldozat bora.

Az ujjongó öröm azonban csak szürkület táján bújt elő lappangó rejtekeiből, a decemberi télben már kora délután, a sarkokban és a tárgyak mögött gyülekező homállyal egyidőben, amikor Ágota az álló napon át gyakorolt gyógyító buzgalommal vértezetten a végső demonstrációra készült. A közelgő pillanatot mintegy előrejelezték, körülnyaldosták a várakozás s az ezerszer tapasztalt kíváncsiság pillanatai, melyeket Ágota, valahányszor sor került rá, úgy élt át, mint utolsókat, melyeket egy előre tervelt öröklét kellős közepéből szakított ki. Haláli elszántság, nyugalom váltotta fel a könnyű izgalmakat. S mire beesteledett, Ágota készen állt a felelettel.

— Véletlenül... nem fekszel... ma este... ide... mellém? — nyögte ki Mérei.

S Ágota, kis szünet után, mely ismét reménnyekkel szédítette Méreit, kábán a rászakadt lehetőségektől, mégis bocsánatkérőleg felelhette:

— Nem.

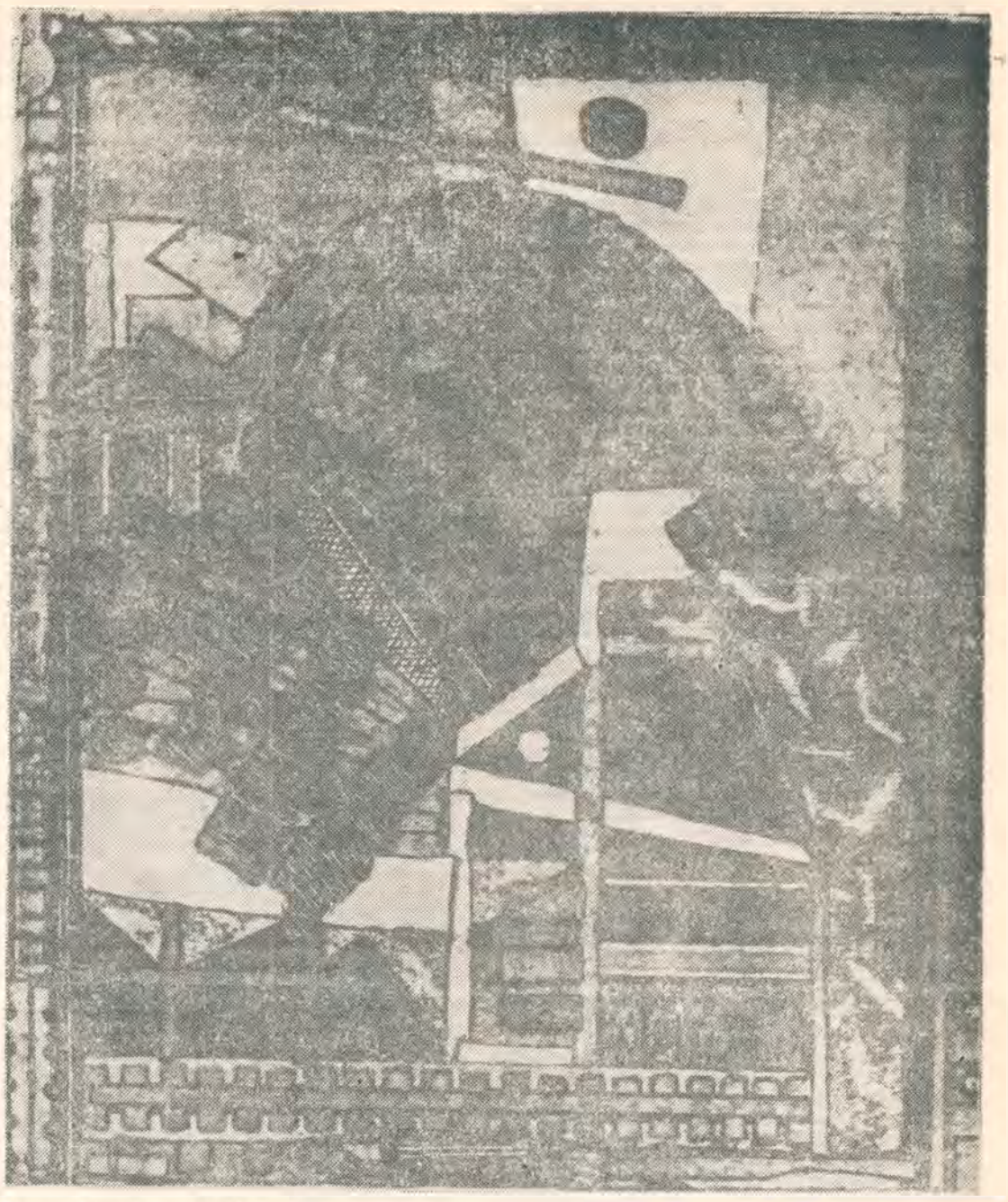

Árkossy István grafikája

3.

MÉG LÁTNI lehetett, amikor Seibert hazafelé igyekezett, ügyefogyottan átbillegve a csúszós úttesten: a boltfeliatok, reklámképek betűi is tisztán kivehetők voltak, bár sejteni lehetett, hogy már csak pillanatok kérdése az egész. Alighogy magára maradt, Seibert megkísérelte összefoglalni mindazt, amit közeli jövőjéről halványan elképzelt, s amit a K.-i lelkész isteni sugallatra tán oly kiváló érzékkel foglalt rendszerbe előtte. S eszerint: három az út. Vagy kettő talán? — bizonytalanodott el hirtelen, s minél inkább összpontosítani igyekezett, annál elszántabban rohamozták meg a pazar kísértések, melyeknek ellenállni egy adott ponton túl már-már embertelenség volt: a Határőr-út sarkán, ahol a gyerekek fényesre verték a járdát, s a kerítés mögül alattomosan lesték a gyanútlan áldozatokat, Seibert úr hanyatt vágódott, s ugyanezt tette a Máriatéri trafik előtt is, ahol záróra után a trafikos épp eltakarítani készült a frissen hullott havat; a Várkapunál Gereben Frédi, a cserkészkori barát mesélte el töviről hegyire epebántalmait és lánya franciaországi turnéját; végül pedig egy csapat eszeveszett diák tódult ki a Népművészeti Iskola kapuján, csöppet sem törődve a békés járókelők egyetlen szándékával, hogy épen jussanak haza.

— Ha egzodus... — próbált visszaemlékezni a lelkész szavaira Seibert a téli alkonyatban —, akkor...

— De ez mit jelent? — rikkantotta el magát ekkor a füle mellett egy nagyfogú diák, s boszszúsan bár, de azt is tisztán hallani kényszerült Seibert, hogy zé helyett furán megnyomva, es-et ejt a fiú.

— Ha egzodus... — indította útnak makacsul ismét a gondolatait, miközben óvatosan egy hirdetőoszlop felé tipegett, hogy megkapaszkodhassék ebben az áradatban. S türelmetlenül válaszolni is kívánt: —: akkor,... akkor egzodus.

— Trasza mesze trémó sári... Es mit jelent? — erőszakoskodott tovább a fiú, s hogy köpcös kis barátja nehezen, betűről betűre haladt a visszafelé olvasással, türelmetlenül ő is megfelelt hát... írásomért eszem a szart.

4.

NOSHÁT, A LEHETŐSÉGEK egész tárháza állt előttük.

S mivel Ágota tudta ezt, sikerült neki szinte minden alkalommal eredeti szándéka szerint cselekednie, s úgy irányítania a dolgokat, hogy a napi teendők sűrű szövésében szem híja ne essék, s bármelyik arra alkalmas pillanatban megadhassa a neki szegzett kérdésre a feleletet, mely őszinteséget és pontos megfogalmazást igényelt. Az ehhez szükséges nyugalmat azonban gyakran csak az éjszaka adhatta meg, amikor Mérei számonkérő nyögdécselése és sóhajtozása elcsitult, vagy legalábbis nem hatolt át a falon, s a paplan melege, no meg a történtek összegzése meghozta a rég kívánt állapotot, mely összeférhetetlen volt bármiféle mulasztásérzéssel. Megszabadulva a konyha hűvös fertőtlenítőszer- és vanília-szagától, s attól a még elviselhetetlenebbtől, melyet — mint ahogy hosszas szaglászó kutatás alapján megállapították — a B-vitamin s az injekciók folytán már Mérei verejtéke, bőre is árasztott, Ágotának már csupán azt kellett kívánnia, hogy ne aludjék el tüstént, mihelyt fejét a párnára hajtotta, s éber szolgálata tudatában mondhassa bele a látszólag sötét éjszakába: „Tiszta szívet teremts belém, s újítsd meg az igaz hitet bensőmben...“

Ha pedig kérését követően (végiggondolva a nap nyújtotta esélyek szövevényét, s a fölösleges, illetve helyénvaló lépések arányát) elért hozzá a megerősítés, melyet mindig érdemein fölül állónak ítélt, s így alázattal várt, előhozakodhatott a másikkal is, mely ellenben már bizonyságtétel volt és feladatvállalás: „Fejedelmi lélekkel erősíts meg engem, hadd tanítsam utaidra a bűnösöket, hogy hozzád térjenek. Szabadíts meg a vértől, Szabadító, hogy ujjongva hirdesse igazságodat nyelvem. Nyisd meg ajkamat, hadd hirdesse szájam dicséretedet. Hiszen ha véres áldozatot kívánnál, bizonnyal megadnám, de te égő áldozatokban nem leled kedvedet.“

A kért erő és nyugalom azonban, melyet eleinte Ágota oly sokáig vélt kiérdemelhetőnek és megszerezhetőnek, gyakran nem fizetségként, a lelkiismeretes és áldozattal végzett munka díjaként jelentkezett, s mégcsak sikeres gyógymódként sem, mely a napi csatározások során szerzett sebek kúrálására volt hivatott. S mint számtalanszor bebizonyosodott, nem lehetett a történők jussa sem, vagy azoké, akik elvakultságukban vagy épp kicsinyhitűségüknél fogva biztos céltudattal helyezték a mérlegre tetteiket. Teljesen a pillanat függvénye volt: ajándék, melyet ha nem a fölbocsátott éjszakai szózat vagy a csöndes megvallások sorozata hozott meg, akkor egy-egy öntudatlan mozdulat titkos szeszélye csalogatott elő. Megfordult Ágota, s kipillantott az ablakon a szomszédos háztetőkre, a sarkon épp befordúló kenyeres autóra, s a cigányokra, amint a kuka fedelével bibelődnek. De gondolhatott akár vonatra, jégvirágra, vagy madártejre. Ha eljött a pillanat: tudta, miként kell cselekednie.

Szinte mindegy volt így hát az is, hogy a kérdésre: mit tegyen Ágota, a macskának adja-e, vagy akassza ki a maradék hájat a diófára, a cinkéknek, Mérei mit válaszol. Mint ahogy az sem sokat számított, hogy fejével bánatosan int-e beleegyezőleg, vagy úgy tesz,

Folytatása a 8. oldalon

ANGYALOK KENYERE

Folytatás a 7. oldalról

mintha nem is hallana: felöle ugyan akár a falnak is mehet. A hájnak pedig, ha csak úgy, ujjal feltépte az ember, közvetlenül miután a mélyhütő jégfalai közül kiemelte, csodálatosan szép, száraz hangja volt, mint a léptek alatt recsegő hónak, ha fagyos. S a macska a konyhakövön ide-oda cibálva akár órákig is eljátszadozott volna vele, addig, míg fogával és nyálával melengetve egészen ehetővé tette.

— A madaraknak — suttogta alig érthetően Mérei, Ágota hangosan és érthetően tagolt, immár másodszor feltett kérdésére. — És jól erősitsd oda.

Ágotának tehát ki kellett mennie és kimehetett a jeges téli alkonyatba, végig a tornácon, szaporán, mintha egy távoli fanfár sürgető hangjára, végigtrappolva a havon; széket is kellett vinnie, hogy elérje a hevenyészett etetőt, s kinyújtózhatott, hogy a csontja is ropogjon belé, s minden sejtjét járja át a hideg, melynek odaadni magát most tisztára élvezet volt. Visszafelé rohantában, míg sebesen kapkodta meztelen lábszárait, körülpillanthatott, megállapítva, hogy semmi sem változott, minden olyan, amilyennek bentről, az ablakból látta, csak a fény gyérebb és a hó világosabb. Majd pedig, miközben egyetlen hatalmas lendülettel a négy lépcsőfokot átugorva ismét a tornácra jutott, visszaköszönhetett a hazatérő Seibertnek is, aki — mint Ágota megfigyelhette — szokatlanul szomorú volt, s úgy tette be maga után az ajtót, mintha örökre.

5.

MIHELYT HAZAÉRT, s még mielőtt gondolkodhatott volna, Seibert egy határozott mozdulattal magára zárta az ajtót, mint hajdanában, bohó legénykorában egyszer tette volt, s a biztonság végett pár pillanat múlva még egyszer visszatért, hogy megbizonyosodhassék: vajon nem tévedett-e, s csak a képzelete űz vele csalóka játékot. Aztán már szinte gondolkodás nélkül is tudta jól, hogy mit kell tennie: minden moccanása kínosan begyakorlott volt, annyira, hogy egy-egy ismerős fordulatnál magának Seibertnek is feltűnt valami bosszantó hasonlóság, s egyszerre rájött, hogy huszonvalahány évvel ezelőtt, szikrára ugyanigy, mindez már egyszer megesett. A felismerés mindenképp könnyített a dolgán. Csupán utánoznia kell egykori önmagát, ötlötte ki, csupán úgy kell tennie, mint azon a bizonyos napon, bár az a pár év, jutott eszébe, ugyancsak meglátszik a mozgásán. Ám ez a legkevesebb. Jókedvre derült, s hamarosan már azon kapta magát, hogy halkan dúdolgat is, miközben készülődik, módszeresen összehozva a dolgokat rendjük és rangjuk, valamint a szertartásban betöltött szerepük szerint.

Először is félszeg célzással szerre a sarokba dobálta megboldogult felesége, Seibertné szül. Lux Malvin féltve óvott varrottas párnáit s a földre rántotta az ágyteritőt is, melyen váltakozva vaskos fekete és vörös tulipánok sorakoztak. Aztán a kis nachtkasztni következett: itt már kíméletesebben járt el: röpke tűnődés után, míg a gyógyszereket kereste, úgy döntött, hogy az olvasólámpának ezúttal megkegyelmez, mi több, felkattintja majd, ha végre alatta fekszik, s eljön számára a dolgok végső ideje. De addig még egész sereg tennivalója volt: át kellett öltöznie, s a nyakkendőboggal, mint mindig, most is hosszasan bajlódott, mignem kellőképp felidegesitette magát, és a bogot végre sikerült megkötnie.

Majd a gyógyszermennyiségnél tétovázott, nem tudván hirtelen eldönteni, hogy kettőt vegyen-e be, vagy megteszi csupán egyetlen csomag. Hamar határozott, s mindkét csomagra lecsapott, mikor valahány évvel ezelőttről egyszercsak felderengett a kórház és a kedvesnővér mosolygós képe. S hogy ne essék kísértésbe, egy pohár rég tartogatott, hetvenes évjáratú borral, két ízben, óvatosan, zárt marokkal fogva, mind a negyven szem penicont bevette. A heves kortyolástól köhögni kezdett, s enyhén szédülve osont utolsó útjára, megnyitni a csapokat, eloltani a villanyt, s örök hitetlenkedőként harmadszor is ellenőrizni: vajon jól bezárta-e az ajtókat, s nem nyithatnak-e esetleg idejekorán rá az alkalmatlan ismerősök.

Mikor mindennel elkészülve végignyúlhatott az ágyon, s mint valami váratlan jelenésre, szemét ráfüggeszthette az olvasólámpa peremére, gondolkodni is kezdett, s lassan-lassan a K.-i lelkész minden szavára, kijelentésére, s a hangsúlyok mögött lappangó üzenetre is világosan emlékezett. Eszébe jutott, hogy álltak, kit ismert föl a havas háttérben a járókelők közül, s mielőtt a torkából az émelygés tovább terjedhetett volna, a lelkész bőrének viaszszíne, s szeme körül a lilás mélyedés is előtűnt. Végül is, választott, gondolta, s úgy tett, ahogyan kell. Elindult hát végre az úton, s mégcsak vigasztalan családtagokra, integetőkre sincs szüksége, akik visszavárnák, ha netán meggondolná magát útközben. Büszkeség töltötte el és már csak egyetlen vágya maradt: valami szépet cselekedni, mielőtt eltűnik szeme elől az olvasólámpa pereme, hogy valami emlékezetesre leljenek a látogatók, mikor kiszellőztetik majd a szobát.

Lázasan kutatott az emlékezetében. Félrerúgott néhány ósdi műemléktervet, köztük egy tövig földbe vágott szablyát, és vigyázva megkerült egy fenyőcsemete-iskolát is, mely úgy gubbasztott a hegyoldalban, mint valami hetyke, szépreményű óriás. „Könyörülj rajtam nagy irgalmad szerint, töröld el gonoszságomat nagy könyörületességed szerint" — akadt rá két valamikori hölgy s egy pompás halvacsora bajnokainak társaságában erre a régi mondókára, s miközben tovább kutatott a málló kacatok között, minden igyekezetével azon volt, hogy ebbe kapaszkodjék: „íme, gonoszságban fogantattam, és bűnökben fogant az én anyám. Íme te az igazságot szereted, bölcsességed elrejtett titkait kinyilatkoztatod nekem."

Ám kimerültsége s bomlott képzelete egy fékevesztett iram szerint túlpörgette agyában a fogalmakat és képeket, s egy határon túl már lehetetlenné vált bármiféle iránytartás és rendkeresés: egymást tovalökve, eltakarva árasztottak el mindent a tétova szemelvények. Ismerős tanyák, tájak képe vonult fel még egyszer Seibert előtt, s valahonnan egy homályos szobabelső is a sorok elé tolakodott, melyeket emiatt már oly nehezen bírt kibetűzni: „Hints meg engem izsóppal, hogy tiszta legyek; moss meg engem, hogy a hónál fehérebb legyek". Nos, választott hát, gondolta ismét. S eztán már csak a Struga manó dallama s egy nagyon távoli vidék bukott még fel, ahová a kora hajnali órákban érkezne meg, könnyedén, egy szál felöltőben, kalappal a fején.

6.

ELŐBB-UTÓBB ELJÖN hát mindenki számára a választások ideje. Van, aki ilyenkor nősül, a legtöbb ember abonban csak utazni kíván, vagy hirtelen elhatározással átrendezi a szobát, az ablak elé, a fénybe állítva íróasztalát.

Ágota hangversenyre készült. Jegyet is váltott, s úgy rendezte a dolgait, hogy mihelyt indulnia kell, mindent a legnagyobb rendben hagyhasson majd maga után. Már a délután folyamán előkészítette a vacsorát, ritka gondossággal, s ilyen alkalmakkor főként arra törekedett, hogy távollétében, az alatt a három óra alatt, Mérei semmiben ne szenvedhessen hiányt. Ám ez korántsem volt elég. A kivételes esteken plusz izgalmakat, meglepetéseket is ki kellett eszelnie, eredetieket, melyek sorozatos különlegességekként ideig-óráig kárpótolják, vagy legalábbis feledtetik hiányát. Mérei ágyától karnyújtásnyira helyezve a rádiót türelmesen elmagyarázta az adók elhelyezkedési sorát, s azt is, hogy körülbelül mikor, hol, melyik sugároz híreket, hangjátékot és varieté-muzsikát. Miután alaposan kiszellőztette s kellemesre fütötte a szobát, nekilátott az ágy felfrissítésének is: ha kellett, lepedőt cserélt, megigazította a párnát, odakészítette az ágytálat, dolga végeztével pedig meghagyta Méreinek, hogy ha bármire is sürgősen szüksége volna, hasra fordulva egész nyugodtan csak a falat verje, addig, amíg a szomszédok meghallják.

Ennyi készülődés után úgy tűnhetett, hogy teljesen nyugodt lelkiismerettel indul Ágota útnak, abban a reményben, hogy baj aligha történhet, s amikor hazatér, úgy találja majd Méreit, ahogyan hagyta. Ez azonban ritkán esett meg. Leggyakrabban már a felvágott rendezgetése közben, míg utánozhatatlan gasztronómiai érzékkel a pástétom mellé odacsippentette a halkockát, s a gyorsfőzőről a meleg csempére helyezte át a teát, tudta, hogy elkésett, s bármennyire is igyekszik, mire odaér, már javában játszanak a zenészek. A hegedűszóló után, mintha riadóra, felrebbennek egyszerre a társszólamok hangjai is csapatostul, s a fortissimót lekésve, már csak a társtalan utórezgések kerülgetik Ágotát, miközben ő egyre izgatottabb lesz és egyre gyakrabban figyeli az óráját.

Ezért, sokszor az utolsó pillanatban változtatva tervén, meggondolta magát, s mielőtt végsőt hagyatkozott volna, a fogasra akasztotta kabátját, egy ujjbegynyi tamponnal pedig hosszasan tisztogatni kezdte a szemhéját, melyre pár perccel azelőtt a ritka alkalmakra oly jellemző igényességgel kente fel a türkízes lengyel pollenát. A készülődés perceit váltotta fel ilyenkor a lemondás izgalmas gyakorlata; s Mérei szobájába toppanva Ágotát ugyanaz a csönd és feszültség fogadhatta, mint a hangverseny karmesterét, mikor háromszáz ember füleli várakozva a mindjárt felhangzó motettát.

Néhányszor azonban az is megtörtént, hogy útban a konyha és a nappali között, a zuhanyozórózsa alatt, égő gyertyaként Mérei ágyánál vagy épp pár falat kenyér után nyúlva, hirtelen érte a valahonnan előszivárgó zene, és arra kényszeritette, hogy kis ideig szédülten figyelje szemérmes áradását. Nem kellett megállnia, s mégcsak megtorpannia sem, aztán pedig: titkolt erőfeszítéssel nem kellett Borghi vagy Basili neve után kutatnia emlékezetében, megállapítva a darab hangnemét, korát és az egymásnak felelgető fragmentumok rendjének alakulását. S furcsamód, azon sem kellett igyekeznie ilyenkor, hogy minden ízében fölfogja az ideges vibrálást, megmagyarázva magának az *espressivo* és a *con moto* közötti váltást, mely úgy volt átmenet, hogy érezhetően végigsöpört a hátán, a tarkóján, s ettől megborzongott. A belső ritmus tagolta perceiben, mint annyiszor már, ám sokkal tisztábban villant fel ismét az előtte tátongó óra, hónap, év terve; és persze, azt is tudni vélte, hogy még kidolgozatlan több mint a játszma fele, míg ő szánalmas és elszánt, de mindenképp változatos parancsoknak hajt kedvtelve fejet.

— Véletlenül... nem fekszel... ma este... ide... mellém? — próbálkozott ismét Mérei.

Ágota pedig most nem látta értelmét ellenállni a B-vitamin szagú leplek csalogatásának sem.

Az öt géniusz és a számolhatatlan

a könyv

1.

Nem merném azt mondani, hogy Hamvas Béla a legnagyobb magyar filozófus; azt viszont igen, hogy ő a legolvashatóbb. Mármint a stilusa felől nézve az olvashatóságot: a filozófusok között ő ír a „legkönnyebb stílusban"; sőt, éppenséggel „fülbemászóan" fogalmaz; és kérdéses dolog, hogy vajon dicséret-e egyáltalán egy filozófusra, hogy könnyű és fölbemászó? Egyben hasonlít például Nietzschéhez és talán még egy-két dologban. Abban, hogy nincs rendszere, hanem módszere van. A rendszerét nem fejti ki, hanem érvényesíti. Alkalmazza. Akármiről ír, a savanyú cukorkáról, az édes borról vagy a szenvedésről, ugyanazt írja tulajdonképpen: *A szépség az ember és a világ alapállása.* És mégis, az ember legbelül, a létezésnek azt a szemérmetlenül célszerű féreg-övezetét hordozza magában, amely *egyedül mer nem szép lenni*... Mert: *Testünkben mindvégig reánkszabott rongáltságot kell viselnünk. Az ember érthetetlen misztériuma, hogy valódi életét sorsától függetlenül éli.* És: — *Hogyan függetlenítheti az ember sorsától magát? — Ha az utolsó cseppig beteljesíti. (A keserű pohár).* És: — *A létezés paradoxona. — Sorsát csak az vetheti le, aki azt teljes egészében magára veszi.*"

A filozófus mindég pradoxonokban fogalmaz, és amikor nem, akkor is! A kérdés mégis csak az, hogy e paradox kijelentéseknek felel-e meg „a kinti valóságban" valamilyen megfogható igazság? Hamvas Béla szűntelenül bizonyít: igen. Mert az igazán paradox jelenségeket nem az olyasmi hozza létre, hogy a dolgokban ellentmondás van, hanem ellenkezőleg: hogy a különbözőségekben hasonlóság van. Ami külsőleg hasonlít egymáshoz, az nemcsak hasonlít: annak belsőleg is köze van egymáshoz. Például, mondja, egyszer csak észre kellett vennünk, hogy amint elszaporodnak a cukorkás üzletek, ugyanígy szaporodik a hazugság is. A cukorka, a bonbon édessége, ragacsossága, síkossága, nem-valódisága — ugyanaz, mint a hazugság. Mert éppen olyan. Az analógiák mágikus érvénye folytán, ami valamihez hasonlít, az annak a lényegével is közösködik. A cukorka édességét nem a napfény sűrítette, nem az lényegítette át, formáját nem az adta meg — hanem mindaz, ami a természettel ellentétet alkot; amiből hiányzik a fény, a szél, a talaj nedvei és sói; nem méz, nem gyümölcs, hanem a saját autentikus létezésén kívül helyezett, elárvult, lélektelenné tett anyag.

2.

Hamvas Béla újrafelfedezése pár éve csendben folyik, jelennek meg kiadatlan kéziratai, vagy régen kiadott, hozzáférhetetlenül lappangó munkái. Jobb körökben illik már ismerni, illetve elismerni, sőt olyanok is rámosolyogtak emlékére, akik mellőztetése idején finoman vagy durván élcelődtek azzal, hogy az „újmágikusok" mesteréül ajánlkozott. Filozófusi hagyatékából regény is került elő; a *Karnevál* a háború utáni három-háromésfél évtized legérdekesebb és legeredetibb magyar regénye, ami azt jelenti, hogy a legtartalmasabb; s talán a legjobb is, ha olvasás közben elhagyjuk élvetegen grafomán öntaglalásait (amit szerencsére mindég dűlt betűkkel szedtek):

Felfedezni azért kellett, mert értelmiségi állásából kidobták, városából kitelepítették, írásait betiltották, tanyán, falun, barakban, bódéban, munkatelepeken írt még vagy húsz évig, mert csak így vált láthatóvá, hogy egy, csak egy filozófus van talpon a vidéken s a csárdában: Lukács György nevezetű. Kínos lett volna emlékeztetni az embereket arra, hogy másfajta filozófus is lehetséges...

Egyébként azelőtt sem ismerték és nem ismerték el eléggé. *A láthatatlan történet* című válogatott tanulmánykötete — a legszebb és legérdekesebb modern magyar filozófiai esszésorozat — még a háború vége előtt megjelent, de *akkor sem* figyeltek fel rá úgy, ahogy *akkor is* megérdemelte volna. Nem népszerűsítette őt semmiféle irányzat, mozgalom; a népi irányzat, mert nem tartozott hozzájuk, azért nem; az úgynevezett urbánusok sem, mivel ő volt közülük a leginkább urbánus. Jó, vagy rossz szándékkal ragasztgattak ilyen cimkéket a homlokára, hogy „újmisztikus", hogy „egy újfajta, modern gnosztikizmus hazai képviselője", vagy „a kultúrmorphológia nagy hazai recenzense"... de senki sem mondta azt, hogy tulajdonképpen ő volt az egyetlen működő *bölcs*, mivel az századunkban már mesei foglalkozásnak számít. Pedig csakugyan az volt.

3.

Furcsán érzem magam, hogy amikor először írok róla, egy olyan művéről írok, amit nem szeretek; pedig legalább huszonöt éve ő a kedvenc íróm (sőt „mesterem"). Úgy érzem, ez az egyetlen műve, amelyben elsodorta az indulat, és nem vállalta a sorsa által rászabott „rongált élethelyzetet"... *Az öt géniusz* (s vele egy kötetben *A bor filozófiája)* 1988-ban jelent meg az *Életünk* című szombathelyi folyóirat kiadásában, mint Dul Antal bravúros utószavából megtudjuk — bravúros áttekintéssel igazít el e bonyolult írásokban — „Magyarország szellemi földrajzát Hamvas Béla egy még 1940-ben megfogalmazott tanulmánya, *Az öt géniusz földje* alapján 1959-ben véglegesítette."

Egy filozófusnak mindég jól áll, ha rendszerez, a világ dolgait rendekbe, osztályokba, típusokba sorolja. Bölcsnek azonban — nem bölcs dolog ezt tenni. Mert minden kategorizálás dugába dőlhet, ha háromnál nagyobb számmal dolgozunk. A dolgok vagy ilyenek, vagy olyanok, vagy — mások. S ami a másságon is túl van, az a végtelenségig osztható és szorozható. (A számfilozófia szerint a dolgok lényege *egy*ségükben rejlik; a kettő, már a *két*elkedés, a tagadás száma, a szembenállásé; a *három* hozza a feloldást, helyreállítja az összhangot; a *négy* a megkettőzött tagadásé — nem véletlen, hogy egyes nyelvekben a „kettő", a „te" és az „ördög" szó közös tőre megy vissza: *du(o)-tu-diavol* stb. —, másokban a *négy* szó — például nyelvünkben — ugyanarra a tőre épül, mint a tagadás: *ne!* A továbbiakban mindennek csak a variálódásait és ismétlődéseit kapjuk.)

Hamvas Béla mint újgnosztikus, a hermeneutikának, az exegetikának ugyanarra a majd kétszázéves göttingai irányzatára támaszkodik, amelynek Nork volt a legjelentősebb képviselője — aki a rabbinikus tanítások indiai előképeit kutatta, s a szellemi kultúra alapjait — vagyis a „kinyilatkoztatást", a szakrális tudás fő kútfejét — az óárja Védákban, azaz *„indo"*-jellegű ősműveltségben keresi; nem ismeri fel, hogy az „indo"-világ eredetisége századunk derekán már „túlhaladott információ" s a védikus társadalomszemlélet igazolását szeretné kimutatni minden történelemben. Eszerint a történelem értelme a négy kasztra épülő társadalom modelljének őrzése: szellemi emberek, katonák-hivatalnokok-nemesek, iparosok-kereskedők, és szolgáló népek alkotnák a négy szent kasztot; ami azon kívül reked, az a kasztok alatti söpredék (lám, mi lesz, ha meghaladjuk a hármat!). A történelem értelme, hogy a nép, illetve az összes kasztok kitermeljék és lehetővé tegyék a szellemi kasztok működését. A szellemi kaszt nem az értelmiséget, nem kulturális elitet jelenti, hanem azt a réteget, esetleg személyt, aki a lét magasabb régióival, az Éggel összeköti a földet, és itt alant a Fent képviselőjeként működik. Ez a szellemi kaszt, a *homo sacer*ek gyülekezete, végeredményben nem más, mint egy „megváltó-kollektíva"... amely végül is nemcsak a népe, hanem valamennyi nép fölött áll. (Jól kivehető kapcsolat „a kiválasztott nép" elmélettel: annak ugyanis kiválasztottsága, világtörténelmi feladata abban állana, hogy körében megszülethessen a Megváltó.)

Hamvas szerintem itt nem gondolkodik saját színvonalán: *nem akarja* elképzelni sem, hogy egy brahman-kaszt is, amikor már osztályként akar exisztálni, ugyanolyan lesz, mint az a bizonyos közelmúltbeli elit, amit ő maga így minősít: „... Keleten is, Nyugaton is, egyfajta szellemi parazitizmus alakult ki, amelyet szerettek elitnek nevezni. Az elithez való tartozást csaknem kizárólag az esztétikai életélvezetben való magasrendű gyakorlat jelentette, és ez teremtette, mint Leontyev mondta, azt az eszkvizit immoralitást, amely a bestiális politikai önkényuralmak másik, mondjuk, privát oldala... Az elit mindenütt, ahol kifejlődött, hagyománytalan volt, kaszttalan csőcselék, (csandala) csak a társadalomban nem lefele csapódott ki, hanem fölfelé, és a legutóbbi százötven év alatt... életstilusával befolyásolta nemcsak a pénzembereket és a diplomáciát és a nagykereskedelmet és a nagyipart, hanem az egyházat és a művészetet és a tudományt is... korrupt elvilágosiadás..." stb. Eltekintve most attól, hogy ezt a folyamatot éppen fordított lefolyásúnak ismerjük (s az egész így nem is más, mint valami végletekig hajszolt tolsztojánizmus), Hamvas gondolatmeneteinek váratlan s rettentő indulatos fordulata, hogy a magyar történelemben a hiányzó szellemi kaszt miatt a „depraválódott" úri osztályt teszi felelőssé s elsorolja mindazt a sok öntépő közhelyet, amit erről irodalom és történetírás jeremiádái egy évszázada verkliznek...

Ennek során meghökkentően igazságtalan egyes korokhoz; ilyeneket állít, hogy például Mátyás halálától Bessenyeiék jelentkezéséig nálunk semmi szellemi törekvés nem mutatható ki... és zavarban hagy: ha az, ami ebben a korszakban történt — például reformáció—ellenreformáció s ami hozzá kapcsolódik —, nem volt szellemi törekvés, akkor miért volt az, ami ennek előtte vagy utána történt?

Legigazságtalanabb akkor, amikor a szellemellenesség maradéktalan kifejezőjét, jelképét, okát és okozatát, rontó démonát, az úgynevezett cigányzenében — a magyar nótában — látja... igazságtalanság azért is, mert nem igaz, hogy ez csak a züllő dzsentrié, a romlott kormányzó rétegé volt; éppúgy magáéként danolta a kispolgárság és minden, az emancipálódás útjára lépett réteg... mivel ez szerves zenei fejlődés során kialakult „ösztársadalmi" műdal — és társasági („szalon") zenélési stílus volt, amely megihlette Schubert, Brahms, Berlioz zsenijét, Liszt Ferencről nem is szólva, s más országok- vagy kultúrák-beli homologjainál — schrammli, tinglitangli, kuplé — nem értéktelenebb, sőt... De Hamvas nemcsak mint zenét, hanem mint lét-stílust utálja s benne saját származását „ostorozza", szégyelli, Székely Bertalan, olykor Munkácsi festményeit is rettentő cigányzenének tartja, az *Egri nőket* s nyilván a *Siralomházat* is... A „nyugatos" lázad benne egy mesterségesen kialakított, kreált „keletiség" ellen; az uralkodó körökre mutogat, de — a nép (állítólagos) keletiségére szisszeg...

4.

Ehhez képest egyszerre érthetővé válik, hogy miért érdekli őt a táji géniusz. Bizonyos európai kultúrmorfológusok nyolc európai tájgéniuszt állapitottak meg: egymásnak megfelelő földrajzi és lelki tájakat. Hamvas úgy látja, ebből öt kiterjed a magyarság településterületére is. A déli-délnyugati az aranykor zümmögő, mediterrán nosztalgiáit jelenti, a Philia melegét; a nyugati a kultiváltságot, prosperitást, szociális biztonságot és természet-idegenséget; az északi már kissé alacsonyabbrendű, mert érzelmesség, kezdetlegesség, borongás, vidékiesség és ízléshiány az eredménye; Erdély viszont a bizánci géniusz körébe tartozik, ezért kétarcúság, túlkulturáit bonyolultság és vad barbárság együttese jellemzi; sajnos azonban, a magyarok lakta táj és a népesség többsége a kelet géniuszának hatáskörébe tartozik: szabadságábránd, de szabadsághiány, otthontalanság és kultiváltság-ellenesség, sivár, kietlen, pusztai szelek verte stb... Mind e tájakat jellegzetes szellemi típusok képviselik; dél: Berzsenyi, kevésbé Kisfaludy; nyugat: Széchenyi; észak: Tompa Mihály, részben Petőfi is; Erdély-Bizánc: Kemény Zsigmond; kelet: talán Rózsa Sándor s talán valami Aranyból? Mert aztán jönnek a kevert és összetett típusok és képviselők, és a végtelenségig modulálhatóvá lesz az egész osztályozás. Marad a szomorú tanulság: milyen romboló hatása volt a száz éven át belénk plántált nemzeti kisebbrendűségi komplexusoknak és a kompenzálásainak. Még olyan szellem, mint Hamvas Béla is néha áldozatául esett. Aminek következménye, hogy saját kultúrája, sőt anyanyelve iránt bizalmatlanabb és kritikusabb, mint a világon bármi más iránt; és ezen a területen egyedül — kiszolgáltatottja lesz banális műfantomoknak és elcsépelt zsurnalista közhelyeknek.

Szerencsére csak itt-ott. És szerencsére, *A bor filozófiája* is megfeledkezik komplexusairól, mintahogy valamennyi fontosabb művében. És ezért hiteles a kádenciája: *„Mindenki egész lélekkel születik, és... A lélek-fogyatékosságaiból mindenki meggyógyulhat... Légy okos, szerezd vissza egészségedet."*

A gyógyszer: „Nem az elkápráztató tehetség, nem a nagyság, a hatalom, a siker, a bámulatraméltó arányok, a hős, a szépség. Nem. A diszkréció, a bizalom, az alázat, az ártatlanság, az udvariasság, a gyengédség, a leghalkabb hang. Igen, a gyengédség." Ezt nem a rendszer-kereső filozófus, és nem a maliciózus szépíró mondja, hanem bölcs kortársunk és sorstársunk, aki vállalni tudta sorsa paradoxonait... és szépen vállalni: a leghalkabb hangon.

SZŐCS ISTVÁN

Mózes Attila: Árvizkor a folyók megkeresik régi medrüket

IV. rész

Szilveszter néhány napig csak a jó irányú változást tanulmányozhatta Leonorán. A leány kiegyensúlyozott és magabiztos lett, anélkül, hogy ót egy pillanatra is elfeledte volna, amikor látszólag csak a saját testével foglalkozott Egyre kínlódott a kis fürdőszobai tükör előtt, míg Szilveszter végül „kénytelen volt kitalálni" kívánságát. Földig érő tükröt vásárolt, fölcsavarozta a szobaajtóra, a lakás pedig megtelt kenőcsös tégelyekkel és „hölgyfestékkel", s ha egy-egy rövid sétájáról hazatért, mindig szembeötlött a leánynak néhány begyakorolt, de teljesen természetessé idomított mozdulata, vetkőzésének egyre tökéletesedő eleganciája, bája, sokat ápolt és sörénnyé növelt hajának dús fény- és színvilága, hívásainak nem követelődző, apró, ízléses kacérsága. Szilveszter tulajdonképpen nem tartozott az érzéki férfiak közé, inkább kíváncsisága űzte egyik nőtől a másikig, nála a kíváncsiság amolyan érzékiség-pótlék volt, de most, hogy Leonorán kívül más nőt még gondolatban sem kívánt meg, fölébredt benne az érzékiség. Nem kellett hideg fejjel összpontosítania partnerére, apró jól kiszámított fogásokkal elvezetnie a gyönyörig, fokozatosan és párhuzamosan volt képes együttörülni vele, mindenféle kiszámítottság nélkül. Nyugodt lett a leány kiegyensúlyozottságától, amit ő biztosított, nem bántották ritka félsikerei, s amikor éppen nem szeretkeztek, nagy türelemmel volt képes kopogni a néma zongorán, ízlelgetni a papírra vetett hangzatok szertekáprázó világát, bölcs és belenyugvó mosollyal bütykölte meg a rendelt dalocskákat, amelyeket az utolsó kettős vonal meghúzása után legott el is feledett. Különös naplót vezetett: ívet fűzött az öreg Underwoodba, s addig gépelt, míg a lap aljára nem ért, a be nem írt papírt mindig bennehagyta a gépben, hogy Leonora bármikor elolvashassa; kettejük naplóját írta, fáradhatatlanul, kissé talán hosszúra eresztve, följegyezte minden benyomását, pontosan rögzítve a leány egy-egy új mozdulatát, különös kis szerelmi szeszélyét, amelyet ő vélt kitalálni.

Egyik este aztán Leonora megtorpant, szemét mereven egy pontra szegezte, s amíg el nem vette onnét, testtartása természetellenes volt, körülötte valami idegesség örvénylett, pillantása megtört és téveteg lett. Aztán percekig nyugtalanul járkált a lakásban, mint aki nem találja helyét, vagy még inkább: mint aki készülődik, bár minden igyekezetével maradni szeretne. Leonora bizonytalan lett, révült, befelé figyelő, megmegtorpanásai mind egy-egy kisebb tudatkihagyást jeleztek: ez az állapot egyre gyakrabban ismétlődött, a szünetek oázisaiban a leány Szilveszterhez menekült, s már a társaságban is fölfigyeltek különös viselkedésére. Leonora emberkerülő lett, hangja mindig könyörgő s ugyanakkor reménytelenül csengő; a lehető legkisebbre zsugorodott, mintha valaki vagy valami elől akarna rejtőzni.

— Valami közeledik — súgta egyszer Szilveszternek, aki megrettent. — Érzed, valami közeledik. Valami mintha már itt is lenne.

Szilveszter semmit nem érzett, azon kívül, hogy a leány, bár továbbra is bálványozta, sőt, talán még jobban, mint eddig, egyre távolodik tőle, ugyanakkor mindig kétségbeesetten menekül mellé, ha érzi a közelítőt.

— Nem tudom — mondta tanácstalanul Szilveszter. — Csak azt érzem, hogy valami történik veled.

Leonora minden megtorpanás után védelmet könyörgön fordult a férfihoz, ám mozdulata túlzottra és erőltetettre sikerült, a szeretkezés megtanult, bevált ritmusát is elvétette, gyötrődve hányolódott, mint aki nem is a szerelmet akarja mindenekfölött és önmagáért, hanem csak menekülni. Bújt, rejtőzött, hogy aztán annál kétségbeesettebben tárulkozzék ki, ám sehogy sem lelt nyugalomra.

Nappal sem nyert nyugtot, csak sétált fel-alá, tekintete mereven tapadt egy-egy tárgyra, mint aki búcsúzik az ismert világtól, s képtelen elszakadni tőle, de érzi, elragadják. Hevesen követelte a férfitól az ölelést, hogy aztán egy mozdulatnál lemereved-jék és képtelen legyen folytatni az előjátékot, majd a férfi egyre félszegebb közeledését utasította el iszonyodva, miközben félt is e visszautasítástól.

— Azt hiszem, ők vannak itt — suttogta félve egyik este.

— Kik? — kérdezte Szilveszter, akit megborzongatott a babonás hang.

— A jaguárjaid — mondta rövid habozás után a leány, de Szilveszter hiába fülelt, még a jól ismert sziszegést sem észlelte.

— Honnan gondolod?

— Tudom — intett lemondóan Leonora. — Itt tudom — mutatott félénk mozdulattal a mellére, s fázósan húzta össze magán a fürdőköpenyt.

De nem volt semmi. Szilveszter tudta, hogy azok a lila ragadozók csak számára jelennek meg, s különben nincsenek is, vagy éppen azóta nincsenek, hogy ez a leány megjelent nála.

— Nincsenek.

— Akkor mi ez itt?! — intett szélesen körül Leonora, s szeme megtörten siklott egyik tárgyról a másikra. Félénk, riadt és üzött volt szeme, hogy Szilvesztert is kétségbeejtette tehetetlensége. Amikor megkockáztatta az „orvos" szót, a leány rettegve tiltakozott, a nyakába csimpaszkodott és nem engedte elmenni. Megkísérelte átölelni: abban a pillanatban kimeredt, szinte homorított a teste, s görcsösen és kínlódva kérlelte:

— Ne haragudj! Ne haragudj!

Aztán minden átmenet nélkül abba a mély, sokszor megfigyelt álomba zuhant. Szilveszter virrasztott fölötte. Leonora aludt. Szobormereven, lélegzetvétel nélkül, mintha végleg magára hagyta volna már.

Másnap arra ébredt, hogy gyors, kiszámíthatatlan mozdulatokkal, hevesen simogatják, s fojtott, összefüggéstelen szavakat sugdosnak a fülébe. Leonora hajolt föléje, és rémülten kérlelte. Néhány szavát lehetett érteni csupán:

— Itt van! Érzed? Itt van!

Aztán felpattant mellőle, kirohant a fürdőbe, de egy perc múlva már ismét a szobában termett, szembeállt a gyűrötten tápászkodó, kialvatlan Szilveszterrel, aki azt hitte, a leány megtébolyult: arcát mereven fölszegi, szeme megtörik, üveges lesz, előbb finoman, majd mind erősebben, csillapíthatatlanul kezd remegni, már vitustáncot járnak tagjai, s mint egy robotjáték, lassan, állandóan reszketve fordul el maga körül, közben töpörödik, félprofilból még látszik, amint arcán összetöredeznek a vonások, Szilveszter rémülten figyeli a reszkető hátat és tarkót, a rohamban szenvedő tovább fordul, s míg háttal álló alakja eddig mintha távolodott volna, most, fordultában egyre közeledik, egyre idegenebb, sosem látott lesz ez az alak, és a teljes fordulat után, miközben reszketése mintha szűnnék, szembenéz.

Valaki ott áll Szilveszterrel szemközt.

•

Szemközt Szilveszterrel áll ott valaki.

Szembenéz. Ismeretlen. A szerzet teste remeg, aztán megtántorodik, hogy el kell kapni, mielőtt Szilveszter még tüzetesen szemügyre vehetné. Alig érzi súlyát, miközben az ágyhoz támogatja, s amint az ismeretlen végigdől rajta, máris feljajdul, kotorászik maga alatt, míg Szilveszter észre nem veszi a dereka alá szorult gyertyatartót, gyorsan a zongora tetejére löki, s csak ekkor döbben meg a jelenségen.

— Hogyan kerülök ide? — csodálkozik a szerzet.

— Hogyan kerül ez ide? — hüledezik Szilveszter.

HOGYAN KERÜLÖK IDE? HOGYAN KERÜL EZ IDE? — fonódik össze a két idegen csodálkozása.

És most, amint jobban szemügyre veszi, hirtelen düh önti el, durván, vádul ragadja meg gallérját, fölrántja fektéből, kartávolságra tartja magától, messzire, amennyire csak a karja engedi.

— Hogyan kerülsz ide?! — kérdi Szilveszter támadóan, hiszen eddigi elképedésében magához intézte a kérdést.

Tagadhatatlan: egy nyomorék néz szembe Szilveszterrel, egy nyomorék, teljes nyomorékságában: ferde vállú, végtagjai idétlenül hosszúak, ragyás arcú, ráadásul koponyaközépig tar, onnan hátrafésült, ritkás tincsei rozsdavörösek, főzelékszín-szemű, egyik lába rövidebb, másik kezére kacska, görbedt, szinte púpos, visszataszító, viszolyogtató. Leírhatatlan. Leírhatatlan? Pont ilyen, s ennyi, gondolja Szilveszter. Érthetetlen, hogyan került ez a roncs a Leonora helyére néhány másodperc alatt, s Szilveszter mégis úgy érzi, hogy érti. Érzi, hogy érti. Leonorára gondol, és undorodik.

— Nem tudom... — motyogja a szerzet.

— Mit nem tudsz?! — ordít Szilveszter, aki időközben elfelejtette a saját kérdését, vagy egyszerűen csak nem tartja már fontosnak. Ismét az ágyra löki a szerencsétlent.

— Hogy hogyan kerülök ide... — sóhajtja az idegen.

— Nem *kerülsz!* — kap a fejéhez Szilveszter. — Itt *voltál!* Csak *nem te* voltál!

— Nem értem... Rosszul vagyok.

— Azt látom! — őrjöng tovább. — Látom, *ti* kétarcú! Valami befészkelte magát hozzám, s csak most mutatja az igazi arcát!

— Nem értem...

— Nem, nem! Értem én, ne búsulj! Legalább meg tudnátok mondani, honnét jösztök?! Kinek az *eszközei* vagytok!?

— Van itt még valaki? — kérdi elhalóan az idegen.

— Istenem, te is elég vagy, ha a nyakamon maradsz! — esik egyik kétségből a másikba Szilveszter.

— Nem maradok — mondja a szerzet bizonyos méltósággal. — Csak annyi időt adj, hogy pihenjek egy keveset.

— Értem — gúnyolódik sötéten Szilveszter. — És tudod legalább, honnét jöttél ide?!

— Nem — nyögi a nyomorék.

— Na ugye, tudtam. Így volt a másikkal is.

— Milyen másik? — könyököl fel a szerzet.

— Leonora — közli lakonikusan Szilveszter, s várja a hatást.

— Leonora — tűnődik a szerzet. — Nem ismerek ilyen nevűt.

— Az is te vagy — legyint Szilveszter.

— Nem. Nem vagyok Leonora.

— Akkor ki vagy? Na, hogy hívnak? — támad újra.

A szerzet előbb elgondolkodik, aztán csodálkozva mondja:

— Tényleg, hogy hívnak?

— Tudtam. Mondtam. Kezdődik elölről — legyint ismét Szilveszter. — A másikkal is így kezdődött, de hogy mi lesz a vége, senki sem tudhatja. Incselkedés!

— Incselkedni a gonosz szokott. A tisztátalan.

A nyomorék ittléte alatt most először mosolyodott el. Halvány, vértelen mosolyocska volt, de annyira elhúzta az ajkát, hogy kivillant kissé sorvadásos ínye, s ugyanakkor oda nem illő, szép fogsora is, mely még rútabbá ellentétezte arcát. Szilveszter ekkor rádöbbent, hogy valahol már látta ezt a figurát, valahol már találkozott vele.

— Hová igyekeztél, amikor áthaladtál a zebrán? — kérdezte gyanakodva, hátha csak csúfot űznek belőle.

— Mikor? Melyik zebrán?

Pontosan elmagyarázta a helyet, megadta az időpontot, s míg az idegen homlokát ráncolva töprengett, feszülten várt, mint holmi megvilágosodásra.

— Nem hallottam arról az utcáról — nyögte ki végül a szerzet.

— No persze! — mosolygott sötéten Szilveszter. — Sejtettem. Hallottál te egyáltalán valamilyen utcanevet?

Most olyan utcanevek következtek, amelyekről viszont Szilveszter nem hallott.

— Ország, földrész, bolygó?! — sürgette izgatottan Szilveszter.

— Itt.

— Mi a neve annak az ittnek?

Tűnődés után:

— Itt.

— Mikor? — szívóskodott reménytelenül.

— Most.

— Jó. Tátsd csak ki a szád!

— Miért? — csodálkozott az idegen.

— *Azonosítás végett* — mondta nyomatékkal és erőszakosan Szilveszter. — Gyerünk!

•

A rút arcban idegenül ragyogó fogsor kissé előreálló volt, csak a jobb felső szemfog egyenes.

— Értem — bólintott Szilveszter, pedig tulajdonképpen nem tudta, mit ért. — Értem, és neked is el fogom magyarázni. Csak előbb visszafoglalom az ágyamat!

Azzal kifordult az előszobába, s egy meglehetősen nagy gumimatraccal tért vissza. A zongora mellé lökte, aztán rászólt „vendégére":

— Fújd fel! — utasította dühös és csúfondáros kétértelműséggel, s a beesett mellű szerencsétlen nekilátott az erejét nyilvánvalóan meghaladó munkának. Először csak az arca vörösödött ki, aztán az erőlködéstől szédelegve himbálta fejét, majd légszomjjal küszködve eleresztette a matracot, hogy a belékínlódott kevés levegő is kiszusszant belőle. Szilveszter csak sötéten mosolygott, mint a mindentudók. Aztán lemosta a szelepet, és undorodva fogott hozzá, időnként betapasztotta a sziszegő nyílást, és gúnyosan kérdezgette:

— Pihepuhára parancsolja? Majd:

— Félkeményre talán?

S hogy a légszomjtól a szerzet még mindig nem volt képes megszólalni, beleadta egész tüdejét, majd elégedetten jelentette:

— Azt hiszem, ilyen sportos-keményen éppen jó lesz!

A gumiágyat lábával a zongora alá tolta, és fintorogva intett a még mindig levegő után kapkodónak, hogy bújjék be.

— Még egy kicsit pihenek, aztán indulok.

Szilveszter legyintett:

— Addig akár az egész előéletedet elmesélhetem — mondta, de minden olyan fantasztikusnak tűnt, hogy hamar elment a kedve a sötét tréfától s a gorombaságtól egyaránt. Azon kapta magát, hogy részletekbe menően meséli találkozását a leánnyal, persze nem tér ki az intimebb apróságokra, s annyira belemelegszik, hogy csak későre veszi észre a hiába leplezett, csodálkozással vegyes kételyt a „jövevény" arcán. Abba kellett hagynia.

— Bolondnak tartasz? — kérdezte szinte félszegen.

— Ó, nem — biztosította gyanús készséggel a szerzet. — Csak kissé furcsa, hogy leányból lettem... Eddig nem tudtam, hogy leány voltam valaha... És szép...

A mondat nem volt szándékosan gunyoros, Szilveszter mégis annak érezte.

— És azt talán tudod, egyáltalán mi voltál *ezelőtt?!*

— Furcsa... — mélázott a szerzet.

— No, akkor szokjuk egy kicsit a csendet — javasolta Szilveszter. — Különben is dolgom van.

Fölnyitotta az öreg Bösendorfer tetejét. A gyertyatartó hangosan görögve gurult a falig, aztán a zongora alá hullt a tenyérnyi résen át.

— Dobd az ágyra — utasította szállóvendégét Szilveszter, s elhatározta, hogy egy darabig nem vesz tudomást róla. Hajladozott a billentyűk fölött, sikerült is megfeledkeznie a nyomorékról.

Egyszerre csak érezte: nagy, figyelő csönd van. Ekkora csöndet még sosem hallott ebben a szobában, s az idő múlásával e csönd, vagy inkább hallgatás egyre mélyült.

— Elaludtál? — kérdezte végül gyanakodva.

— Nem — jött a halk válasz a hangszer hasa alól.

— Idegesít, mi? — kajánkodott Szilveszter.

— Nem. Olyan, mintha kiszáradt erdőben holt harkályok szorgoskodnának...

— Nocsak — tűnődött Szilveszter. — Eddig nem tudtam, hogy van ilyen is.

— Van — mondta a szerzet szerény magabiztossággal. — Ha téged hallgatlak, akkor van. Talán ha látnám a billentyűket, hallanám azt is, amit te elképzelsz.

— Bújj ki és próbáld meg — egyezett belé egykedvűen Szilveszter, mert nem nagyon hitte, amit a másik állít. Az sokáig állingált mellette, s jól érezhető lett, hogy a fokozódó csöndben figyelik, sőt, az is, hogy csak az értő figyelem töltheti így ki a csöndet. S mégis elképedt, amikor a fura alak váratlanul megjegyezte:

— Ezt talán rák-tükörben...

Szilveszter elhűlve és egy pillanatra föllobbanó dühvel fordult feléje, aztán elgondolkodott, ujjaival épp csak érintette a billentyűket. Majd ismét elképedve meredt a nyomorékra, de az undorító jelenség nem ingerelte barátságosabb pillantásra. Bólintott és folytatta.

Amikor belefáradt, ölébe ejtett kézzel ült a zongoraszéken, törte a fejét, mert meg akarta fogalmazni a képtelenséget, de legalábbis nevet — bármilyen nevet! — akart adni neki, mintha ez változtatna a dolgok lényegén, kapcsolatuk teljes zavarosságán.

— LEON — bökte ki nagy késöre.

— Az mi? — szólt ki a zongora alól a nyomorék.

— Így hívnak ezután.

— Miért éppen így? — érdeklődött Leon.

— Miért, talán hívhatnának Leonorának? Hisz ő nő volt és szép.

— Említetted. Én meg férfi, nyomorék és rút.

Szilveszter elszégyellte magát. Zavarban volt.

— Bocsáss meg, de ha te sem tudod, akkor talán én...

— Mindegy — mondta csöndesen Leon. — A dolgok nem függnek a nevüktől. Az emberek sem.

— De később a név meghatározhatja őket a világ szemében. Ha már elfogadták a nevet. Ha...

Szilveszter most tétova lett és szomorú. Nevet adott ennek a nyomoréknak, s ezzel elfogadta, befogadta.

— Aludj, Leon — mondta ő is csöndesen. — Holnap majd kitalálunk valamit. Most kimerült vagy. Kimerültek vagyunk.

Arra gondolt, hogy nem hallotta a szokott időpontokban a harangzúgást, észrevétlenül teltek el a napszakok, alkonyat volt, este vagy éjszaka, a lehúzott sötétítőkön át semmi sem látszott. A konyha egyik sarkából előkotort egy rég megbontott és ottfeledett üveg pálinkát, teavizet készített a resóra, begyújtott, de Leont már hiába kínálta itallal, elaludt a zongora alatt. Szilveszternek nem kellett a hangszer alá pillantania: érezte, a szerzet moccanatlanul, szobormereven és lélegzetvétel nélkül alszik. Ismét, számtalanadszor megborzongott. Eszébe jutott Leonora, aprót kortyolt az üvegből, összerázkódott, lehunyta szemét, és figyelt. Egyedül volt. Tudta, mi készülődik, hallotta az alattomos, fenyegető sziszegést, s amikor a füvet forrázta, a sarokban már megjelent az első villódzó szőrű jaguár, puhán körbejárta, egyre szorosabb hurkokat írt le körülötte, kialakult a másik óriásmacska is, sosem érintve egymást és a tárgyakat, keresztezték külön útvonalukat több, szinte minden ponton, a szobába is követték Szilvesztert, aki maga mellé helyezve a pálinkát és a gőzölgő teát, leoltotta a villanyt, hisz inni és lila jaguárok kékes villódzását figyelni lehet a sötétben is, teljesen mindegy. Leon, mormolta Szilveszter. Leonorára, az átváltozásra gondolt, és iszonyodott. Felötlött benne, hogy nem kizárt: egy napon a krízis visszahozza Leonorát, s mi lesz akkor?! A jegy! — mondta félhangosan. Micsoda zűrzavar. És még csak akkor kezdődik az undor, az iszonyat! Nézte a lila ragadozók éjszakába írt hurkait, lassan elernyedt az italtól, és puhán az oldalára dőlt. Valami hideghez ért az arca; tudta: az az átkozott gyertyatartó. Előbb el akarta hajítani, de csak az ágy mellé állította, a földre. Csönd. Zuhanás.

•

Talán a város közeledett, amelyikről egyszer még beszélni akar, amikor majd teljes valóságában pillantja meg, megfosztva rejtélyességétől, amikor bepillanthat titkaiba, melyek majd lassacskán tárulnak fel előtte, fölfedvén azt is, amiért oly talányos, de megmagyarázható kapcsolatot vél fölfedezni az álomszülemény meg a földfelszíni, ismert, szeretve gyűlölt, választott szülőváros között, mely egyre embertelenedik veröfényes nappalokon, minden évszakkal egyre idegenebbé válik, hogy úgy érzi, menekülni kellene innét, de ideköti a rejtély, hogy megoldja álombéli városának zuhanó megközelítésében sejthető, kapcsolódó érzését a felszín ismert városával, azt, hogy ébrenlétében mikor orronthatta meg egy szédült pillanatban ama másik létezését, amelyik felé csak közeledni lehet, a teljes bizonyosság érzésével lehet egyre közelíteni, de elérni soha, nem a bizonyosság, csak a bizonyosság érzete tölti be ezeket a zuha-

Folytatása a 10. oldalon

Finta Edit: Dóra

Mózes Attila: Árvizkor a folyók megkeresik régi medrüket

Folytatás a 9. oldalról

násokat, amikor lila jaguárjainak kékesen villódzó hátáról alásiklik tekintete ama közelítő világ kétes derengésére, amelyből oly titkon hívódnak elő a figyelmeztető, állandóan fenyegető ragadozók, a városról kellene beszélni, amelyet csak úgy tud elképzelni, mint a fenti pontos mását, s csupán a város igazi, ám megfoghatatlan lényege hiányzik belőle, olyannak kell lennie, mint ennek itt, csak teljesen másnak, negatív városnak, negatív világnak, mely lassan, de azért észrevehetően hívódik elő a felszínre, s miközben a két világ egyesül, a fenti elveszti addigi lényegét, lakói egyszerre arra ébrednek, hogy idegenek a jól ismert falak között, üldözöttek, akik kénytelenek meglapulni valami ellenség gyürűjében, mely még nem fedezte fel róluk, hogy ellenségnek kell őket tekinteni, csak később, amikor mássága-gukkal fölhívják magukra a figyelmet, hiába lapítanak, sunyítanak, s próbálják túlélni e szükségszerűen bekövetkező fölfedezést, miközben körülöttük hurkokat leírva keringenek a számára már most előreküldött lila jaguárok, miként az előreküldött félelem, a rettegés, mely földúlja a nyugodt hétköznapokat, s mégis szükséges a bekövetkezhető nagy csapás elodázása, halogatása szempontjából, az emberi erénnyé kikiáltott mindenáron-túlélés tűrésre késztető volta miatt, azért, amiért az emberiség évezredeken át fennmaradhatott — szégyenszemre, évezredes szégyenére, bizonyságául annak, hogy a mindennél többet is kibírja, a körülötte settenkedő ragadozókat, az egyelőre még közömbös vagy megvető, de egyre több riasztó érdeklődést mutató „fölszállókat", s nemcsak a hétköznapok fásult, kis ügyeik mögé elbúvó emberei, hanem az olyan beavatottak is, mint ő, akihez ez a ragadozókkal üzenő másik világ jó előre eljuttatta követeit, a lila macskaféléket, de csak lapít és nem szól, mert holdkórosnak, látomás-látogatta őrültnek tekintenék, s leginkább azok, akiket figyelmeztetni, megmenteni szeretne, akik csupán a pozitív csodákban akarnak hinni, mert így kényelmesebb, és elodázódik minden készültség, tett, s mert Szilveszter tudta, hogy a prófétákban nem a bizonyosság, csupáncsak a kétes megérzés munkál, tragédiájuk, hogy ők sem tudhatják a közelítőt, csupáncsak fölsejdül bennük, s ez kétséggel tölti el őket is, hátha valóban őrültek, és a gyanútlan többség józan, mely viszont tudja, hogy a próféta látnoksága őrület, s hogy a látnok is kétségek között hánykodik, amikor a belé nevelt polgári tudata szerint gondolja át sejtéseit egy-egy mértéktelenül józan nappalon: Vajon mennyi benne az őrület s mennyi a valóságnál többet nyújtó sejtés; és hiába gondol a mondabeli görög jósra, aki vak volt, ám jóslata mindig beteljesedett, mert azt is tudja: a szemfényvesztettek hada már akkor sem hitt a világtalannak; hát hogyan is sejthet meg egy olyan pusztulást, amelynek alanyait sosem láthatta épp akkori fénykorukban, amikor pedig már lassanlassan süllyedni kezdett alattuk a talaj, amúgy láthatatlanul, megérezhetetlenül, de ez a süllyedés ama zuhanás előjele lehetett volna, ha észreveszik; lassan süllyed már a város, városa, hogy közelítsen a majdan vele eggyé váló s őt bekebelező alvilághoz; ezután következik csak a felgyorsulás, melyet követően a régi városlakókra egy reggelen egy egészen más, idegen város ébred valami csak lélekmélyben észlelhető ütközés döccenésére, ami után már csupán valami más következhetik, de a zuhanás érzete egyelőre csak az övé, s olykor még ő sem hiszi, csak az ilyen kétes-kékes villódzásban, amikor egyre közelít az eddig sosem látotthoz, a bizonyossághoz, mely a maga idején úgyis rátalál, addig vonzza fölajzott képzeletét, míg egy reggelen a parttalan álom zuhanása után már csak az álomra ébred, és nem fog fejvesztetten kapkodni, hogy immár örökre tudnia kell: a sejtés a bizonyosságból fakadt, az álom maga a valóság, semmi más, bármily bizarr is legyen, hogy ez a bizonyosság máj jó előre elküldte érte követeit, s ő mégsem jelzett semmit, mert jobban tartott a nevetségességtől, mint a pusztulástól, amikor talán még segíthetett volna, ám nemhogy másokon de még magán sem volt képes segíteni, hisz ha véget ér a zuhanás, már számára is csak valami meghatározhatatlan, idegesítő rossz érzés marad, amelyet lila óriásmacskái csupán táplálnak, de nem váltanak bizonyosságra, mert nem is ez a feladatuk; csupáncsak nyugtalanítani, de nem meggyőzni gazdájukat és áldozatukat, akiben félelmet gerjesztenek, s e félelemből aztán ők táplálkoznak, telítődnek, hogy tulajdonképpen önmaguk újra- és újraszületését gerjesszék, mint annyiszor — vagy éppen állandóan — az idők folyamán, más-más alakban, más-más korban, más-más kiválasztottak életéhez, belső világához társulva, egyre szorosabb hurokba kerítve őket; belőlük táplálkoznak, miközben a szerencsétlenek azt hiszik, hogy önmagukat emésztik el üldöző sejtésekkel, szeszekkel, nikotinnal, vagy léleksorvasztó, férfi-agysejtet faló némberekkel, akik sem emelkedni, sem együttzuhanni nem képesek időszaki társukkal, ki sosem jut el a bizonyosságig, csupán a zuhanás állandó sejtésében morzsolódik, s próbálja elképzelni azt a várost, amelyet talán csak ő talált ki, amelyik felé minden éjjel zuhan, s e zuhanásban nincsen vég, csak némi végzetszerűség és megszakadó álom, mely a sötétség partjára lök...

•

Ott hever, ismét ruhástul, gyűrötten és gémberedett tagokkal, elszántan fázódva, kocsmaízű szájjal, féloldalt dőlve, mint egy, a máslét partjaira frissen kilökött, ébredező hulla, mely most éppen azt várja, hogy itt, ahol acetonszagúan eszmél, remegő gyomorral és szárazon futkározó ádámcsutkával, van-e egyáltalán pirkadat, hajnal, sipognak-e józanító madarak, amelyek aztán elhallgatnak a takarodó szürkülettel, átadva helyüket az igazi, mert ismert nevű szárnyas állatoknak, maradt-e valami az éjszakai didergő álom kuszaságának képi és gondolati gyutacsaiból, amelyek nappalra is fölgyújthatnák képzeletét bár egy „látnoki gondolat" vagy néhány ütem erejéig.

A fakuló sötétségből a már ismert sípolás, sipogás, fütyörgés hangjai sejlettek elő. Hómadarak, gondolta Szilveszter, meggémberedett lábát a szőnyegre eresztve. Hómadarak, pedig nincsen is tél, valamilyen más évszakra nyílik a fény odakünn, de azért hómadarak, mert a hajnal ezután már mindig hómadár-sipogással áttörten közelít, télen, tavasszal, nyáron, ősszel és minden más, elképzelhető évszakban.

Reggel lett, fémesen szürke, világos, fényei megcsillantak az üveg domborulatain, Szilveszter érte nyúlt, s a kézmozdulatot követő lábfej most valamit megtaszított, ami tompa koppanással a szőnyegre borult, Szilveszter legyintett, s míg baljával elkapta az üveg nyakát, jobbjával, oda sem pillantva, a zongora alá hengeritette a gyertyatartót, amely a matrac széléig gurult. Rövideket, aprókat kortyintgatott, aztán az ágyon hanyatt dőlve, testét ellazítva várta a hatást, mely késlekedett és nagyon lassan terjedt el benne. Lelassult a vérkeringésem, gondolta, s érezte, amint vérkörei kitágulva szállítják a forróságot szerte a testében, hogy az áramlást centiméterről centiméterre nyomon lehetett követni.

Most már bátorkodott bekukkintani a zongora alá lökött matracra, de nem részesült semmiféle meglepetésben: a gumiágyon ott feküdt a meglehetősen elcsigázottnak tünő jövevény. Leon, gondolta Szilveszter, és tudta: hiába üzné ki otthonából mint betolakodót, végül úgyis visszahoznák, vagy egyszerűen csak úgy *visszakerülne* ide, mert minden más elképzelhetetlen ebben a nappali bizonyosságot sugárzó szobácskában. Tudta, hogy Leon most már visszavonhatatlanul hozzátartozik, attól a pillanattól kezdve, hogy kényszerűen, aztán kívánva be- és elfogadta azt a másikat, akinek érthetetlen föltünése csak csöndes s olykor minden kétséget kizáróan kellemes figyelmeztetés volt. Hogy amit eddig csupáncsak sejtett a jelenségek kétarcúságáról, az most végre teljes valóiban megmutatkozott a kettéválás révén. És ez még mindössze egyetlen illusztráció *a tényhez*, ha mégoly riasztó és undorító is. Még nem történt meg minden rossz, amit el sem lehet képzelni, még csupán egy hajszálrepedés futott végig a körüyező világon, melyet eddig egyedül csak ő láthatott.

Hányingere volt, maga mögé bámult, a kajánul széles, ür s ágyra, hogy ismét csak küszködnie kellett az egyedül élő férfiak reggeli kívánságával, pedig egy-két nappal ezelőtt ilyenkor már apró csókokkal, nyakbaleheléssel és ujjainak könnyed játékával ébresztgette a mellette alvót. Hirtelen kedve támadt belerúgni a zongora alatti matracba, az alvóba, aztán letett szándékáról, mert azt szerette volna, hogy minél tovább aludjék, sokáig, sokáig, hogy **látnia se kelljen,** hallania se kelljen az életre kelt undor valódi, mert rút arcát, hangját.

Acetonos verítékében fürdve végigszívott egy keserű, korai cigarettát, száját előbb gondosan öblögetve az itallal, lenyelt egy kortyot, amitől rendszerint elmúlt hányingere és szünt valamicskét gyengesége. Aztán nesztelenül kilopózott a fürdőbe, gondosan becsukva maga mögött mindkét ajtót.

(Folytatjuk)

Finta Edit: Szabad asszociációk — I.

CSAVOSSY GYÖRGY

A BORJÚ HALÁLA

(életkép 1988-ból)

Még nedves és anyameleg.
Az otthon, melynek terhe lett,
rideg, hideg.
Reszket anyja nyelve alatt,
a kupányi korpa adag,
mi jó szokás, csepp irgalom
szerint kijár, ha a barom
világra jő,
hintópora, mit nagyhamar
a tehén dajkálón lenyal.
A gazda nézi s még segít:
támasztja roggyant térdeit,
emelgeti mohó fejét,
hadd szopja anyja föcestejét.
Szép s boldog perc, mert annyi kín
és gond után az élet ím
csodát teremt,
áldás ünnepe ez falun,
nem szoktak hozzá szomorún
hümmögni. Sógort és komát
hívnak egy kortyra; homlokát,
szügyét dicsérik s más jegyet,
hogy a szülött pompás egyed.
De nincs áldás, nincs áldomás,
a kutyának is csak rugás
jut, a tej, az hej másra kell...
Ökör az, ki borjút nevel.
Oson az est, alattomos
szándékot, szép szót csihol,
akár a görcsös kéz, mikor
lámpást gyújt az állás felett.
Béke honol, kenyérszelet
ízére hajló.
A gazda az alomba köp,
türelmesen hurokra köt
kis kötelet,
veszi a farzsebbe rakott
fénylő műanyag-tasakot:
— Ne boci, sapka — szól s nyakig
ráhúzza, késleg kanyarít
kendert köré.
A kicsi hitvány pirostarka
liheg, már dagad nyelve, torka,
lágy köd kél, fullad, förgeteg
hörög vele — rúg, ráng, remeg,
vadul vonaglik — micsoda
pokol idő, nem néz oda
az élő sem:
keservesen
vár, foggal tépi a dugót,
káromkodik és húz egy jót
a törkölyből, majd hallgatag
térdel soká. Páros patak
arcán... a lélek tiszta ága
szégyenkezik a másvilágra.

1989 szeptember

A néma versek című ciklusból

MÓZES HUBA

Irodalmi és művelődési élet a Napkelet spektrumában

1.

A Napkelet című kolozsvári félhavi folyóirat nem a legelső a romániai magyar irodalom megteremtésén és felvirágoztatásán munkálkodó folyóiratok, hetilapok sorában. Indulásának elébe vágott, a többi közt, az 1919 március 2-tól újra megjelenő Erdélyi Szemle, a nagyváradi Magyar Szó (1919 június 15. — 1920 április 11.) és Tavasz (1919 június 21. — 1920 augusztus 22.), a marosvásárhelyi Zord Idő (1919 szeptember 1. — 1921 szeptember 1.) s a temesvári Szemle (1920 január — február). Kétségtelen azonban, hogy a radikális eszmei beállítottságával és tartalmi-formai sokszínűségével kitűnő Napkelet a leginkább előremutató az első világháború utáni fél évtized erdélyi magyar folyóirat-alapítási kísérletei közül.

A folyóirat története a korszak egyik legnagyobb hatású sajtóorgánumának, a Keleti Újság című napilapnak a történetével fonódik össze.

A Keleti Újságot — mint utóbb a Napkeletet — a Ferenczy Gyula elnökletével megalakított, Farkas Mózes kezdeményezte Lapkiadó Részvénytársaság jelenteti meg, kevéssel a történelmi fordulatot jelző gyulafehérvári nagygyülés után, 1918 decemberében. A Szentmiklósi József irányításával induló napilap, amely munkatársait a polgári radikális, szociáldemokrata és kommunista meggyőződésű tollforgatók soraiból toborozza, szavát a politikai passzivitás, a hazai és a külföldi reakció ellen emeli fel, a kisebbségi életlehetőségek kimunkálásán, a román—magyar közeledés elősegítésén fáradozva.

1919 őszétől Szentmiklósi József feladatait Zágoni István felelős szerkesztő és Weiss Sándor vállalati igazgató veszi át, a következő év elejétől pedig a lap szellemi irányítását Paál Árpád vállalja. Az ő erőfeszítéseiknek, valamint Szentimrei Jenő, Kádár Imre, Ligeti Ernő és más jeles szerkesztő-munkatársak közreműködésének köszönhetően a Keleti Újság rövid idő alatt nagy népszerűségre tesz szert, s közönségsikere megteremti a feltételeit annak, hogy a Lapkiadó Részvénytársaság a továbbiakban folyóirat, sőt könyvek megjelentetésével próbálkozzék.

A Napkelet ilyenformán melléktermeke a lapkiadói vállalkozásnak, de létrejöttét szükségszerűnek tekinthetjük, mert — amint azt Szentimrei Jenő *A nagy Napkeletről és a kicsi Vasárnapról* című emlékező cikkében (Igaz Szó, 1957/7.) leszögezi — adott pillanatban: „1. a város összes könyvkereskedéseiből tökéletesen kifogyott minden magyar nyelvű szépirodalmi kiadvány, és a szoros határzár feloldására egyelőre kilátás sem volt. — 2. A Keleti Újság a román királyi csapatok visszahúzódása előtt Debrecenig és Hódmezővásárhelyig bejárt. Soha nem álmodott magas példányszámban jelent meg és fogyott. A vállalat azt sem tudta, mit csináljon a pénzzel. — 3. Tekintélykérdéssé vált, marosvásárhelyi, nagyváradi és temesvári kísérletek után, hogy végre Kolozsvár és éppen a Lapkiadó R. T. mint tőkeerős, magát haladónak nevező vállalat ragadja kézbe a kezdeményezést, és átmeneti áldozatok árán vállalja a szépirodalmi lap- és könyvkiadás kockázatát is."

A folyóirat főszerkesztője Paál Árpád, társszerkesztői Kádár Imre és Ligeti Ernő, segéd-, illetve helyettes szerkesztője Szentimrei Jenő — valamennyien tagjai a Keleti Újság szerkesztőségének is. A folyóirat szerzőinek számottevő része a Kelet Újságban is publikál. A két orgánum közösen hirdet irodalmi pályázatot. A folyóiratot mégsem tekinthetjük a szó szoros értelmében vett mellékkiadványnak, mert a szerkesztők és a vezető munkatársak becsvágya viszonylagos önállóságot biztosít számára.

A Napkelet 1920 szeptember 15-én indul, s a továbbiakban általában kéthetenként, 1-i és 15-i keltezéssel hagyja el a sajtót. Megjelenésének szabályos rendjét mindössze öt szám bontja meg: 1920-ban a karácsonyi, 1921-ben a húsvéti és a karácsonyi, 1922-ben pedig a júliusi és a szeptemberi összevont számok.

Paál Árpád *És föllkél a nap* című beköszöntő cikkének tanúsága szerint, az induló folyóirat a hazai, közelebbről az erdélyi sajátosságok kidomborítására törekszik, mégpedig — amint azt Szentimrei Jenő *Futó tekintet — hátra* című programcikke jelzi — a költő és publicista Ady Endre, valamint a prózaíró és irodalomszervező Petelei István hagyományait vállalva és folytatva. A kitűzött célt nem egyetlen üdvözítőnek hitt recept alkalmazásával próbálják elérni. Eszményük a haladó gondolat, amelynek minden formában szabad utat kívánnak biztosítani.

A Napkeletnek és munkatársainak elvi-eszmei tájékozódását néhány jellemző nyilatkozat világíthatja meg.

Kádár Imre, a folyóirat társszerkesztője, Victor Eftimiu *Prométheusz* című verses drámájának magyar színházi bemutatóját méltatva, a Kelet Újság 1921 október 2-i számában szögezi le: „Mi azt hirdetjük, hogy népünknek szakítania kell az irredenta lázálmokkal, s becsületesen el kell helyezkednie új államának közéletében. De ugyanakkor törhetetlen hirdetjük, hogy népünknek végső leheletig ragaszkodnia kell [...] összes jogaihoz, s nyelvét és kultúráját minden elnyomó törekvéssel szemben meg kell védelmeznie."

Emil Isac, aki a Napkelet 1921 január 15-i számában a legújabb román irodalom bemutatására vállalkozik majd, a folyóirat *Kultúrák közössége* című ankétja keretében a kölcsönös megismerés szükségességére hívja fel a figyelmet, hangsúlyozva, hogy a jó versnek, bármilyen nyelven írták, „ugyanegy zamatja van".

Turnowsky Mór, a *Mit kell tennünk erdélyieknek 1922-ben?* című ankét keretében, radikális társadalmi programot tár a Napkelet olvasói elé: „Tagadjunk meg visszavonhatatlanul minden közösséget a régi ideológiákkal, melyeknek hazugságai csak arra valók, hogy egyik ember elnyomja és kizsákmányolja a másikat! [...] — Minden, ami az embereket egymástól elszigeteli, kulturálatlan, barbár idők csökevénye [...] Az isolation sohasem lehet splendid. Üdvös csak az, ami a föld

Veress Pál: Égett fenyők

Honvággyal teli tájak

Megkésett köszöntő a hatvanéves Veress Pálnak

Az élet egyik legnehezebb feladata, amit az ember elé állít: az egyensúly megtartása; épen jutni át Scylla és Charibdis között, nem lankadni a fegyelmezett kötelességteljesítésben, elbizakodás nélkül örülni a jónak, ha bármi kevés részünk van benne, s panaszkodás nélkül tűrni a rosszat. Fegyelem és egyensúly jellemzi Veress Pál életművét. A valós látvány élményét megőrizve, takarékos és pontos eszközökkel készült művei többnyire intellektuális élményt nyújtanak. Technika és téma szempontjából sokoldalú, tollrajztól és metszetektől kezdve a tempera- és olajképekig szinte minden anyagot kipróbált, témái a fa-tanulmányoktól a jelképes kompozícióig sok mindent felölelnek, s bár ez az életmű legnagyobbrészt akvarell-tájakból tevődik össze, egészében a természetért és az emberi kapcsolatok tisztaságáért való aggódás jellemzi, s a jövő felé tapogató útkeresések kérdőjelei sorakoznak benne.

A festő a szocialista realizmusban indult, első években ez a látásmód határozza meg képei hangját, de ösztönösen a nyugalom és fény felé vonzódik. Egyik fiatalkori tájképén, fehér virágos széles mezőn nagyon változatos facsoportok hátterén staffázs a kirándulócsoport, főszereplő már ezen a képen is a szelíd fény, ami az egészet előnti és az égerfák feketészöldjétől a fűzfák ezüstjéig harmonikus egységbe foglalja. Ugyanez a hangulat uralkodik a *Székiek táncán* is. Kontrasztok, éles vonalak híjával festi meg emlékezetből a jelenetet, sok mozgás, lendület van benne, de zsongás a hangja. A háttér épületeinek függőlegese szigorú keretbe foglalja a látványt, azonban a szürkésbarna épületek, a tér puha ködös atmoszférája nem nyomasztó, a fátyolosan világító ég alatt derűsre oldja egy rózsaszín napsütött fal egyik emelet eresze alatt.

Az ötvenes évek olajfestményeinek, mint a fentiek mellett *A régi Fellegvár* képe a Műcsarnokról nézve, vagy az alkonyati ég alatt domboldalra kaptató ösvénynek és füves lejtőknek szelíd líráját a következő évtizedek sommásabban ábrázolt és feszültebb hangulatú tájai váltják fel. Emlékezetes *A békási völgyzárógát* monumentális betonfala: színes szürkékben, halványan, mégis félelmesen emelkedik fölénk, közvetlen közelből nézve bezár, alig hagy keskeny sávot az ég látványának.

Évek teltével egyre többet akvarellezik, ezzel a technikával jobban érzékeltetni tudja a sodró, zuhogó fényt, ami néha tiszta levegőt, nagy lélegzetet, máskor feszültséget hordoz. *Honvággyal teli tájak* ezek: nem egy bizonyos vidékre vágyik, hanem a szépségre és nyugalomra, miközben egyre több az ellentmondás körülötte. A sztánai görbe fák, vagy nagy hegyek fenyvesei, sziklái mind energiával töltekező élmények, figyelmeztetés a természet hatalmas erejére. *Havasi táj szénaboglyákkal:* éles rajzú hegyhátak, a völgyet megülő ködre kemény vonalakkal körvonalazódnak a fenyőcsoportok feketészöldjei, s egy előtérbeli kicsi ág növeli meg az arányokat. Gyakori jelenség képein az erős ellenfény, akár a domb élén sorakozó almafák pregnáns félgömbjeit, akár egy letört, csúcsa nélküli fatörzset hangsúlyoz. Az *Erdő mélye* összesen két fatörzset jelenít meg, a törzs közepéig ér a kivágás, egy erőteljes vörösfenyő dereka és egy halványabb, hátrább álló fa között zuhog a fény — és mégis teljes általuk az erdő. A megnyugtató látvány már ritkaság tájai között, de ritkaság a meleg színakkord is, mint például egy *Őszi táj* rőtes, sűrű bozótja, ami az előtte lejtő vöröses talajjal s az égen kavargó puha felhőkkel tompa, mégis izgalmas hangulatot áraszt. Legsikerültebb tájait gyakran műteremben, ismételt terepvázlatok alapján készíti. Így az *Égett fenyők* élénk színei minimális festékkel érzetik a nagy levegőt, ködös-kavargó színfoltokon uralkodnak a feketén felmagasodó üszkös fenyők. A vázlatokhoz képest leegyszerűsödött látvány súlyt kapott, kontrasztot, s ezáltal döbbenetes hangulatot. Az *Égi sárkányok* sorozata a szárhegyi tábor emlékeit őrzi, mégpedig alacsonyra vett horizont fölött monumentális sugárzással, a világító felhőkből ködösen kirajzolódó férfialakokkal, arcokkal.

Meggondolkoztató ezeknek a lazán odavetett, mégis nagy rajzbiztonsággal, míves gonddal kivitelezett tájképeknek a színvilága: egy *Hegyi táj* kékes, sötét szürkés, vad feketés körvonalai, s az izgalmas sötét rózsaszín foltok villanása a lila-barna-kék-zöld akkordokban; egy *Táj-impresszió* kék-zöld-sárgában, kevés piros hangsúlytól még hidegebbé válik. A *Szovátai táj* boglyái sem nyújtanak melegséget a fakósárga dombon, zöld és kék facsoportok között, sárgás felhők között, súlyos sötétkék ég alatt. A *Felsőbányai táj* nagy kék hegyeit a fekete égtől nyugtalanító fehér-rózsaszín felhők választják el élesen, a hegy lábánál alig van zöld, inkább fako-rozsdás az előtérbeli vízpart, a víztükör pedig izgalmasan kettőzi a fölötte megülő hangulatot. A *Doftanai hegyek* szigorú vonaljátékában (sziklaszoros nyílása) kék-zöld felhős égen piros vízszintes cikázásokkal teremt szorongó érzést. Legjellemzőbb mind között a *Vonulás* című tájkép: sárga-szürke ég, ez a színhangulat ismétlődik a középtérben, kihangsúlyozva egy vízszinteshez közelálló lapos ívet, ami átvonul a kép teljes szélességén, az előtérben elszórt fenyőcsemeték mögött sorakozik egy felkiáltójel-szerű feketészöld magas fenyősor, ívesen meghajolva, amint sepri őket a szél. A zeniten kékesszürke felhők ismétlik a talaj lapos ívét. Balszélen magas fenyő zord függőlegese zárja a teret, jobbszélen szürke ködbe omlik a látvány. A majdnem vízszintes alapvonal és a hajladozó fenyők íve enyhíti a fenyegetettség komor érzését, nem félelemre, hanem fegyelmezett tűrésre int.

Egész tájkép-világa egy alapjában derűs természetű, de állandó stressz közepette élő ember feloldódást kereső józan és fegyelmezett életérzésére utal. Egyaránt emlékeztet Reményik Sándor *Ahogy lehet* versére és Szathmári Pap Károly akvarelljeinek alaphangjára. (A Bukarestbe szakadt kolozsvári festő készítette életművének zömét nagy tudással, elmélyülten, de érzelmeit szigorúan féken tartva; talán csak Konstantinápolyban tudott felengedni és meghatottságának hangot adni.) Veress Pál művein valódi napsütött, oldott hangulatot a tengerparti sorozatában találunk. Tengerpartján nem a víz főszereplő, hanem itt is a nagy levegő, a fényzuhatag. De hogy itt se legyen gondtalanul szabad, felfedezi a *Tatár ház* fehéren vakító zárt tömbjét, ami hegyi embernek és európai embernek egyaránt idegen, mert tömör falán nem hatol be kíváncsi tekintet, egyetlen nyílása a bejárati ajtó, ablakai a belső udvarra nyílnak.

Általában a falun ritkán akad meg a szeme. A *Csíkkozmási ház* a természettel való közösséget, a hegyek szigorúságával való azonosulást példázza, a *Gura Humorului*-i iskolaépület, bár otthonosabb, szelídebb, nem vetekedhet az előbbi meggyőző erejével. Urbánus emlékei tiszták, rendezettek, élményszerűek, akár *A régi Székelyudvarhely* zsindelyes házait ábrázolja, akár Segesvár részleteit, vagy Beszterce utcáit. Jelképként próbálja megközelíteni a kolozsvári Farkas utcai templomot, több változatban is. Mégis, az épület, csakúgy mint a szobabelső, valamint a csendélet, művészetében szórványos kitérőt jelent. A *Párbeszéd* című olajfestmény egyik legérdekesebb ezek között: félig csendélet, félig szobabelső, dekoratív elemekből, csendből és hagyománytiszteletből összefonva.

Az ipari táj témája hosszú ideig hangsúlyozott elvárás volt festészetünkben, amelyhez pedig festőnk hozzáállása elég hidegen nyilvánult meg. Ha a korábbi korszakából származó magaskohó Bábel tornyára emlékeztet, a későbbi ipari tájak épületeinek és vezetékeinek mereven mértani elemeit derengő világításban, fekete ég alatt mutatja be, s hiába az egymásra tapogatott gazdag színek, fojtott hangulata kérdőjeleket és félelmet sugall a nézőnek.

A szárhegyi felhőjáték *Égi sárkányok* sorozatából nőnek ki a gondolatokat megörökítő kompozíciók: a *Máramarosi emlék*, amelyen mintegy televíziós technikával jelenít meg egyszerre egy erdős táj meghatározhatatlan összképébe építve kis házat, mellette kerekes kúttal, emberfejeket és egy falu teljes távoli képét. Ugyanezt fejleszti tovább a *Ballada*, erdei tájba rejtett emberfejekkel, mintha három felvételt vetítene egymásra. A *Felszállott a páva* (annak idején csak „Motiv folcloric" címen lehetett kiállítani) első változatában a teljes madarat jeleníti meg, háttérben jobbra fent halványan egy barokk épület homlokzata, viszont jobbra lent egy rácsos börtönablak mögötti férfifej, riadt értelmiségi; a fogoly indulatát hangsúlyozzák a felső balsarok táj-jelzései, mert a domb élén a barna-fekete fák mint megannyi ökölbezárt kéz körvonalazódnak a távoli zöldre. A páva második változata közel van az absztrakt ábrázoláshoz, de a sok dekoratív, tüzes színkavargásban felerősödik ugyanaz az indulat: a sárga pávafarok, a kékes, tarka „pávaszemek" — élénk piros belejátszásokkal, a foltok éles körvonalaival, a hol pávakék, hol sötétkék mező nyomasztóan hideg háttere, a páva foltjának kékesfekete központja együtt váltja ki ezt a robbanásig feszülő hangulatot. — Teljesen absztrakt formákban fogalmazza meg *A munka dicsérete* sorozatot. Ebben hangulatilag részrehajló: harmóniát csak a *Mezőgazdaság* sugall zöld árnyalataival, egy suhanó Niké álomalakjával, míg az *Ipar* barna hangsúlyaival, kavargásával gondokat és erő sodrását, nehézséget érezteti. *A szellemi munka* pedig függőleges sávjaival, hegyes háromszögalakú fáklya-imitációival idegfeszültségre utal, s ilyen idegfeszültség uralkodik más — témajelölés és cím nélküli — absztrakt kompozícióin is. A huszadik század emberének feszültsége, aki tudatában van saját erőtlenségének, porszemvoltának a világegyetem hatalmával szemben, színek és ecsetjárás pokolkavargásával veszi körül Madách Imre portréját, míg, ha tömbszerű monumentalitást akar kifejezni — például *Toldi* jelképes alakján, vagy Kőrösi Csoma Sándor emlékének szentelt sziklafalon (idézve Robert Browning versét Weöres Sándor fordításában: „A nagy szándék a béretetőre hág"), a festő ezer stressz között beidegzett fegyelme nagyságnak és akaratnak csak a szigorát tudja éreztetni, dinamikus mozgás helyett merev függőlegesek teszik statikussá a kép szerkezetét.

Művének mintegy összefoglalója két kompozíció: a *Merre rohanunk?* és a *Szülőföld* című. Mindkettőt több változaton keresztül érlelte, szén-tempera-olaj technikában, rendre. A *Merre rohanunk?* képzeletbeli tájban játszódik le, nem tudni, hogy sziklabarlang-rendszer, városrészlet, vagy televíziós színpadkép, az alakok méret-váltakozása szintén a tévé-trükkökben lehetséges, ugyanakkor a románkori templomok mandorlájában előforduló funkcionális hierarchiára emlékeztet. A benyúló hatalmas kéz, a szolgálva kérő mókus, a háttérben szaladó ember, aki mintegy menekülve eltéved a titokzatos, sötét árkádok útvesztőjében: mind a mi létbizonytalanságunkat, szorongásainkat testesíti meg. Ezzel az üldözöttséggel szemben a *Szülőföld* a címében is kifejezett megtartó erőhöz fordul. Táj-komplexumot ábrázol, újraálmodott, fátyolon keresztül látott képek sorozatát, amelyeket mintha az átlátszó függöny redői választanának el, akár egy-egy rugalmas keret, ami engedi őket félig egymásba olvadni. Központban a Szent Anna-tó, napsütötte vizére egy kiálló száraz ág árnyéka vetődik; kétoldalt felbukkan a Rétyi nyír, templomtorony, más épületek és tájak elmosódó, nalkan egymásbajátszott, szívet melegítő zenei emléke: a szülőföld muzsikája.

E. SZABÓ ILONA

Veress Pál: Sztánai ritmus

összes emberei között az összekapcsolódást, az egymás-megismerést és -megértést előmozdítja, ami minél több közös célt tűz ki minél többek számára [...], ami oda vezet, hogy mindenki érezze, hogy ez az egész világ összes kincseivel és szépségeivel [...] az övé, hogy senki emberfia által kétségbe nem vonható, szent joga van a lehető legnagyobb emberi boldogságra."

Az azonnali feladatok és a távlati célok tekintetében a folyóirat szerkesztői és munkatársai nagy vonalakban egyetértenek, a megvalósítás útját és módozatait azonban különbözőképpen képzelik el. A négy szerkesztő — amint azt Ligeti Ernő *Súly alatt a pálma* című könyvében két évtized múltán is felemlegeti — akaratlanul is négyfelé húz, a főmunkatársak — Janovics Jenő, Kós Károly, Tabéry Géza, Zsolt Béla, Bárd Oszkár, Nyírő József, Nagy Dániel és Szombati-Szabó István — felfogása sem egyezik, az egyes szerzők állásfoglalása között feszülő ellentétek pedig olykor valósággal áthidalhatatlanok. A lehetetlent kísérti tehát az a szerkesztői gyakorlat, amelynek elveit a folyóirat borítója a következő szavakkal hirdeti: „A »Napkelet« a szabad kutatás s a különböző irodalmi irányok és világnézetek szabad fóruma. Nem alkalmaz lelkiismereti kényszert senkivel szemben, s minden irányt szóhoz enged, ha becsületes álláspontot fejez ki, és önmagának mértékével mérve értéket jelent."

A szerkesztőknek kezdettől fogva két feladattal kell szembenézniük: a folyóirat számára egyrészt munkatársakat, másrészt pedig olvasókat kell toborozniuk.

Új tehetségek felkutatása érdekében a Napkelet a Keleti Újsággal karöltve 1920. október 1-én hirdet pályázatot regényre, elbeszélésre és költeményre. Az elbeszélések és költemények beküldésének határideje október 31-e, a regényeké december 31. A pályaműveket Csiki Endre, Janovics Jenő, Kádár Imre, Ligeti Ernő, Paál Árpád, Weiss Sándor és Zágoni István bírálja el. Az eredmény közzétételét 1920. december 1-ra, illetve 1921. március 1-re ígérik.

A folyóirat 1920. évi karácsonyi számában jelenti, hogy a bírálók 33 elbeszélés közül hármat találtak sikerültebbnek. A megkétszerezett 600 lejes pályadíjat e három írás szerzői között osztják meg. Nyírő József *Értelek, virág* és Nagy Dániel *Annuska menyasszony lett* című elbeszélését a Napkeletben, Pap József *Bobka* című elbeszélését pedig a Keleti Újságban közlik. Közlésre alkalmasnak tartják még Bach Gyula, Balogh Endre, Ferenczi Béla, Kertész Mihály, Pap József, Rajk Gyula és Szász Eszter egy-egy, valamint Bárd Oszkár Róbert és Táray Ferencné két-két írását. (Táray Ferencné *Napkeltekor menni kell* című novellája ugyancsak a Napkeletben lát napvilágot.)

A verspályázatra, a jelentés szerint, 55 szerző összesen 93 költeményt küldött be, de tekintettel arra, hogy ezek egyike sem üti meg a mértéket, a pályázatot 1921. március 1-i határidővel megújítják. Közölhetőnek ítélik viszont Serestély Béla hat, Fóthy Ernő három, Bárd Oszkár és Bartalis János két-két, Farcádi Sándor Áron és Tompa László egy-egy költeményét, valamint Cziffra Géza szonettciklusát. A felsoroltak közül a Napkelet Bárd Oszkár *Ontogenézis*, Bartalis János *Egészen kicsi, apróka Mihály...* és *Február végén*, Serestély Béla *Pergő szavak gyöngye*, valamint Tompa László *A parton* című költeményét jelenteti meg.

A verspályázat elnapolásának valódi okát Szentimrei Jenő emlékező cikke tárja fel. Idézzük a cikk vonatkozó részletét: „Egyes zsüritagok — írja az egykori szerkesztő — a díjra esélyes versek jeligés leveleit előre felbontották. »Taktikai okokból«, hogy a »mi embereinket« részesítsük lehetőleg díjazásban. Kézből megkontráztam ezt a részrehajló szabálytalanságot, és a pályázat újbóli kifirását követeltem. A szerkesztő bizottság többsége ilyen értelemben döntött."

A Napkelet közben 1921. január 15-én újabb pályázatot hirdet: a nemzeti autonómiák rendszeréről írandó tanulmányra. Ez a pályázat azonban visszhangtalan marad.

A megújított verspályázat eredményét a folyóirat, a bíráló bizottság összetételének változásaira hivatkozva, csak 1921. augusztus 1-én hozza nyilvánosságra. A bírálók 49 szerző 63 műve közül — mint viszonylag legjobbat — Bartalis János *Varjak* című költeményét díjazzák. Becski Andor *A vers anarchiája* című költeményét dicséretben részesítik, és méltatják az *Ecce homo* című pályaművet is. Ez utóbbi nagy késéssel jelenik meg a Napkeletben, s csak akkor derül ki, hogy szerzője — Kádár Imre.

Az 1921. augusztus 15-i közlemény szerint a regénypályázatról a bírálók részletes jelentést még nem nyújthatnak. Jelzik azonban, hogy a beküldött 7 mű közül a Pálffyné Gulácsy Irénét tartják a legsikerültebbnek, és külön felhívják a figyelmet Nagy Dániel *Verebek* című regényére. Az eredményhirdetés végül elmarad, s Pálffyné Gulácsy Irén szóban forgó műve, a *Förgeteg*, majd csak 1923-ban, a Vasárnapi Újság hasábjain lát napvilágot.

Az olvasók megnyerése végett a Napkelet szerkesztősége több vidéki helységben irodalmi estet, Kolozsvárt pedig irodalmi teadélutánokat szervez.

Az első vidéki estre 1920. szeptember 30-án, Nagyváradon kerül sor. Bevezető előadást Kádár Imre tart. Janovics Jenő bekonferálja, a kolozsvári magyar színház művészei — Szentgyörgyi István, Laczkó Aranka, Izsáky Margit, Baróti Erzsi, Táray Ferenc, Nagy Gyula, Lengyel Vilmos, Mihályfi László, Leővey Leó — pedig előadják Bárd Oszkár *Csoda* (azaz *Ben Tariy bey sorsa)* és Móricz Zsigmond *A tanító úr* (azaz *Magyarosan)* című egyfelvonásos színművét. A Napkelet költőitől verset mond Baróti Erzsi, Táray Ferenc és Lengyel Vilmos.

Az 1920. november 12-i, marosvásárhelyi est műsora változatosabb. A Napkelet írógárdájából fellép Paál Árpád, Janovics Jenő, Kádár Imre, Ligeti Ernő és Szentimrei Jenő. A kolozsvári színészek Marosvásárhely közönségének is bemutatják Móricz Zsigmond egyfelvonásosát. Baróti Erzsi, Táray Ferenc és Lengyel Vilmos Berde Mária és Nagy Emma verseiből ad elő. Izsáky Margit végül Goethe egyik versére táncol.

1921 júliusában a folyóirat szerkesztői és a kolozsvári magyar színház művészei Nagybányán lépnek fel.

1921. október 27-én a Napkelet gárdája megtartja első kolozsvári teadélutánját. A megjelenteket Paál Árpád üdvözli. Baróti Erzsi felolvassa Berde Mária *Tavaszi csók*, Endre Károly *Az ifjú halál* és Finta Zoltán *Új harcok tavaszán* című versét, Ligeti Ernő a legújabb művészeti irányokat ismerteti — a neoimpresszionizmustól a dadáig, R. Lorbeer Ilona modern német és magyar dalköltők műveit énekli, Kádár Imre *Halálos hajnal* című költeményét olvassa fel. Befejezésül Szentimrei Jenő beszél az erdélyi írók helyzetéről.

(Folytatjuk)

HOL—

● Április 18-a és 21-e között összeült az Írószövetség Közgyűlése, melyet 1981 óta nem hívtak egybe. A megnyitóbeszédet Mircea Dinescu, a szövetség ideiglenes elnöke tartotta, Şerban Augustin Doinaş az Írószövetség gazdasági helyzetéről tájékoztatott, majd a tagság megvitatta az alapszabályzat-tervezetet és az új jogdíjtörvényt. Ezt követően egy 127 tagból álló vezetőtanácsot választottak, amely 12 magyar tagot is magába foglal (Balla Zsófia, Balogh József, Domokos Géza, Egyed Péter, Gálfalvi György, Gálfalvi Zsolt, Kántor Lajos, Király László, Lászlóffy Aladár, Mandics György, Sütő András, Szilágyi István). A vezetőtanács élén egy 21 tagú igazgatótanács áll. Az írószövetség új elnöke Mircea Dinescu, alelnök Ştefan Bănulescu, tiszteletbeli elnöknek pedig Ştefan Augustin Doinaşt választották meg.

● Kovásznán megjelent *Az Ige* című református gyülekezeti lap, amely első oldalán közli Reményik Sándor *Az ige* című versét. A szám Magyari Lajos költeményei mellett húsvéti öntözőverseket hoz. Kiemelendő továbbá Makkai Sándor *Húsvéti diadal* című prédikációja, Gazdáné Olosz Ella *Hímes tojásainkról*, Gazda Klára *A húsvéti ünnepkör szakrális hagyományai* és Gazda József *Kitéphetetlen anyanyelvünk* című tanulmánya.

● Csak most mutatják be egy, a *Warner Home Video* kiadásában készült kazettán az Egyesült Államokban is Bob Dylan *Tűzszivek* című, 1987-ben forgatott filmjét, amely nem örvendett túl nagy sikernek a kritikusok körében. A Bob Dylan dalait és egyéniségét imádók között viszont sikerfilmnek számít ez az alkotás.

● „Hitelét megerősítendő, sok politikus veszi szájára Isten nevét" — kezdi Tőkés László nagyváradi püspöknek, Románia hősének dedikált tanulmányát Radu Enescu a *Kelet — Nyugat* 9. számában. A lapban kisesszét közöl Székely János *(A piramis közepén)*, Lászlóffy Aladár *(Kis trakta a zsarnokságról)* és Mózes Attila *(Örök kísértés)*. Verset olvashatunk Dorin Tudorantól, Gábor Ferenctől, Soltész Józseftől, Thinsz Gézától, Gittai Istvántól és a Tompa Gábor—Visky András szerzőpárostól. Folytatódik Suzanne de Perella *A sátán fekete vére* című, a Securitatéról írott regénye. A lap 10. számának költői: Farkas Antal, Horváth Imre, Jancsik Pál, Vasile Spoială, Benjámin László, Dénes László, Zalán Tibor és Gál Éva Emese. Riportot Bogdán László jegyez *(Magasles)*.

● *Lopás* a címe a *Nobel-díjas* Saul Bellow legújabb novellájának, amely a *Time* kritikusa szerint igazi remekmű. Egyéb írásaitól eltérően e mű főszereplője egy nő, aki megalkuvásmentesen szeretne élni a kompromisszumokkal teli világban. E téma nyomán megdölt az az állítás, amely Bellowot nőgyűlölettel vádolja.

● A *Bihari Napló* április 7-i számából kiemelendő Matos Ferenc *Ki vagy te, megváltó Jézus?* és Szilágyi Sándor *Virágvasárnap jelentése ma és a jövőben* című cikke. Az április 8-i szám *BN Magazin* oldalán a Dávid szobor, valamint két jelentős kebel társaságában interjút olvashatunk a terhességmegszakítás ártalmas oldalairól, P. Faragó József pedig *Halhatatlan prüdéria* cím alatt jegyez egy cikket.

● Az osztrák állam irodalmi díját ez alkalommal Marguerite Duras francia írónő kapta. Előtte olyan egyéniségeket jutalmaztak díjjal, mint Eugène Ionesco, Václav Havel, Friedrich Dürrenmatt és Christa Wolf.

● Los Angelesben kiadták az ún. „a közönség díjá"-t, amelyet Meryl Streep, Tom Cruise és Dustin Hoffman filmszínészek, a *Batman* című film, valamint a *Cosby Show* című tévésorozat nyert el. A countryzene sztárja az idén Kenny Rogers lett.

● A *Csángó Ujság* 2. száma Mátyás Ferenc *Paraszt-Miatyánk* című versét hozza. A lapból kiemelendő továbbá Erőss J. Péter *Mit hozott a karácsony és mit hoz a húsvét?*, valamint Kovács Ferenc *Bitay Árpád şi ceangăii* című cikke.

● Az idei *Jean Gabin-díjat* Lambert Wilson nyerte el az *Hiver 54* című film főszerepében. A *Romy Schneider-díjat* a franciák üdvöskéje, Victoire énekesnő kapta meg.

● Az *Erdélyi Hiradó* április 20-i számából kiemelendő Szabó Gyula *Helynevek gyászkrónikája* című fölmérése. Cikket közöl továbbá Kántor Lajos *(A magunk útján)*, Boros Erika *(Köszörű-időben)*, Balázs Sándor *(Választási propaganda* [?]), Lászlóffy Csaba *(Ma is úgy érdemes)* és Herédi Gusztáv *(Lenni vagy nem lenni?)*.

● A *Hamburgische Staatsoper* nemrégiben nagy sikerrel mutatta be Wolfgang Rihm *Die Hamletmaschine* című modern színművét. A főszerepben Wolfgang Trautwein.

● A temesvári *Új Szó* április 7-i számában Mandics György — M. Veress Zsuzsanna *Cat Aliz* című regényrészlete olvasható, az az írás, mely annak idején kimaradt a *Vasvilágok* című kötetből.

● Françoise Sagan negyvenhat társával együtt a lyoni törvényszéken várja a felmentését vagy az ítéletet, ugyanis nagyarányú kábítószer-botrányba keveredett. A *Bonjour Tristesse* és az *Aimez-vous Brahms?* világhírű szerzője azzal vádolták, hogy rendszeresen fogyasztott, terjesztett és fölhalmozott kábítószereket. Amennyiben a vád igaznak bizonyul, az írónő akár tízévi börtönbüntetésre is számíthat.

● A *Hargita Népe* április 14-i számában közli az *Omagyar Mária-siralom* című nyelvemléket, valamint Ady Endre és Horváth Imre egy-egy versét és Farkas Árpád *Ha sirokon hajt ki a remény* című poémáját. A szám képzőművésze Imets László.

● A festőművész születésének 160. évfordulója alkalmából az amszterdami *Van Gogh Múzeum*ban mintegy százhúsz festményből és kétszázötven rajzból nyílt kiállítás. Van Gogh-képek érkeztek ide a világ minden tájáról: New Yorkból, Bostonból, Párizsból, Zürichből, Moszkvából, Leningrádból, Londonból és Brüsszelből.

● Julia Kristeva francia írónő arra számít, hogy nemrégiben megjelent *Les Samouraïs* című regényével olyan átütő sikert arat az 1990-es esztendőben, mint annak idején, az ötvenes években Simone de Beauvoir *Les Mandarins* című remekművével. Akárcsak Beauvoir, Kristeva is Franciaországba teszi a regény színhelyét, kulcsfigurái pedig a kor jelentős személyiségei.

● Philippe de Broca rendező nemrégiben fejezte be az *Ezeregyéjszaka* című film forgatását, amelyben olyan sztárokat szerepeltetett, mint Thierry Lhermite, Vittorio Gassman, Gérard Jugnot és Stéphane Freiss. Seherezádé szerepét viszont egy bájos, de teljességgel ismeretlen ifjú színésznőre bízta. A sztárjelölt neve: Catherine Zeta Jones.

● Andrzej Zulawski Chopin és George Sand szerelmének utolsó huszonnégy óráját készíti filmet. Chopin szerepét Janusz Olejnizak lengyel zongoraművészre bízta. Az írónő alakját Anémone francia színésznő jeleníti meg.

—MI

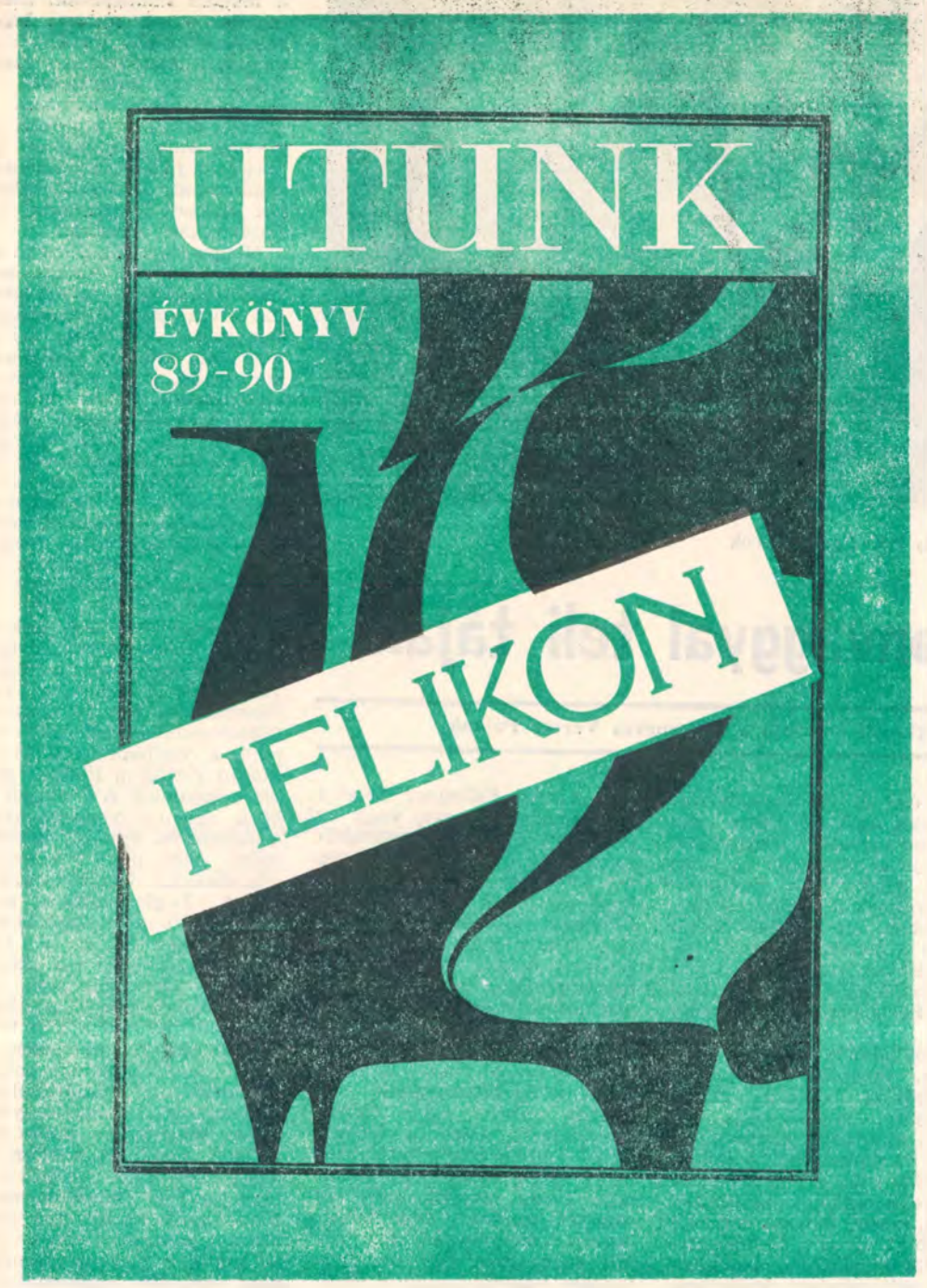

MEGJELENT!

az utolsó

UTUNK-évkönyv,

mely egyben az első

HELIKON-antológia

●

A 45 fiatal szerző novelláit, esszéit, verseit fogadja szeretettel az olvasó!

Festőművészek

Rejtvényünkben 17 festőművész nevét rejtettük el.

VÍZSZINTES: **1. Román festőművész (Nicolae,** 1838—1907). **9. Orosz tájképfestő** (Ivan Ivanovics, 1832—1898). 14. Lókereskedők. 15. Szovjet hegedűművész (Leonyid). 16. Duna közepe! 18. Szaggatok. 19. Román fejedelem volt (Petru). 21. Pajzsmirigytúltengés, népiesen. 23. Itatni kezd! 24. Hóhér. 25. Sárgászöld színű, szúrós szagú, mérgező gáz; a halcsontokhoz tartozó kémiai elem. 28. Közlekednek rajta? 29. „A" szótlan település. 31. Vajon indíték? 32. Utolsó példány. 34. Páratlanul lefest! 35. Kemény, rideg fém. 37. Hunor és Magor atyja. 39. Óra kevert betűi. 40. Férfinév, több magyar király neve. 41. Kalifa egynemű hangzói. 42. Nem idevaló. 45. Részvénytársaság francia rövidítése. 46. Te és ő. 48. Gyermekem. 49. Ausztriai város a Duna mellett. 52. AAA. 54. Paripa. **55. Kubai festő**; az utolsó négyzetben személynevének kezdőbetűje. 57. Megduplázva: kelet-ázsiai eredetű ütőhangszer. **59. Flamand festőművész** (Peter Paul, 1577—1640). 61. RZO. 62. **Magyar festőművész** (Mihály, 1844—1900). 64. Növelős tengeri ragadozó. 65. Gabonaszem. 67. Melltű. 68. Párosan édesebb! 69. **A Mona Lisa festője**; az utolsó négyzetben családnevének kezdőbetűje. 72. KZY. 73. Fohászai (ék. h.). 75. Nigériai és algériai gépkocsik nemzetközi betűjelzése. 76. Asztácium vegyjele. **77. Kolozsvári festőművész volt** (József). 79. ...t: jegy, belépti jegy — angol eredetű szóval. 81. Cég, vállalat — olaszul. 83. Bibe közepe! **85. Az impresszonizmus úttörője** (Eduard, 1832—1883). **86. Román festőművész, grafikus** (Nicolae, 1886—1940). 88. Rátalál. **89. Velencei festő** (Jacopo Robusti, 1518—1594).

FÜGGŐLEGES: **1. Francia festő, szobrász, grafikus** (Paul, 1848—1903). 2. Jellegzetes igevégződés. 3. Agyvérzés, népiesen. 4. Fejetlen kópé! **5. Orosz festőművész** (Ilja Jeftimovics, 1844—1919). 6. Savanyú ételízesítőjét, konzerválószerét. 7. Több a kelleténél. 8. Szén és kálium vegyjele. 9. Folyamatosan mond, elszámlál. 10. Szófaj. 11. ...ia: a vízszintes 59. állandó modellje. 12. Néma kán! 13. Fejlődik. 15. Házi szárnyas. 17. Értékes prémű nagy rágcsáló. **19. Olasz festő és építész** (di Giovanni Santi, 1483—1520). 20. Éjjeli mulatót. 22. Érvénytelen. 24. Suta, balkezes. **26. Magyar festőművész** (Károly, 1833—1904). **27. Francia impresszionista festő és szobrász** (Auguste, 1841—1919). 29. ...nia: haláltusa. 30. Műszaki katona. 33. Menyasszony. 36. A Halotti beszéd hatodik szava. 38. Ötszázkettő római számokkal. **39. Holland festőművész** (1606—1669). 43. DAA. 44. Norvég, olasz és osztrák gépkocsik nemzetközi jelzése. 47. Konzervatív. 48. Sodort szál. 50. Határozott tagadás. 51. Vajon lakásbérlők? 53. Prémből készült karimátlan fejfedő. 54. Beborít. 56. Ez bizony szemét. 57. Tanóra egynemű hangzói. 58. Kúszni. 60. Szülésznő. 63. UBV. **65. A francia impresszionista festészet vezéralakja** (Claude, 1840—1926). 66. Távolra jelez. 70. Világhírű magyar zeneszerző (1810—1893). 71. Nagyon régi művészhármas 74. Innivaló. 77. Alapok, románul. 78. Spanyolországi folyó, a Kantabriai-hegységben ered és D-K irányban átszeli az országot. 80. Minek a közepén?! 81. Sodrott szálat készít. 82. Hangtalan motor! 84. Annyi mint. 85. Magnézium vegyjele. 86. Tudniillik. 87. Mint a 76. számú sor.

(Jánosy Erzsébet)

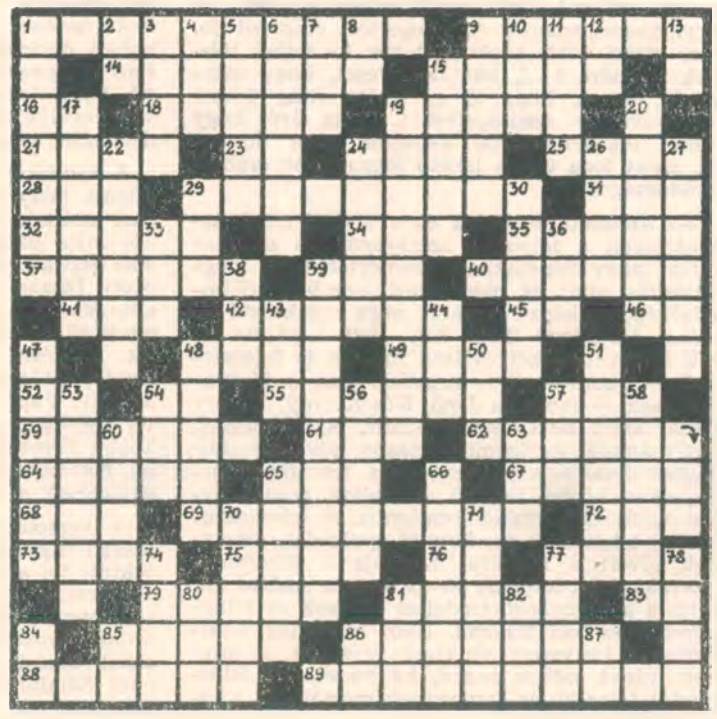

A HELIKON 16. számában közölt, **Ó, szerelem!...** című rejtvény megfejtése: Tavasz, nem érzem régen mámorod már, / Mely illatoddal a szivemre ment / Bolond vágyakra bujtón, s én, a kontár, / Játszottam sírva a szerelmeset.

A HELIKON A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGÉNEK KÖZPONTI HETILAPJA — MEGJELENIK MINDEN PÉNTEKEN

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Szerkesztők:
K. JAKAB ANTAL vers, levélváltás
MÓZES ATTILA szépprózа
JAKABFFY TAMÁS kritika, esszé
LÁSZLÓFFY ALADÁR világkultúra
SZABÓ GYULA kultúrtörténet, hagyomány
MOLNOS LAJOS szemle
EGYED EMESE társművészetek

A szerkesztőség címe: 3400 Cluj, Bulevardul Eroilor nr. 2.
Poştafiók (Căsuţă poştală) 245.
Telefon: 951/1 24 20

Nyomda: I. P. Cluj
48440